

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Πολιτικής Ανάλυσης και Πολιτικής Θεωρίας

Όνοματεπώνυμο φοιτήτριας: Αθανασία Τέλλιου

Αριθμός Μητρώου: 153

Μεταπτυχιακή Εργασία

ΘΕΜΑ: “Σύγχρονη θεώρηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων σε διεθνές και σε ευρωπαϊκό επίπεδο”

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ήβη Μαυρομούστακου

ΡΕΘΥΜΝΟ 2011

Περιεχόμενα	Σελίδα
Περίληψη	1
Κεφάλαιο 1: Διεθνές δίκαιο και Κοινωνικά Δικαιώματα	2
1.1 Ιστορική Εξέλιξη και Δικαιώματα	2
1.2 Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα	6
1.3 Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα	11
1.4 Σύγχρονη Θεώρηση των Κοινωνικών Δικαιωμάτων	20
Κεφάλαιο 2: Ευρωπαϊκοί Οργανισμοί και Κοινωνικά Δικαιώματα	28
2.1 Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη	28
2.2 Ευρωπαϊκή Ένωση	31
2.2.1 Κοινωνικές Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης	33
2.2.2 Κοινωνικά Δικαιώματα στην Ευρωπαϊκή Ένωση	38
2.2.3.Απολογισμός των Κοινωνικών Πολιτικών της Ένωσης	41
2.3 Συμβούλιο της Ευρώπης	44
2.3.1 Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης	45
Κεφάλαιο 3: Νεοφιλελευθερισμός και Κοινωνικά Δικαιώματα	49
3.1 Πολιτική Φιλοσοφία και Δικαιώματα	49
3.2 Από την Αποικιοκρατία ως το Νεοφιλελευθερισμό	51
3.3 Ζήτημα Δημοκρατικής Αντιπροσώπευσης στους Διεθνείς Οικονομικούς Οργανισμούς	57
3.4 Παγκοσμιοποίηση και Κοινωνικά Δικαιώματα	62
Κεφάλαιο 4: Διασφάλιση των Κοινωνικών Δικαιωμάτων	69
4.1 Ανάγκη Διασφάλισης των Δικαιωμάτων	69
4.2 Ανάπτυξη μέσα από τα Δικαιώματα: Η Νέα Πρόταση του ΟΗΕ	71
4.3 Άλλες Λύσεις	75
Συμπεράσματα	79
Βιβλιογραφία	81

Περίληψη

Τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα που στόχο έχουν να εξασφαλίσουν αξιοπρεπείς όρους ζωής σε όλους τους ανθρώπους προστατεύονται θεσμικά σε οικουμενικό επίπεδο ενώ περιλαμβάνονται και σε κοινούς θεσμούς που συμφωνούνται σε επίπεδο περιφερειακών οργανισμών. Παρά τη δέσμευση όμως των κρατών μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο να σέβονται σε κάθε τους δραστηριότητα την ανθρώπινη ύπαρξη, η οικονομική εξαθλίωση με όσα δεινά επιφέρει αποτελεί καθημερινή πραγματικότητα όχι μόνο για τον αναπτυσσόμενο κόσμο αλλά και για τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες των οικονομικά ισχυρών κρατών. Στόχος της εργασίας είναι να εξεταστεί η αποτελεσματικότητα των διεθνών και των ευρωπαϊκών συμβάσεων, οργάνων και μηχανισμών για τα δικαιώματα αυτά καθώς και να εντοπιστούν τυχόν κενά στην εφαρμογή των μέσων που χρησιμοποιούνται για την προστασία τους. Κατόπιν θα επιχειρηθεί να εξεταστεί κατά πόσον η τήρηση των διεθνών προβλέψεων για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα επηρεάζεται από την οικονομική δράση των κρατών στα πλαίσια του νεοφιλελευθερισμού και της παγκοσμιοποίησης ενώ θα συζητηθεί και η δημοκρατικότητα των παγκόσμιων οικονομικών οργανισμών που πλέον αποφασίζουν τις κοινωνικές πολιτικές που εφαρμόζουν τα κράτη στο εσωτερικό τους.

Κεφάλαιο 1: Διεθνές Δίκαιο και Κοινωνικά Δικαιώματα

Το πρώτο αυτό κεφάλαιο της εργασίας έχει ως στόχο να σχολιάσει τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα και τα δικαιώματα τρίτης γενιάς που εξασφαλίζονται στο διεθνές νομικό πλαίσιο κυρίως μέσα από το Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα και από κάποια όργανα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Μετά από μια σύντομη αναφορά στην εμφάνιση των δικαιωμάτων και στην ιστορική εξέλιξή τους από το 17^ο αιώνα και μετά, έμφαση δίνεται στην αποτελεσματικότητα του υπάρχοντος διεθνούς πλαισίου να κατοχυρώσει τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα και τα δικαιώματα τρίτης γενιάς καθώς και στον τρόπο με τον οποίο τα δικαιώματα αυτά γίνονται αντιληπτά από τα κράτη.

Ιστορική Εξέλιξη και Δικαιώματα

Όπως φαίνεται μέσα από την εξέλιξη της ιστορίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τρεις είναι οι κύριες πτυχές της ανθρώπινης ύπαρξης που πρέπει να παραμένουν αδιαμφισβήτητες, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η ελευθερία και η ισότητα. Αναγκαία προϋπόθεση για να γίνει αυτό είναι ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κάθε ανθρώπινου όντος. Το πλαίσιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων λοιπόν, που στο αρχικό του στάδιο χαρακτηριζόταν από γενικές και αφηρημένες ιδεαλιστικές αρχές έφτασε να μετατραπεί σε ένα συγκεκριμένο και κατανοητό σύστημα νομών το οποίο δεν παύει να εξελίσσεται ως σήμερα. Παρά τη σημαντική εξέλιξή του μέσα στους αιώνες, το σύστημα αυτό αν και περιλαμβάνει πια μια μακρά λίστα δικαιωμάτων, δεν ορίζει παρά μόνο σε ένα μικρό βαθμό τις αντίστοιχες υποχρεώσεις που υπαγορεύει η ύπαρξη των δικαιωμάτων αυτών στα κράτη.

Η αρχή της συζήτησης για τα δικαιώματα εντοπίζεται κυρίως σε αγγλικά, γαλλικά και αμερικανικά ρεύματα σκέψης του 17^{ου} αιώνα. Εκεί η ανάγκη για απελευθέρωση από την αυθαίρετη σύλληψη και για κατάργηση των βασανιστηρίων που μέχρι τότε επέβαλαν τα μοναρχικά καθεστώτα αποτέλεσαν τα στοιχεία που έθεσαν τη βάση για τη δημιουργία των πρώτων ιδανικών και τελικά της σημερινής φιλοσοφίας για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ισότητα και την ελευθερία απέναντι στις πολιτικές αρχές.

Οι πρώτες αξίες που αναγνωρίστηκαν σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα αντανακλούν την ανάγκη περιορισμού της απολυταρχικής κυριαρχίας. Σταδιακά, γεννιέται η αρχή που ορίζει ότι οι άνθρωποι δεν πρέπει να υποτάσσονται σε κανένα και ότι η κυριαρχία ανήκει αποκλειστικά σε αυτούς τους ίδιους. Αυτό είναι και το αρχικό πλαίσιο στο οποίο εξελίσσονται τα ανθρώπινα δικαιώματα πολύ πριν ακόμα αρθρωθούν ιδέες σχετικά με τον προστατευτικό ρόλο που θα έπρεπε να αναλαμβάνουν τα κράτη στη διασφάλιση της ευημερίας των πολιτών. Πρώτος από τους πολιτικούς φιλοσόφους που περιλαμβάνει ξεκάθαρα τα δικαιώματα στη βάση της σύλληψής του για ένα δημοκρατικό πολιτικό σύστημα αναγνωρίζεται ο John Locke¹ ο οποίος προηγείται άλλων συγγραφέων όπως του Jean-Jacques Rousseau ο οποίος ξεχωρίζει στην εποχή του Διαφωτισμού το 18^ο αιώνα.²

Στην εξέλιξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα τέλη του 17^{ου} και στο 18^ο αιώνα συμβάλλει σημαντικά η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων στην Αγγλία (1689), οι Διακηρύξεις της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας – Διακήρυξη του Συνεδρίου της Φιλαδέλφειας (1774), Διακήρυξη της Βιρτζίνια (1776) και Διακήρυξη της Αμερικανικής Ανεξίθρησκίας (1776)- και η γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (1789) που χρησιμοποιήθηκε ως πρόλογος στο γαλλικό Σύνταγμα του 1791. Στα χρόνια που ακολουθούν μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα καταλύεται σταδιακά το πολίτευμα της απόλυτης μοναρχίας στα κράτη της δυτικής Ευρώπης και μέσα από εξελίξεις που συμβαίνουν στην πολιτική και στην οικονομία, οι κοινωνίες συνεχίζουν να αλλάζουν έως σήμερα, συχνά όχι χωρίς καθυστερήσεις και προβλήματα.³

Η ανάδειξη των αστικών δικαιωμάτων και συγκεκριμένα η θέσπιση της αρχής της ισότητας όλων των ατόμων μιας κοινωνίας απέναντι στο νόμο υπήρξε ένα μεγάλο βήμα που σημειώθηκε μέχρι και την περίοδο του Διαφωτισμού. Το 19^ο αιώνα έμφαση

---

¹ Στο έργο του “Δυο μελέτες για τη Διακυβέρνηση” που εκδίδεται πρώτη φορά το 1689 ο John Locke ορίζει την ισότητα, την ελευθερία και το δικαίωμα της προστασίας του ατόμου και της περιουσίας ως ανώτατες αρχές δικαίου. Τότε εισάγει για πρώτη φορά τη θεώρηση ότι ο λαός πρέπει να αποφασίζει για την κατάλληλη μορφή διακυβέρνησής του καθώς και ότι επιβάλλεται να εξασφαλίζεται η ελευθερία όλων των θρησκευμάτων. Ο Locke τεκμηριώνει δηλαδή εκεί τη λειτουργία της συνταγματικής δημοκρατίας.

² Το 18^ο αιώνα όταν η αστική τάξη με την ανάπτυξη του εμπορίου και του κεφαλαίου ανέρχεται και ισχυροποιείται ο Rousseau μέσα από τα έργα του αμφισβητεί τις μέχρι τότε επικρατούσες αντιλήψεις για τις σχέσεις του πολίτη με την εξουσία, του ανθρώπου με το θεό αλλά και τις σχέσεις των ανθρώπων και των κοινωνικών τάξεων μεταξύ τους. Εισάγονται τότε οι έννοιες της ελευθερίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ισότητας απέναντι στο νόμο, του σεβασμού της ατομικής ιδιοκτησίας, της ελευθερίας σκέψης και έκφρασης καθώς και της ανεξίθρησκίας ως έννοιες που θα βελτιώσουν τους όρους ζωής των πολιτών μαζί με την ανάπτυξη της οικονομικής σκέψης με έμφαση στην αγροτική παραγωγή, στην ανθρώπινη εργασία και στην ελεύθερη κυκλοφορία των αγαθών.

³ Asbjorn, Eide: Economic, Social and Cultural Rights, Springer, 2001, σσ.12-13.

δίνεται στα πολιτικά δικαιώματα και γίνονται προσπάθειες για μια πιο ευρεία συμμετοχή στην άσκηση της εξουσίας. Τα κοινωνικά δικαιώματα όμως, σύμφωνα με κάποιους αναλυτές υπέρμαχους της κλασικής τυπολογίας που προτείνει το 1950 ο T.H. Marshall εμφανίζονται μόλις τον 20^ο αιώνα όποτε και αρχίζουν να λαμβάνονται τα πρώτα μέτρα ώστε οι ικανοποιητικές συνθήκες ζωής να μπορέσουν να γίνουν πραγματικότητα για όλα τα μέλη της κοινωνίας.⁴

Παρόλα αυτά άλλοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα εμφανίστηκαν στην Ευρώπη είτε ταυτόχρονα (Αγγλία και Βόρειες Χώρες) είτε πριν (Γερμανία επί Bismarck) τη διάδοση των πολιτικών δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα τη δεκαετία του 1930 άρχισε να παρουσιάζεται η ανάγκη για έναν ισχυρότερο ρόλο του κράτους σε σχέση με την κοινωνική δικαιοσύνη. Η προσπάθεια αυτή δημιουργίας πιο ισχυρών δομών του κράτους για την προστασία της ευημερίας των πολιτών υποστηρίζεται αρχικά από την πλευρά των ΗΠΑ και τον Franklin Delano Roosevelt όπως και από τη Δυτική Ευρώπη.⁵ Σε επίπεδο διεθνούς συνεργασίας σε ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης, περιορισμού της φτώχειας όπως και κοινωνικής ασφάλειας για την ίση προστασία των πολιτών σε διεθνές επίπεδο υπογράφεται το 1941 από τον πρόεδρο Roosevelt των ΗΠΑ και το Βρετανό πρωθυπουργό Winston Churchill ο “Χάρτης του Ατλαντικού” που επικυρώνεται από 47 κράτη.

Με την κύρωση του Χάρτη τα συμβαλλόμενα κράτη δεσμεύονται να βασίζονται τις εθνικές πολιτικές τους σε οχτώ συγκεκριμένες βασικές αρχές με στόχο ένα καλύτερο μέλλον για τον κόσμο. Στην πέμπτη από τις οχτώ αυτές αρχές που περιέχονται στο Χάρτη τα κράτη εκφράζουν την επιθυμία τους “να πετύχουν το μεγαλύτερο βαθμό συνεργασίας μεταξύ όλων των κρατών στον οικονομικό τομέα με

---

⁴ Ο T.H. Marshall το 1950 στο έργο του “Ιδιότητα του Πολίτη και Κοινωνική Τάξη” αναφέρεται σε τρεις τύπους δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται σε τρεις διαφορετικές φάσεις σε ό, τι αφορά την εξέλιξη των ευρωπαϊκών κοινωνιών σε σχέση με τα δικαιώματα και τα καθήκοντα των ανθρώπων που απαρτίζουν αυτές τις κοινωνίες. Ο 18^{ος} αιώνας επικεντρώνεται στη νομική κατοχύρωση των αστικών δικαιωμάτων –ελευθερία του λόγου, δικαίωμα στην ιδιοκτησία, ισότητα στην πρόσβαση και απονομή δικαιοσύνης-, ο 19^{ος} αιώνας στα πολιτικά δικαιώματα –δικαίωμα ψήφου, ελευθερία πρόσβασης και συμμετοχής στο πολιτικό σύστημα, δυνατότητα ίδρυσης πολιτικών κομμάτων κ.ά.- ενώ ο 20^{ος} στα κοινωνικά δικαιώματα –κοινωνική εξασφάλιση του ανθρώπου σε περίπτωση ανεργίας, ασθένειας και ατυχήματος, δικαίωμα στην εκπαίδευση κ.ά.

⁵ Στην Αγγλία το 1933 ο πρωθυπουργός Harold MacMillan κάνει τις πρώτες κινήσεις για κοινωνική ανακατασκευή του συστήματος που στοχεύει αρχικά στον περιορισμό της φτώχειας και τελικά το 1938 εκδίδει σχετικό βιβλίο με τίτλο “Ο μεσαίος δρόμος”. MacMillan, Harold, The middle way, MacMillan and Co, Ltd, London, 1938.

στόχο τη διασφάλιση, για όλους, βελτιωμένων εργασιακών συνθηκών, οικονομικής ανέλιξης και κοινωνικής ασφάλειας”⁶.

Πηγή έμπνευσης τόσο για το Χάρτη του Ατλαντικού όσο και για το μετέπειτα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων με αποκορύφωμα την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του 1948 αποτέλεσαν αναμφισβήτητα οι “Τέσσερις Ελευθερίες” όπως τις εξέφρασε ο Roosevelt τον Ιανουάριο του 1941 στο ετήσιο διάγγελμά του προς τους πολίτες των ΗΠΑ.⁷ Οι “Τέσσερις Ελευθερίες” αντικατοπτρίζουν από τη μία την ανάγκη των κρατών να απαλλαγούν από τα οδυνηρά αποτελέσματα του εξτρεμιστικού εθνικισμού και απολυταρχισμού και από την άλλη την ανάγκη τους να περιορίσουν τις αρνητικές συνέπειες της ελευθερίας της αγοράς που επέφερε η Παγκόσμια Οικονομική Ύφεση του 1929. Οι εξαιρετικά δυσχερείς συνθήκες που είχε δημιουργήσει η κρίση αυτή τροφοδοτούσαν επικίνδυνες αντιλήψεις οι οποίες οραματίζονταν ως λύση επίσης τον απολυταρχισμό και τον εθνικισμό, αντιλήψεις τις οποίες τα κράτη εμπνευσμένα από τις “Ελευθερίες” του Roosevelt προσπαθούσαν να αντιπαλέψουν.⁸

Τρίτη από τις τέσσερις αυτές ελευθερίες του διαγγέλματος είναι η ελευθερία από τη θέρση που ουσιαστικά μεταφράζεται ως απαλλαγή των πολιτών από τη φτώχεια, την οποία ο Roosevelt οραματίζεται να εδραιώσει στη μεταπολεμική τάξη πραγμάτων. Συγκεκριμένα ο Roosevelt θέτει την ελευθερία αυτή στο διάγγελμά του ως εξής: ...“ Η τρίτη είναι η ελευθερία από την ένδεια –η οποία μεταφρασμένη σε παγκόσμιους όρους σημαίνει οικονομικές αντιλήψεις οι οποίες θα εξασφαλίζουν σε κάθε έθνος μια υγιή, ειρηνική ζωή για τους κατοίκους του- οπουδήποτε στον κόσμο.”...⁹

Σύγχρονοι θεωρητικοί των δικαιωμάτων υποστηρίζουν ότι σήμερα αυτή η ελευθερία θα πρέπει να αποτελεί το θεωρητικό υπόβαθρο για τη διασφάλιση δικαιωμάτων τρίτης γενιάς όπως το δικαίωμα στην ανάπτυξη, το δικαίωμα στην τροφή και άλλα ενώ συμφωνούν ότι στις ελευθερίες του Roosevelt συγκεντρώνεται η

---

⁶ The Atlantic Charter, διαθέσιμος στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://usinfo.org/docs/democracy/53.htm> , 26/11/10.

⁷ Διάγγελμα διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://janda.org/politxts/State%20of%20Union%20Addresses/1934-1945%20Roosevelt/FDR41.html> , 26/11/10.

⁸ Asbjorn, Eide (2001), σ.18

⁹ Οι άλλες τρεις ελευθερίες που αναφέρει το διάγγελμα είναι η ελευθερία λόγου και έκφρασης –παντού στον κόσμο-, η ελευθερία κάθε ατόμου να λατρεύει το θεό με το δικό του τρόπο –παντού στον κόσμο- και η ελευθερία από το φόβο που υπαγορεύει μείωση των εξοπλισμών ώστε κανένα έθνος να μην είναι σε θέση να διαπράξει πράξη φυσικής επίθεσης σε άλλο γειτονικό έθνος πουθενά στον κόσμο. Ό.π., υπ.6

αντίληψη της Δύσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Θεωρούν επίσης ότι η διάθεση των Ηνωμένων Εθνών να περιλάβουν στην Οικουμενική Διακήρυξη του 1948 όλα τα δικαιώματα -αστικά, πολιτικά και οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά- ως διαφορετικές κατηγορίες δικαιωμάτων μεταξύ των οποίων όμως υπάρχει απόλυτη συσχέτιση και αμοιβαία ενδυνάμωση, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην τότε αντίληψη της κυβέρνησης των ΗΠΑ και του Roosevelt για τα δικαιώματα.¹⁰

Η άποψη αυτή ενισχύεται αν λάβει κανείς υπόψη το διάγγελμα του 1944 που ακολούθησε αυτό του 1941 όπου ο Roosevelt αναφέρει τα εξής: ...“Έχουμε φτάσει να συνειδητοποιήσουμε ξεκάθαρα το γεγονός ότι πραγματική ατομική ελευθερία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς οικονομική ασφάλεια και ανεξαρτησία. Οι άνθρωποι σε ανάγκη δεν είναι ελεύθεροι άνθρωποι. Οι άνθρωποι που πεινούν και δεν έχουν δουλειά είναι το υλικό από το οποίο φτιάχνονται οι δικτατορίες.”¹¹

Στο διάγγελμά του αυτό ο Roosevelt υποστήριξε την υιοθέτηση της “Διακήρυξης Οικονομικών Δικαιωμάτων” στην οποία πρότεινε να συμπεριληφθούν πολλά από εκείνα τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα τα οποία μετά περιλήφθηκαν στην Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα.¹²

Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω από την οικονομική ύφεση του 1929 και μετά είχε αρχίσει να γίνεται αντιληπτό από τα κράτη ότι οι πολιτικές ανακατατάξεις και η εμφάνιση απολυταρχικών καθεστώτων οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στην όλο και αυξανόμενη σε παγκόσμια κλίμακα φτώχεια και ανεργία, γεγονός που επιβεβαιώνεται και την περίοδο μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων.

Για το λόγο αυτό από το 1942 όποτε και το Αμερικανικό Ινστιτούτο Δικαίου συντάσσει το προσχέδιο της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, κύριο μέλημα των κρατών αποτελεί να περιληφθούν στη Διακήρυξη τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα όχι μόνο για την αυτή καθεαυτή διασφάλισή τους αλλά και γιατί τα δικαιώματα αυτά θα μπορούν να εγγυούνται με τη σειρά τους

¹⁰Asbjorn, Eide (2001), σσ.16-17

¹¹ Διάγγελμα διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα http://www.fdrlibrary.marist.edu/archives/address_text.html , 26/11/10.

¹²Ο Roosevelt στο διάγγελμα του 1944 μεταξύ άλλων αναφέρεται σε δικαιώματα σχετικά με την εργασία, την εξασφάλιση τροφής, στέγης και ρουχισμού, την πρόσβαση σε ιατρική βοήθεια όπως και το δικαίωμα σε κατάλληλη εκπαίδευση. Ό.π., υπ. 8

την ατομική ελευθερία και τη δημοκρατία. Είναι λοιπόν σημαντικό τα κράτη να δημιουργήσουν μηχανισμούς ώστε να μπορούν ακόμα και σε περιόδους ύφεσης να διασφαλίζουν ότι τα οικονομικά και κοινωνικά αγαθά μπορούν να απολαμβάνονται από όλους.¹³

Η παραπάνω αντίληψη είναι και αυτή που επικρατεί στις διαβουλεύσεις για τη σύνταξη του προσχέδιου της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Δικαιώματα το 1947-48. Εκεί η εκπροσώπηση των ΗΠΑ όπως και πολλών χωρών της Δυτικής και Ανατολικής Ευρώπης τάσσονται ξεκάθαρα υπέρ της περίληψης των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων στη Διακήρυξη. Έτσι, σύμφωνα με τον Micheline R. Ishay, στο τελικό κείμενο της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα μετά τα πρώτα δεκαεννέα άρθρα που προστατεύουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα που εμφανίζονται την περίοδο του Διαφωτισμού, τα άρθρα 20-26 είναι εκείνα που σχετίζονται με τη βιομηχανική επανάσταση και αναφέρονται στη δεύτερη γενιά δικαιωμάτων όπως έχει επικρατήσει να λέγονται τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Ανάλογα, τα αμέσως επόμενα άρθρα 27 και 28 αποδίδουν τα δικαιώματα τρίτης γενιάς που σχετίζονται με την αλληλεγγύη σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον και την ανάπτυξη και κάνουν την εμφάνισή τους στη εποχή που έπεται της αποικιοκρατίας.¹⁴

Τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα χαρακτηρίζονται από αλληλεξάρτηση μεταξύ τους αλλά και με τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα. Όπως αναφέρεται στην Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου βασικότερο από τα κοινωνικά δικαιώματα θεωρείται το δικαίωμα σε ένα επαρκές επίπεδο διαβίωσης. Αυτό σημαίνει ότι ο καθένας θα πρέπει να έχει πρόσβαση σε ζωτικής σημασίας δικαιώματα όπως επαρκή τροφή, ρουχισμό, στέγη και ιατρική περίθαλψη.¹⁵ Όπως είναι φανερό η εξασφάλιση των κοινωνικών δικαιωμάτων εξαρτάται άμεσα από ορισμένα οικονομικά δικαιώματα με βασικότερα το δικαίωμα στην ιδιοκτησία, το δικαίωμα στην εργασία και το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια.¹⁶

---

¹³Asbjorn, Eide (2001), σ.18

¹⁴ Ishay, Micheline R.: The History of Human Rights, From Ancient Times to the Globalization Era, University of California Press, 2008, σσ.3-4.

¹⁵ Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, άρθρο 25, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/grk.pdf , 1/12/10.

¹⁶ ό.π., υπ.13, Άρθρο 17 για το δικαίωμα στην ιδιοκτησία: “Κάθε άτομο, μόνο του ή με άλλους μαζί, έχει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα της ιδιοκτησίας του.”,

Από τα οικονομικά δικαιώματα το δικαίωμα στην ιδιοκτησία είναι αυτό που προσεγγίζεται σε θεωρητικό επίπεδο με δύο τρόπους. Από τη μία υποστηρίζεται ότι το δικαίωμα αυτό υπάρχει για να εξασφαλίζει επαρκές επίπεδο ζωής για όλους ενώ από την άλλη θεωρείται ότι συνδέεται άμεσα με την ανεξαρτησία και την ελευθερία που διασφαλίζουν τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα σε κάθε άτομο.

Το δικαίωμα στην ιδιοκτησία εισάγεται αρχικά από τον John Locke και έχει ως στόχο την κατάργηση της φεουδαρχίας όπου ο έλεγχος της γης και άλλων πόρων βασίζεται σε ένα αυθαίρετο ιεραρχικό σύστημα. Σύμφωνα με το Locke κάθε άτομο θα πρέπει να έχει πρόσβαση στην ιδιοκτησία αγαθών με την προϋπόθεση να κερδίζει τα αγαθά αυτά μέσα από την εργασία του. Η αξία των χρημάτων που απαιτείται για την εργασία ενός ανθρώπου οφείλει να είναι ανάλογη της εργασίας αυτής και έτσι η οικονομική ανισότητα δικαιολογείται χωρίς να πλήττονται τα ατομικά δικαιώματα κανενός αφού ακόμα και αν κάποιος δε διαθέτει περιουσία, η ικανότητά του να διαθέτει την εργασία του και ως αντάλλαγμα να αμείβεται ώστε να μπορεί να διαθέτει γη, αποτελεί ισότητα ως προς το δικαίωμα να κατέχει κανείς ιδιοκτησία.¹⁷

Η παραδοσιακή αυτή αντίληψη του δικαιώματος δεν επιτρέπει την υιοθέτηση της άποψης ότι το δικαίωμα οφείλει να εξασφαλίζεται σε ισότιμη βάση σε όλους ως εγγύηση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης ανεξάρτητα με την ικανότητά τους για εργασία. Για το λόγο αυτό οι υποστηρικτές της δεύτερης αυτής προσέγγισης συνδέουν το δικαίωμα ιδιοκτησίας με το δικαίωμα στην εργασία και στην κοινωνική ασφάλεια που αναφέρθηκαν παραπάνω.¹⁸

Τα πολιτιστικά δικαιώματα περιλαμβάνουν το δικαίωμα συμμετοχής στην πνευματική ζωή, το δικαίωμα να απολαμβάνει κανείς τα οφέλη και τις εφαρμογές της επιστημονικής προόδου, το δικαίωμα να επωφελείται κανείς από την προστασία των ηθικών και υλικών συμφερόντων που προκύπτουν από κάθε επιστημονικό, λογοτεχνικό ή καλλιτεχνικό έργο του οποίου ο δικαιούχος είναι ο συγγραφέας καθώς

Άρθρο 23 για το δικαίωμα στην εργασία: “Καθένας έχει το δικαίωμα να εργάζεται και να επιλέγει...έχει το δικαίωμα δίκαιης και ικανοποιητικής αμοιβής...να συμπληρώνεται με άλλα μέσα κοινωνικής προστασίας...για την προάσπιση των συμφερόντων του.” και Άρθρο 22 για το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια: “Κάθε άτομο,... έχει δικαίωμα κοινωνικής προστασίας...ανάλογα πάντα με την οργάνωση και τις οικονομικές δυνατότητες κάθε κράτους,...για την αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.”

¹⁷ Tully, James: A Discourse on Property, John Locke and his adversaries, Cambridge University Press, 1983, σσ.2-3

¹⁸ Asbjorn, Eide (2001), σ.21

και την ελευθερία για επιστημονική έρευνα και καλλιτεχνική δράση.¹⁹ Στα πολιτιστικά δικαιώματα περιλαμβάνονται και δικαιώματα σχετικά με την εκπαίδευση, αυτά όμως θα αναφερθούν αμέσως μετά στην εργασία αφού μπορεί να αποτελούν σημαντικό μέρος των πολιτιστικών δικαιωμάτων αλλά πάνω από όλα γίνονται αντιληπτά ως βασική προϋπόθεση για την απόλαυση των οικονομικών και κοινωνικών όπως και των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων.

Τα πολιτιστικά δικαιώματα, με μία ερμηνεία που τα λαμβάνει υπόψη ως δικαιώματα των ξεχωριστών ατόμων που αποτελούν μία ορισμένη κοινότητα, μπορούν να αφορούν όλες τις πτυχές της ζωής του ανθρώπου όπως τα ζητήματα στέγης και τροφής, τις σχέσεις του ανθρώπου με τη γη και το φυσικό περιβάλλον, την ιατρική περίθαλψη, τη θρησκεία, την εκπαίδευση και τις τέχνες. Βάσει της προσέγγισης αυτής, οι σχετικές με τα παραπάνω ζητήματα πολιτικές που εφαρμόζονται οφείλουν να είναι “πολιτιστικά κατάλληλες”.²⁰ Εκτός από το σεβασμό της πολιτιστικής τους ιδιαιτερότητας, ομάδες όπως οι μειονότητες και οι ιθαγενείς θα πρέπει να ενθαρρύνονται από τα κράτη να λαμβάνουν μέρος στην πολιτική ζωή ώστε να καταπολεμώνται οι φυλετικές διακρίσεις και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Τα πολιτιστικά δικαιώματα προστατεύονται και από το Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα που ορίζει ότι οι μειονότητες δικαιούνται “να απολαμβάνουν τον πολιτισμό τους, να εξασκούν τις πρακτικές της θρησκείας τους και να χρησιμοποιούν τη γλώσσα τους”.²¹

Η εκπαίδευση θεωρείται σημαντικότερος παράγοντας για τη διασφάλιση του ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης αφού μέσω της εκπαίδευσης οι άνθρωποι μπορούν να εξασφαλίσουν και να διεκπεραιώσουν ικανοποιητικά την εργασία. Η εργασία, η κοινωνική ασφάλεια και η περιουσία εξασφαλίζουν το εισόδημα στους ανθρώπους οι οποίοι μέσω της εκπαίδευσης μπορούν να το διαχειρίζονται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ώστε να διασφαλίζουν έτσι το επαρκές επίπεδο διαβίωσης που αναφέρεται στα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα.²²

---

¹⁹ ό.π., υπ.13, Άρθρο 27 και Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, Άρθρο 15 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.nchr.gr/media/Conventions/1532.pdf> , 8/12/10

²⁰ Committee on the Rights of the Child, General Comment 1: The Aims of Education, παρ.4, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.unhcr.org/refworld/type,GENERAL,,4538834d2,0.html>, 27/2/11

²¹ Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, Άρθρο 27, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.unhcr.org/el/index.php/human-rights-greek/26230>, 27/2/11

²² Asbjorn, Eide (2001), σ.22

Η συμβολή της εκπαίδευσης στα αστικά και πολιτικά δικαιώματα είναι επίσης πολύ σημαντική αφού αποτελεί προϋπόθεση για δημιουργική συμμετοχή στην κοινωνία, την πνευματική εξέλιξη και το σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα σε παγκόσμιο επίπεδο. Μόνο μέσω της κατάλληλης εκπαίδευσης δηλαδή, μπορεί κανείς να οραματίζεται μια παγκόσμια τάξη πραγμάτων που να βασίζεται στις παγκόσμιες αξίες που απαριθμούνται στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.²³

Πριν αρχίσει να συντάσσεται η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στόχος που τίθεται αρχικά είναι τα κράτη να μπορέσουν μέσα από πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις στο εσωτερικό τους να ενσωματώσουν τα δικαιώματα που αναφέρθηκαν παραπάνω στην εθνική τους νομοθεσία και διοίκηση ώστε να τα εξασφαλίζουν σε κάθε πολίτη. Ένας δεύτερος στόχος είναι η θεσμοθέτηση μηχανισμών για την προστασία των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων σε διεθνές επίπεδο.

Οι μηχανισμοί αυτοί θα λειτουργούν ώστε να επιβλέπουν την εφαρμογή των δικαιωμάτων σε όλες τις χώρες του κόσμου αλλά και θα συμβάλλουν στη μεγαλύτερη συνεργασία των κρατών σε οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά θέματα ώστε να δημιουργούν τις απαραίτητες συνθήκες για την παγκόσμια διασφάλιση των δικαιωμάτων αυτών. Παρόλα αυτά η δημιουργία τέτοιων μηχανισμών δεν αρχίζει να επιχειρείται παρά μόλις το 1966 με τη θέσπιση των δύο ξεχωριστών Διεθνών Συμφώνων για τα Δικαιώματα.²⁴

Η ενίσχυση όσων τέτοιων μηχανισμών υπάρχουν αλλά και η δημιουργία άλλων νέων επιβάλλεται όπως θα σημειωθεί σε επόμενο κεφάλαιο της εργασίας ιδιαίτερα και σήμερα από τις συνθήκες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Η κλιμακούμενη ανεργία, η αυξανόμενη φτώχεια και οι όλο και μεγαλύτερες δυσαναλογίες στην κατανομή του εισοδήματος είναι προβλήματα που δεν πλήττουν πια μόνο τις χώρες του αποκαλούμενου “Τρίτου Κόσμου”, της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης αλλά εξαπλώνονται και στη Δύση και απαιτούν άμεση λύση σε παγκόσμιο επίπεδο.

Εκτός από την αργή εξέλιξη των μηχανισμών για τη διεθνή προστασία των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, ένα άλλο σημείο που θεωρείται προβληματικό είναι το γεγονός ότι η Οικουμενική Διακήρυξη αλλά και το Διεθνές Σύμφωνο για το Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα δεν

---

²³ Asbjorn, Eide (2001), σ.22

²⁴ Asbjorn, Eide (2001), σ.19

προσδιορίζουν τις αλληλένδετες με τα δικαιώματα υποχρεώσεις που οφείλουν να αναλάβουν τα κράτη. Στις υποχρεώσεις αυτές αρχίζει να γίνεται αναφορά σταδιακά σε διάφορα πιο εξειδικευμένα μετέπειτα διεθνή κείμενα καθώς και μέσα από τις αναφορές των διεθνών οργάνων που επιβλέπουν την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε διάφορες χώρες.

Μέσα από τα παραπάνω κείμενα θεωρείται ότι σήμερα πια ένα μεγάλο μέρος από τις υποχρεώσεις που πρέπει να αναλαμβάνουν τα κράτη έχει πια ξεκάθαρα οριστεί, γεγονός που ενισχύεται και από τα σαφή και λεπτομερή νομικά πλαίσια σε σχέση με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα τα οποία έχουν θεσμοθετήσει ορισμένα κράτη σε εθνικό επίπεδο.

Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο τις υποχρεώσεις που γεννούν τα δικαιώματα δεσμεύονται να αναλαμβάνουν τα κράτη.²⁵ Στη συνέχεια, τα κράτη αυτά προσαρμόζουν τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν σε διεθνές επίπεδο στο εθνικό τους νομικό πλαίσιο και τις κατανέμουν στα άτομα που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους. Βασικότερες από τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν τα άτομα στο σύνολό τους είναι ο σεβασμός των δικαιωμάτων των άλλων όπως και η υποχρέωση τους να συμβάλλουν στην κοινωνική ευημερία. Με τον τρόπο αυτό τα κράτη καταφέρνουν να ανταποκρίνονται στο καθήκον τους να διασφαλίζουν την πρόσβαση όλων στα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα.²⁶

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα

Από το τέλος του Ψυχρού πολέμου και μετά η επικρατούσα αντίληψη υπαγόρευε τον όσο το δυνατόν μεγαλύτερο περιορισμό του ρόλου του κράτους σε όλα τα κράτη του κόσμου. Αυτό γιατί πιστεύονταν ότι οι διεθνείς αγορές που καλούνταν να αντικαταστήσουν τον κρατικό μηχανισμό θα μπορούσαν να ρυθμίσουν μόνες τους τα ζητήματα ευημερίας του ανθρώπου που δημιουργούσαν οι διεθνείς και

---

²⁵ Αναφορά στις υποχρεώσεις αυτές γίνεται στο Προοίμιο της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ό.π., υπ.13) αλλά και στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ό.π., υπ.16, Άρθρο 2) όπου τα κράτη αναλαμβάνουν πλέον και νομικά δεσμευτικές υποχρεώσεις να δράσουν στο μέγιστο των διαθέσιμων δυνατοτήτων τους ώστε να πετύχουν προοδευτικά την πλήρη εξασφάλιση των δικαιωμάτων που ορίζονται στο Σύμφωνο. Στα μέτρα που καλούνται να λάβουν τα κράτη σύμφωνα με το Σύμφωνο “περιλαμβάνεται ειδικότερα και η λήψη νομοθετικών μέτρων”.

²⁶Asbjorn, Eide (2001), σ.27

εθνικές πιστωτικές αγορές και οργανισμοί που στόχο είχαν να ελκύσουν τις επενδύσεις των πολυεθνικών εταιριών των οποίων οι δραστηριότητες, ο πλούτος και η δύναμη δεν περιορίζονταν πια σε επίπεδο κράτους αλλά επεκτείνονταν διεθνώς.

Παρότι λοιπόν σήμερα πια θεωρείται σχεδόν δεδομένο ότι η πραγματοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τη δράση που αναλαμβάνουν τα κράτη, τουλάχιστον σε επίπεδο διεθνούς δικαίου είναι αυτά και μόνο που παραμένουν ολοκληρωτικά υπεύθυνα για την εγγύηση και την πραγματοποίηση των παραπάνω δικαιωμάτων. Για να έχει κάποια σημασία όμως το υπάρχον θεωρητικό πλαίσιο οφείλουν να συζητηθούν οι τρόποι με τους οποίους τα κράτη αυτά μπορούν να καταστούν υπόλογα στις περιπτώσεις που αποτυγχάνουν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις που τους υπαγορεύει το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα.

Όπως ήδη αναφέρθηκε σύμφωνα με το Άρθρο 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα κάθε κράτος είναι υποχρεωμένο να ενεργεί “με όλα τα διαθέσιμα μέσα του, με σκοπό να εξασφαλίσει προοδευτικά την πλήρη άσκηση των αναγνωριζομένων δικαιωμάτων, χρησιμοποιώντας όλα τα κατάλληλα μέτρα στα οποία περιλαμβάνεται ειδικότερα και η λήψη νομοθετικών μέτρων.”²⁷

Η ρύθμιση αυτή δεν υπαγορεύει στα κράτη τα μέτρα που οφείλουν να λάβουν αλλά αφήνει στη διακριτική τους ευχέρεια να επιλέξουν μόνα τους τα μέσα με τα οποία θα ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις του Συμφώνου. Βέβαια με την πάροδο των χρόνων η πρακτική κάποιων κρατών και η εφαρμογή συγκεκριμένων νομικών νορμών σε ορισμένες υποθέσεις από διεθνή όργανα παρατηρητών αλλά και από εθνικά δικαστήρια έχουν δημιουργήσει ένα τέτοιο υπόβαθρο που πλέον η φύση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων καθώς και οι υποχρεώσεις που προκύπτουν από αυτά γίνονται πλέον τουλάχιστον ως ένα βαθμό αντιληπτές με τον ίδιο τρόπο σε οικουμενικό επίπεδο.

Το γεγονός ότι στο Σύμφωνο γίνεται λόγος για προοδευτική εξασφάλιση των δικαιωμάτων στους πολίτες από πλευράς των κρατών δεν πρέπει να παραφράζεται από τα κράτη και να λειτουργεί σαν δικαιολογία για τη μη τήρηση των υποχρεώσεών τους. Είναι λογικό ότι η πλήρης πραγματοποίηση των περισσότερων οικονομικών,

---

²⁷ Asbjorn, Eide (2001), σ.27

κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων δεν μπορεί παρά να πραγματοποιηθεί προοδευτικά χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα κράτη δεν οφείλουν να αναλαμβάνουν άμεση δράση σε ορισμένες περιπτώσεις και να παίρνουν μέτρα για να δημιουργήσουν το κατάλληλο νομικό πλαίσιο το ταχύτερο δυνατό.²⁸

Σε κάθε περίπτωση τα κράτη οφείλουν να αποδεικνύουν ότι σημειώνουν υπολογίσιμη πρόοδο ως προς την πραγματοποίηση των δικαιωμάτων αυτών χωρίς να κάνουν καμία διάκριση ως προς τα διαφορετικά κοινωνικά, θρησκευτικά και πολιτιστικά υπόβαθρα. Σύμφωνα με την Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα η αποτυχία ενός κράτους να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του έτσι ώστε να εξασφαλίσει την απόλαυση στον ελάχιστο βαθμό οποιουδήποτε από τα δικαιώματα, αποτελεί καταπάτηση του Συμφώνου.²⁹ Η λήψη μέτρων από πλευράς κρατών ώστε να εξασφαλίζονται τα δικαιώματα στον ελάχιστο αυτό βαθμό είναι υποχρεωτική σύμφωνα με τις Οδηγίες του Μάαστριχτ για τις Παραβιάσεις Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων ακόμα και σε περιόδους που χαρακτηρίζονται από περιορισμένη διαθεσιμότητα οικονομικών και υλικών πόρων του κράτους. Στις Οδηγίες 9 και 10 αναφέρεται ότι τα κράτη οφείλουν να αναλαμβάνουν τις σχετικές με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα υποχρεώσεις τους στον ελάχιστο βαθμό ανεξάρτητα από ανασταλτικούς παράγοντες ή προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζουν.³⁰

Η παραπάνω πρόβλεψη περιλήφθηκε στις Οδηγίες του Μάαστριχτ για να τονιστεί η υποχρέωση των κρατών να εφαρμόζουν κατάλληλες πολιτικές και μέτρα που πολλές φορές δεν απαιτούν οικονομικό κόστος από τα ίδια, ώστε να διασφαλίζονται συγκεκριμένα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα με ουσιαστικό ρόλο για την ανθρώπινη επιβίωση.³¹ Οι Οδηγίες 9 και 10 που ρυθμίζουν τις ελάχιστες υποχρεώσεις των κρατών θα πρέπει εν γένει να εφαρμόζονται σε συνάρτηση με την Οδηγία 13 όπου γίνεται διαχωρισμός ανάμεσα στην “ανικανότητα” και στην

---

²⁸ The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights 1997, Οδηγία 8, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/Maastrichtguidelines.html>, 27/2/11

²⁹ Σε ένα κράτος όπου μια μερίδα ατόμων στερείται στοιχειώδους ιατρικής περίθαλψης, τροφής, στέγης ή βασικής εκπαίδευσης, το κράτος αυτό δεν ανταποκρίνεται στις διεθνείς του υποχρεώσεις και άρα σύμφωνα με την Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα καταπατά το σχετικό Σύμφωνο.

³⁰ The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights 1997, Οδηγία 9 και Οδηγία 10, διαθέσιμες στην ιστοσελίδα <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/Maastrichtguidelines.html>, 28/3/11

³¹ Dankwa, Victor & Flinterman, Cees & Leckie, Scott: Commentary on the Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights, Human Rights Quarterly, Volume 20, Number 3, Αύγουστος 1998, σ.715

“απροθυμία” των κρατών να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Τα κράτη που αδικαιολόγητα αντικαθιστούν ή καταργούν προγράμματα που θεσπίστηκαν για την απόλαυση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων κρίνεται από την Οδηγία ότι λειτουργούν με “κακή πίστη” και άρα καταπατούν το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Αντίθετα σε έκτακτες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση ενός καταστροφικού σεισμού, το κράτος μπορεί “παροδικά” να αναστείλει τις υποχρεώσεις του χωρίς να θεωρηθεί ότι καταπατά το Σύμφωνο εφόσον οι περιστάσεις υπερβαίνουν τις δυνατότητές του να παρέμβει.³²

Όπως και στην περίπτωση των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων, η αποτυχία ενός κράτους να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις που ορίζει ένα διεθνές καταστατικό σχετικά με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα αποτελεί παραβίαση του καταστατικού αυτού. Παρόλα αυτά στην τελευταία περίπτωση τα κράτη καλούνται να αναλάβουν θετική δράση ώστε να *σέβονται, να προστατεύουν αλλά και να εξασφαλίζουν* τα δικαιώματα αυτά στους πολίτες.³³

Η υποχρέωση των κρατών να *σέβονται* απαιτεί από τα κράτη να απέχουν, δηλαδή να μην παρεμβαίνουν στην απόλαυση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων. Για να υπερασπιστεί το δικαίωμα στη στέγη για παράδειγμα ένα κράτος οφείλει να μην προβαίνει σε βίαιες και αδικαιολόγητες εξώσεις. Η υποχρέωση να *προστατεύουν* απαιτεί από τα κράτη να αποτρέπουν την καταπάτηση των δικαιωμάτων από τρίτα μέρη. Όσον αφορά στο δικαίωμα στην εργασία και στο δικαίωμα για δίκαιες και ανθρώπινες συνθήκες εργασίας, το κράτος υποχρεούται να διασφαλίζει ότι οι εργοδότες του ιδιωτικού τομέα ανταποκρίνονται στις βασικές υποχρεώσεις τους απέναντι στους εργαζόμενους. Τέλος η υποχρέωση να *εξασφαλίζουν* επιβάλλει στα κράτη να λαμβάνουν τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, δικαστικά και άλλα μέτρα για την πλήρη πραγματοποίηση των δικαιωμάτων αυτών. Η αποτυχία για παράδειγμα ενός κράτους να παρέχει βασική ιατρική περίθαλψη σε όσους έχουν ανάγκη αποτελεί καταπάτηση του Διεθνούς

---

³² The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights 1997, Οδηγία 13, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/Maastrichtguidelines.html>, 28/3/11

³³ Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.unric.org/el/human-rights-greek/26231>, 27/2/11

Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα από την πλευρά του κράτους αυτού.³⁴

Η Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα θεωρεί σημαντικό το διαχωρισμό ανάμεσα στην ανικανότητα και στη μη θέληση ενός κράτους να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του βάσει Συμφώνου. Παραβίαση του Συμφώνου υπάρχει όταν το κράτος ή άλλοι φορείς που ρυθμίζονται ανεπαρκώς από το κράτος στερούν με όποιον τρόπο από μερίδες ατόμων τα δικαιώματά τους.³⁵ Αυτό δε συμβαίνει μόνο σε περιπτώσεις όπου τα κράτη λαμβάνουν ή μεταρρυθμίζουν νομικά ή άλλα μέτρα σε βάρος των δικαιωμάτων μιας ομάδας ατόμων αλλά και σε περιπτώσεις όπου τα κράτη αδιαφορούν ή αποτυγχάνουν να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα που επιβάλλουν οι διεθνείς νομικές τους υποχρεώσεις.

Ένα σημείο που οφείλει να τονιστεί ιδιαίτερα αφού σε επόμενο κεφάλαιο θα αποτελέσει μέρος της προβληματικής της εργασίας είναι η υποχρέωση των κρατών να *προστατεύουν* που καθιστά τα κράτη υπεύθυνα να διασφαλίζουν ότι ιδιωτικά νομικά πρόσωπα όπως είναι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις στις οποίες έχουν δικαιοδοσία τα κράτη, δε στερούν με τη δράση τους από τα άτομα τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά τους δικαιώματα. Τα κράτη είναι αυτά που θεωρούνται υπεύθυνα σε περιπτώσεις που αποτυγχάνουν να ελέγξουν τη δράση τέτοιων μη κρατικών φορέων η οποία μπορεί να οδηγήσει σε παραβίαση δικαιωμάτων.

Ανάλογη ευθύνη φέρει το κράτος και σε ό, τι αφορά τη συλλογική δράση του σε διεθνείς οικονομικούς και χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς. Τα κράτη είναι αυτά που οφείλουν να διασφαλίζουν ότι οι πολιτικές που τους υπαγορεύουν προγράμματα οργανισμών όπως του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Παγκόσμιας Τράπεζας και του Οργανισμού Παγκόσμιου Εμπορίου δε θα επιφέρουν ως αποτέλεσμα τη στέρηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων των ατόμων.

Στην περίπτωση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, θύματα της παραβιάσής τους από τα κράτη μπορεί να είναι

---

³⁴ Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, παρ.6, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.unric.org/el/human-rights-greek/26231>, 27/2/11

³⁵ Μια πλήρης λίστα των περιπτώσεων στις οποίες ένα κράτος θεωρείται ότι παραβιάζει το Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα περιλαμβάνεται στο κείμενο που εξέδωσε το 1997 η ομάδα εμπειρογόνων του Μάαστριχτ σχετικά με τις παραβιάσεις των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων. The Maastricht Guidelines on Violations on Economic, Social and Cultural Rights, 1997, παρ.13-15 διαθέσιμοι στα αγγλικά στην ιστοσελίδα http://www1.umn.edu/humanrts/instree/Maastrichtguidelines_.html, 27/2/11

μεμονωμένα άτομα αλλά και ομάδες ατόμων όπως γυναίκες, ιθαγενείς, πληθυσμοί υπό κατοχή, άτομα που αναζητούν άσυλο, μετανάστες, ομάδες ατόμων που έχουν υποστεί διωγμό, μειονότητες, ηλικιωμένοι, παιδιά, άτομα με αναπηρία ή άστεγοι. Οι παραπάνω θα πρέπει να υπάρχει τρόπος ώστε να μπορούν να διεκδικήσουν δικαστικά τις κατάλληλες αποζημιώσεις και φυσικά την ανάκτηση των δικαιωμάτων που τους στερούνται σε εθνικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο.

Πιο συγκεκριμένα στους Οδηγούς του Μάαστριχτ για τις παραβιάσεις Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων αναφέρεται η ανάγκη ύπαρξης ειδικών παρατηρητών του ΟΗΕ, διεθνών οργάνων αλλά και κρατικών οργανισμών και επιτροπών για τα ανθρώπινα δικαιώματα ικανών να διαπιστώνουν αν τα κράτη εντοπίζουν τις παραβιάσεις, προβλέπουν αποζημιώσεις και τελικά εξασφαλίζουν τα δικαιώματα αυτά σε όλες τις περιπτώσεις. Επίσης ζητείται από τα κράτη να δημιουργήσουν ένα πλαίσιο τέτοιο που να επιβάλλει κυρώσεις σε όποιο άλλο νομικό πρόσωπο μπορεί να ευθύνεται για παραβιάσεις των παραπάνω δικαιωμάτων. Στους Οδηγούς τέλος τονίζεται η ανάγκη θεσμοθέτησης ενός διεθνούς μηχανισμού παραπόνων για θέματα παραβιάσεων ενώ αναφέρεται ο σημαντικός ρόλος των μη κυβερνητικών οργανισμών όπως και του Ύπατου Αρμοστή του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην προώθηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.³⁶

Παρά τις παραπάνω προβλέψεις για την προστασία των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων πουθενά στο Σύμφωνο δε γίνεται αναφορά στις επιπτώσεις που θα αντιμετωπίζουν τα κράτη σε περιπτώσεις όπου θα παραβλέπουν τις υποχρεώσεις τους. Ως προς το ζήτημα αυτό κάποια σημαντική εξέλιξη σημειώνεται από το 1986, όταν δίνεται αυξημένη δικαιοδοσία στη Διεθνή Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα αλλά και με το Προαιρετικό Πρωτόκολλο στο Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα καθώς και στη Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών.³⁷ Φυσικά σημαντικό ρόλο παίζουν επίσης

---

³⁶ The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights, 1997, παρ.25-32 διαθέσιμοι στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www.uu.nl/uupublish/content/20-01.pdf>, 25/1/11

³⁷ Προαιρετικό Πρωτόκολλο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα http://www.crin.org/docs/filemanager/icescr_op.pdf, 27/2/11 και Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεων Κατά των Γυναικών διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <http://www.unric.org/el/human-rights-greek/26233>, 27/2/11

νομικά κείμενα που υιοθετούνται σε περιφερειακό επίπεδο³⁸ όπως επίσης και η δράση που αναλαμβάνουν κινήματα πολιτών και Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί τόσο σε περιφερειακό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Στο διεθνές σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων η τήρηση του Συμφώνου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα αλλά και από Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς που με την εργασία τους μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά το έργο της Επιτροπής. Το καθεστώς λειτουργίας της Επιτροπής όμως, όπως και οι σχετικές με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα αναφορές που δεσμεύονται να συντάσσουν τα κράτη μία φορά κάθε πέντε χρόνια και να καταθέτουν στην Επιτροπή κρίνονται μάλλον ως ημίμετρα παρά ως εγγυητές της προστασίας των δικαιωμάτων που περιλαμβάνονται στο Σύμφωνο.

Οι δυνατότητες της Επιτροπής είναι πολύ περιορισμένες ιδίως όταν συγκρίνονται με αυτές του δικαστικού συστήματος κάθε κράτους. Σε όλες τις διαδικασίες της Επιτροπής το πρώτο που διασφαλίζεται είναι ότι τα ίδια τα κράτη τίθενται απολύτως υπεύθυνα στο να διασφαλίσουν ότι η δράση τους συνάδει με τις προβλέψεις του Συμφώνου. Υπό αυτό το πρίσμα ο μηχανισμός των αναφορών ως προς το καταστατικό Σύμφωνο μπορεί να χειραγωγείται από τα κράτη όταν αυτά θέλουν να αποφύγουν μέρος των υποχρεώσεών τους.

Μία φορά κάθε πέντε χρόνια τα κράτη δεσμεύονται να αναφέρουν τους εαυτούς τους γραπτά αλλά και προφορικά στην Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Μετά την κατάθεση των γραπτών αναφορών, εκπρόσωποι των κρατών παρουσιάζονται στην Επιτροπή ώστε να απαντήσουν σε διευκρινιστικές ερωτήσεις. Ακόμα όμως και στις περιπτώσεις που εντοπίζεται παραβίαση δικαιωμάτων δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη κυρώσεων για τα κράτη, πράγμα που οδηγεί τους θεωρητικούς να αμφιβάλλουν για την αποτελεσματικότητα του υπάρχοντος συστήματος.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται “πάντα ένα σύστημα το οποίο βασίζεται ουσιαστικά στην αυτοκριτική και εξελίσσεται βάσει σχεδόν αποκλειστικά της καλής του πίστης θα παραμένει προβληματικό” ενώ εντοπίζεται ότι “υπάρχουν κράτη που θεωρούν ότι μόνο μέσα από την προετοιμασία και την παρουσίαση της αναφοράς

---

³⁸ Σε ευρωπαϊκό επίπεδο για παράδειγμα υιοθετείται ο αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του 1996 και το Επιπρόσθετο Πρωτόκολλο στον Ευρωπαϊκό Χάρτη που προβλέπει ένα Σύστημα Συλλογικών Παραπόνων.

μπροστά σε μία επιτροπή έχουν περατώσει τις υποχρεώσεις που τους υπαγορεύει το καταστατικό”...“Γνωρίζοντας ότι ένας μικρός μόνο αριθμός ανθρώπων θα διαβάσουν τις αναφορές και το μικρό αντίκτυπο που θα έχουν οι αναφορές αυτές στο να απαιτήσουν αλλαγές της κυβερνητικής συμπεριφοράς προς μια πιο ευαίσθητη πολιτική για τα ανθρώπινα δικαιώματα κάποιος μπορεί να καταλάβει γιατί τα κράτη αρκούνται σε αυτή την κατάσταση και βολεύονται με αυτή.”³⁹

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου γίνεται φανερή η απροθυμία των κρατών να δώσουν κύρος στο διεθνές σύστημα για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Υπάρχουν κράτη που δεν παραδίδουν καθόλου αναφορές ή η ποιότητα των αναφορών τους είναι πολύ χαμηλή καθώς και κράτη που παραβλέπουν τις παρατηρήσεις της Επιτροπής σχετικά με τις αναφορές τους.

Την κατάσταση αυτή δυσχεραίνει περισσότερο και η σύνθεση των μελών της Επιτροπής τα οποία σύμφωνα με το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ “πρέπει να λειτουργούν βάσει της προσωπικής τους κρίσης” καθώς επίσης και να είναι “ειδικοί με αναγνωρισμένη ικανότητα στο πεδίο των ανθρώπινων δικαιωμάτων”⁴⁰. Στην περίπτωση όμως της Επιτροπής για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, τα περισσότερα μέλη είναι σύμφωνα με τον Scott Leckie υπουργοί εξωτερικών, νυν ή πρώην πρέσβεις και άλλοι κυβερνητικοί φορείς.⁴¹ Το γεγονός αυτό γεννά ερωτήματα σχετικά με την ανεξαρτησία, την αμεροληψία και την αντικειμενικότητα της Επιτροπής.

Ο διάλογος ανάμεσα στην Επιτροπή και στα κράτη μπορεί να είναι εποικοδομητικός μόνο αν τα μέλη της Επιτροπής κρίνουν με αυστηρούς όρους τα κράτη χωρίς να ενδιαφέρονται για το αν αντιτίθενται στα συμφέροντά τους. Με τη σύνθεση των μελών της Επιτροπής που αναφέρεται παραπάνω υπάρχει κίνδυνος οι παρατηρήσεις της Επιτροπής να προσανατολίζονται επιλεκτικά σε συγκεκριμένα ζητήματα ανθρώπινων δικαιωμάτων και να παραβλέπουν άλλα έχοντας σαν σκοπό όχι να προστατέψουν τα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά να μην πλήξουν για παράδειγμα τα οικονομικά συμφέροντα του κράτους.

Στο σημείο αυτό μπορεί κανείς να αντιληφθεί την πολύ ουσιαστική συμβολή των Μη Κυβερνητικών Οργανισμών (ΜΚΟ) στην τήρηση του Συμφώνου. Με τις

---

³⁹ Leckie, Scott: The Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Catalyst for Change in a System Needing Reform, Alston, Philip, Crawford, James: The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring, Cambridge University Press, 2000, σσ.130-131

⁴⁰ Economic and Social Council, Res. 1985/17, May 28, 1985 διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/>, 27/2/11

⁴¹ Leckie, Scott (2000), σ.132

εναλλακτικές πηγές πληροφόρησης που διαθέτουν και την πραγματική θέλησή τους να εντοπιστούν ανακρίβειες και παραβλέψεις στις αναφορές των κρατών οι ΜΚΟ μπορούν να προσφέρουν αντικειμενική ενημέρωση στην Επιτροπή και έτσι να εξασφαλίζουν την καλύτερη λειτουργία του συστήματος των δικαιωμάτων. Με τις αναφορές των ΜΚΟ που μπορεί να βασίζονται σε άλλα δεδομένα από αυτά των κρατών υπάρχει η δυνατότητα όχι μόνο να δοθεί μια σαφέστερη εικόνα για την κατάσταση που επικρατεί στα κράτη αλλά και μέσα από αυτές να προτείνονται ίσως και νέες ιδέες για πιο κατάλληλες πολιτικές και νομοθεσίες που χρειάζεται να υιοθετήσουν τα κράτη ώστε να διασφαλίσουν τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Οι αναφορές αυτές μπορούν επίσης να κάνουν διεθνώς γνωστά κάποια τοπικά προβλήματα στα ανθρώπινα δικαιώματα και έτσι η ευρύτερη κινητοποίηση να βοηθήσει στην επίλυσή τους.

Μεμονωμένα άτομα ή ομάδες πολιτών έχουν τη δυνατότητα να καταθέσουν στην Επιτροπή τις καταγγελίες τους σε θέματα που αφορούν παραβιάσεις οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων με την Επιτροπή να έχει τη δυνατότητα αφού εξετάσει τις καταγγελίες αυτές να κάνει αναφορές στα κράτη. Μέσα από αυτή τη διαδικασία θεωρείται ότι η Επιτροπή έχει εμφανίσει σημαντική δικαιοδοσία αφού σε ορισμένες περιπτώσεις οι παρατηρήσεις της έχουν πετύχει επίπεδα λεπτομερειακής ανάλυσης παρόμοια με εκείνα των δικαστικών οργάνων. Η Επιτροπή έχει πετύχει σε κάποιες περιπτώσεις τα κράτη να κάνουν σημαντικά βήματα όπως να δημιουργήσουν νομοθεσία που να προστατεύει τα δικαιώματα στο εσωτερικό τους νομικό σύστημα, να τροποποιήσουν τη νομοθεσία τους σύμφωνα με το Σύμφωνο ή απλά να εφαρμόσουν τους ήδη υπάρχοντες -πολλές φορές ξεχασμένους- νόμους λαμβάνοντας τα απαραίτητα μέτρα για την αποκατάσταση των δικαιωμάτων ή για την αποφυγή παραβιάσεων στο μέλλον.⁴² Αναφορές τέτοιες που να αφορούν κρατικές παραβιάσεις ανθρώπινων δικαιωμάτων παρόλα αυτά δεν είναι συχνές από την πλευρά της Επιτροπής.

Η σωστή τήρηση του Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα κρίνεται από τους ειδικούς περισσότερο από αμφίβολη. Για να υπάρξει βελτίωση απαιτείται ένα σύστημα που να το χαρακτηρίζει διαφάνεια και

---

⁴² Η Επιτροπή έχει αναπτύξει τέτοια δράση μόνο σε περιπτώσεις που αφορούν στο δικαίωμα στη στέγη που περιλαμβάνεται στο Άρθρο 11 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Οι αναφορές της στόχευαν στο να απαγορευτούν οι αδικαιολόγητες, βίαιες εξώσεις οικογενειών από πλευράς των κρατών της Δομινικανής Δημοκρατίας (1990), του Παναμά (1991), των Φιλιππίνων (1995), του Βελγίου, της Κορέας και του Ισραήλ.

αντικειμενικότητα με τα κράτη να βρίσκονται πραγματικά υπόλογα μέσα σε αυτό σε ό, τι αφορά τις παραβιάσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Το σύστημα των αναφορών χρειάζεται άμεσα να ενισχυθεί, τα κράτη να λογοδοτούν για τις παραβλέψεις τους και η Επιτροπή να απαιτεί αλλαγή της πολιτικής τους. Οι λύσεις που συχνά προτείνονται για ψηφιοποίηση των αναφορών των κρατών, πρόσληψη περισσότερου προσωπικού στη Γραμματεία της Επιτροπής και δημιουργία ηλεκτρονικής σελίδας ώστε οι άνθρωποι να μπορούν ευκολότερα να καταθέτουν τις καταγγελίες τους στην Επιτροπή μάλλον ελάχιστα μπορούν να συμβάλλουν στην ουσιαστική αποκατάσταση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.⁴³

Σύγχρονη Θεώρηση των Κοινωνικών Δικαιωμάτων

Από τη δεκαετία του 1970 και μετά εμφανίζεται μία νέα κατηγορία ανθρώπινων δικαιωμάτων ώστε να αντιμετωπιστούν οι νέες προκλήσεις απέναντι στις οποίες βρίσκεται η παγκόσμια κοινότητα κυρίως με το τέλος της αποικιοκρατίας και την απελευθέρωση των αναπτυσσόμενων χωρών της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής τη δεκαετία του 1960. Τα δικαιώματα αυτά που ονομάζονται τρίτης γενιάς περιλαμβάνουν το δικαίωμα στην ανάπτυξη, το δικαίωμα στην ειρήνη, το δικαίωμα στο περιβάλλον, το δικαίωμα στην Κοινή Κληρονομιά των Ανθρώπων και το δικαίωμα στην ανθρωπιστική βοήθεια.⁴⁴ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται “...Αν τα επαναστατικά κινήματα των αστών και των σοσιαλιστών γεννούν τη δημιουργία της πρώτης –αστικών και πολιτικών- και της δεύτερης –οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών- γενιάς ανθρώπινων δικαιωμάτων αντίστοιχα, τότε η τρίτη γενιά δικαιωμάτων γεννάται από το επαναστατικό κίνημα κατά της αποικιοκρατίας.”⁴⁵

Η αλληλεξάρτηση ανάμεσα στα κράτη της διεθνούς κοινότητας κυρίως λόγω των οικονομικών σχέσεων που αυτά αναπτύσσουν ολοένα και περισσότερο μεταξύ τους από το 1970 και μετά τα κάνει να συνειδητοποιήσουν ότι τα παγκόσμια προβλήματα που δημιουργούνται λόγω της δράσης τους στην παγκόσμια οικονομία απαιτούν συντονισμένες λύσεις που θα λαμβάνονται μέσα από διεθνή συνεργασία και όχι πλέον μέσα στα εθνικά όρια του κάθε κράτους ξεχωριστά. Για το λόγο αυτό

---

⁴³ Leckie, Scott (2000), σσ.142-144

⁴⁴ Gomez Isa, Felipe & De Feyter Koen: International Protection of Human Rights: Achievements and Challenges, Humanitarian Net- University of Deusto- EIUC, Bilbao, 2006, σσ.22-23

⁴⁵ Marks, Stephen: Emerging Human Rights: a new generation for the 1980s? , Rutgers Law Review, Vol.33, 1981, σ.440

θεωρείται ότι τα δικαιώματα τρίτης γενιάς αποτελούν το μέσον για την προώθηση της αλληλεγγύης ανάμεσα στα κράτη και ενισχύουν την αλληλεξάρτηση και την οικουμενικότητα των δικαιωμάτων αφού η εξασφάλισή τους θεωρείται προϋπόθεση για την ύπαρξη και την άσκηση όλων των άλλων θεσμοθετημένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁴⁶

Όσο σημαντική και αν θεωρείται η ύπαρξη των δικαιωμάτων τρίτης γενιάς ιδίως για να προστατεύσει τις οικονομικά ανίσχυρες χώρες του Τρίτου Κόσμου από τις περιβαλλοντολογικές καταστροφές και τις κοινωνικές ανισότητες αλλά και τις επιμέρους κοινωνικά στιγματισμένες ομάδες του κάθε κράτους με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τους φτωχούς, εφόσον δεν προέρχεται από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ κανένα κείμενο δεν υποχρεώνει νομικά τα κράτη να διασφαλίζουν τα δικαιώματα τρίτης γενιάς στους πολίτες.⁴⁷ Για άλλη μια φορά δηλαδή όπως συμβαίνει και με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα προκύπτει η ανάγκη νομικής κύρωσης των διεθνών κειμένων όπως τα Γενικά Σχόλια του ΟΗΕ που ρυθμίζουν λεπτομερώς τα νέα δικαιώματα.

Μέσα από τα Γενικά Σχόλια που ορίζουν τα δικαιώματα τρίτης γενιάς όπως το δικαίωμα όλων σε επαρκή τροφή και νερό όλα τα κράτη καλούνται να εξασφαλίσουν την *επάρκεια* πόρων για όλους σε ικανή ποσότητα και ποιότητα καθώς και την οικονομική και φυσική *προσβασιμότητα* όλων στους πόρους αυτούς ώστε οι ευπαθείς ομάδες να μπορούν να καλύψουν ανάγκες διαβίωσης, ιατρικής περίθαλψης και διατροφής.⁴⁸ Ως άμεσα συνδεδεμένο με το νερό και την τροφή γίνεται αντιληπτό από την Επιτροπή και το δικαίωμα στην υγεία που ορίζεται ως ένα “περιεκτικό δικαίωμα που εκτείνεται όχι μόνο σε κατάλληλη ιατρική περίθαλψη κατά περίπτωση αλλά και σε άλλους καθοριστικούς παράγοντες για την υγεία, όπως είναι η πρόσβαση σε ασφαλές και πόσιμο νερό... διατροφή και στέγη, υγιεινές περιβαλλοντικές συνθήκες και συνθήκες εργασίας και πρόσβαση σε πληροφορίες και εκπαίδευση για την υγεία, περιλαμβανομένης της σεξουαλικής και της αναπαραγωγικής υγείας... συμμετοχή του

---

⁴⁶ Gomez Isa, Felipe & De Feyter, Koen (2006), σσ.23-24

⁴⁷ ό.π. σ.26

⁴⁸ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 12 για το δικαίωμα σε επαρκή τροφή διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/3d02758c707031d58025677f003b73b9>, 27/2/11 και General Comment 15 για το δικαίωμα στο νερό διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/a5458d1d1bbd713fc1256cc400389e94?OpenDocument>, 27/2/11

πληθυσμού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για ζητήματα υγείας σε επίπεδο κοινότητας αλλά και σε εθνικό και διεθνές επίπεδο”.⁴⁹

Τα εργασιακά δικαιώματα τέλος, περιλαμβάνουν το δικαίωμα πρόσβασης όλων στην εργασία χωρίς διακρίσεις, την ελευθερία της επιλογής της εργασίας καθώς και την ύπαρξη κατάλληλων δομών που θα διασφαλίζουν τα παραπάνω όπως είναι για παράδειγμα η παροχή της κατάλληλης εκπαίδευσης.⁵⁰ Αν αναλυθούν λαμβάνοντας υπόψη τους όρους της παγκοσμιοποίησης όμως, τα εργασιακά δικαιώματα μπορούν να προσδιοριστούν και ως δικαιώματα τρίτης γενιάς. Μια τέτοια προσέγγιση θα επιτρέπει να διεκδικείται οπουδήποτε στον κόσμο το δικαίωμα σε δίκαια μεροκάματα, η αντιστοιχία των μισθών με την αξία της εργασίας που προσφέρεται, το δικαίωμα σε ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας, σε ανθρώπινα ωράρια εργασίας, η απαγόρευση αναίτιων απολύσεων καθώς και η ισότητα ανάμεσα στους εργαζόμενους.⁵¹ Οι σημερινές πρακτικές που εφαρμόζουν πανίσχυρες οικονομικά πολυεθνικές επιχειρήσεις σε ό, τι αφορά την εργασιακή απασχόληση στον αναπτυσσόμενο κόσμο αποδεικνύουν την άμεση ανάγκη διασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των εργαζομένων, η κατάσταση των οποίων σχολιάζεται από μελετητές ως κατάσταση σύγχρονης αποικιοκρατίας, δουλείας και “συμβολαιακού φασισμού”⁵².

Όπως αναλύεται σε επόμενο κεφάλαιο της εργασίας, χωρίς κανένα πλαίσιο ικανό να ρυθμίζει ουσιαστικά τα παγκόσμια ζητήματα με γνώμονα την ανθρώπινη ύπαρξη, ο ρόλος των δικαιωμάτων τρίτης γενιάς όσο σημαντικός και αν παρουσιάζεται σε θεωρητικό επίπεδο ελάχιστα φαίνεται να έχει προσφέρει στην αντιμετώπιση των οικολογικών καταστροφών και της κοινωνικής εξαθλίωσης που επιφέρει η ανεξέλεγκτη δράση των ισχυρών παικτών της παγκοσμιοποίησης.

Οι υποχρεώσεις που δεσμεύονται να αναλαμβάνουν τα κράτη ως μέλη της διεθνούς κοινότητας μέσω των διεθνών συμβάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων που

---

⁴⁹ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 14, The right to the highest attainable standard of health, παρ.11, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/40d009901358b0e2c1256915005090be?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/40d009901358b0e2c1256915005090be?Opendocument), 27/2/11

⁵⁰ Amnesty International: Human Rights for Human Dignity, A Primer on Economic, Social and Cultural Rights, Amnesty International Publications, 2005, σσ.29-30

⁵¹ Το δικαίωμα στην εργασία περιλαμβάνεται σε αντίστοιχο Γενικό Σχόλιο της Επιτροπής για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 18, The right to work, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/E.C.12.GC.18.En](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/E.C.12.GC.18.En), 28/2/11

⁵² De Sousa Santos, Boaventura, Beyond Abyssal Thinking, From Global Lines to Ecologies of Knowledges, Fernand Braudel Center, Binghamton University, 24 October 2006, σσ.45-52

υπογράφουν πρέπει να εφαρμόζονται με καλή πίστη.⁵³ Η αρχή αυτή ενώ αφορά όλο το σύγχρονο, ισχύον σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων πολλές φορές παραβλέπεται από τα κράτη κυρίως σε ό, τι αφορά τις υποχρεώσεις τους στο πλαίσιο των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με ακαδημαϊκούς τα κράτη παραβλέπουν τις σχετικές με τα οικονομικά, πολιτικά και πολιτιστικά δικαιώματα υποχρεώσεις τους κυρίως γιατί το περιεχόμενο των δικαιωμάτων αυτών δεν είναι ξεκάθαρο σε θεωρητικό επίπεδο και ως συνέπεια προκύπτουν προβλήματα στην αντιστοίχιση των δικαιωμάτων αυτών με τις υποχρεώσεις που υπαγορεύουν τελικά στα κράτη. Αυτή η αοριστία που χαρακτηρίζει το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα σε συνδυασμό με το γεγονός ότι πουθενά στο Σύμφωνο δεν τονίζεται η επείγουσα ανάγκη για ανάληψη δράσης από πλευράς κρατών είναι οι λόγοι για τους οποίους τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα διαχωρίζονται από τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα και γίνονται αντιληπτά μόνο ως προγραμματικοί στόχοι χωρίς νομική αξία.⁵⁴

Η παραπάνω αντίληψη οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η διεθνής κοινότητα παρά την ύπαρξη του Συμφώνου αποτυγχάνει να δημιουργήσει ένα κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο που να μπορεί να διασφαλίζει πολλά από τα σημαντικά οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Για το λόγο αυτό, από το 1948 όποτε και τέθηκε σε ισχύ η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα⁵⁵ αλλά και μετά το 1966 και το Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα παραμένει η ανάγκη να οριστούν ρητά συγκεκριμένες υποχρεώσεις.

Σημαντική εδώ είναι η συμβολή των “Γενικών Σχολίων” (General Comments) που εκδίδει από το 1987 και μετά όποτε κρίνει απαραίτητο η Επιτροπή Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτισμικών Δικαιωμάτων του ΟΗΕ με στόχο να ερμηνεύσει το περιεχόμενο των σχετικών με τα δικαιώματα ήδη υπάρχουσών προβλέψεων σε επιμέρους θέματα. Ο ρόλος των Γενικών Σχολίων είναι να περιγράψει ξεκάθαρα ένα

---

⁵³ Αυτό αναφέρει ρητά το άρθρο 26 της Σύμβασης της Βιέννης για το δίκαιο των Συνθηκών του 1969: “Κάθε καταστατικό που βρίσκεται σε ισχύ είναι δεσμευτικό για τα μέλη που το έχουν υπογράψει και πρέπει να τηρείται από τα μέλη αυτά με καλή πίστη”. Σύμβαση διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf , 9/11/2010.

⁵⁴ Alston, Philip, U.S. Ratification of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: the Need for an Entirely New Strategy, American Journal of International Law, Vol.84, 1990.

⁵⁵ Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk>, 27/2/11

ανθρώπινο δικαίωμα και τις προεκτάσεις του και να αναλύει τις υποχρεώσεις των κρατών μελών ως προς το δικαίωμα αυτό.⁵⁶

Το ζήτημα που ανακύπτει είναι κατά πόσο το περιεχόμενο των Γενικών Σχολίων που εκδίδει η Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει νομική ισχύ. Ορισμένοι νομικοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι τα θεσμικά κείμενα της Επιτροπής παράγουν δίκαιο ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι είναι μη δεσμευτικά. Οι τελευταίοι τονίζουν ότι εφόσον δεν υπάρχει καταστατικό που να προβλέπει την έκδοση των Γενικών Σχολίων ούτε και οποιαδήποτε πρόβλεψη για τη δημιουργία μηχανισμών που να διαχειρίζονται καταγγελίες για καταπάτηση δικαιωμάτων, τα Γενικά Σχόλια στερούνται νομικής ισχύς και άρα ελάχιστα μπορούν να διασφαλίσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα.⁵⁷

Τα διεθνώς αναγνωρισμένα ανθρώπινα δικαιώματα είναι όσα περιλαμβάνονται στην Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (1948) και στα δύο Διεθνή Σύμφωνα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966) καθώς και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα (1966)⁵⁸ καθώς επίσης και όσα δικαιώματα εισάγονται σε μετέπειτα κείμενα που κυρώνει η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Αφότου τέθηκε σε ισχύ η Οικουμενική Διακήρυξη και τα δύο Σύμφωνα αρκετές συμβάσεις και διακηρύξεις που εισάγουν νέα δικαιώματα έχουν θεσμοθετηθεί τόσο σε οικουμενικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.

Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι το 1993 στο Διεθνές Συνέδριο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα υπογράφηκε η Διακήρυξη της Βιέννης και το Πρόγραμμα Δράσης όπου μεταξύ άλλων τονίζεται και η ίση ισχύ όλων των δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα στη Διακήρυξη αναφέρεται ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα ως οικουμενικά και αδιαχώριστα, καθώς και ως αλληλοσχετιζόμενα και αλληλοεξαρτώμενα χρίζουν ίσης μεταχείρισης και έτσι θα πρέπει να προωθούνται εξίσου.⁵⁹

---

⁵⁶ Ο ακριβής ρόλος και σκοπός των Γενικών Σχολίων διευκρινίζεται το 1999 όταν η Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα εκδίδει Σχέδιο με τίτλο “Εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα”.

⁵⁷ Felice, William F., The Viability of the United Nations Approach to Economic and Social Human Rights in a Globalised Economy, *International Affairs*, Vol.75, Issue 3, σσ.563-598, 1999.

⁵⁸ Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.unric.org/el/human-rights-greek/26231>, 27/2/11

⁵⁹ Διακήρυξη της Βιέννης και Πρόγραμμα Δράσης, άρθρο 1, παρ.5 διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en), 9/11/2010.

Τα υποψήφια κράτη αρνήθηκαν να λάβουν υπόψη επιχειρήματα που υποστήριζαν ότι η υπεράσπιση κάποιων δικαιωμάτων από τα κράτη θα έπρεπε να είναι προαιρετική στο όνομα των πολιτισμικών διαφορών ανάμεσα στους λαούς. Το γεγονός αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία αφού έτσι καταρρίπτονται τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο θέσεις που υποστήριζαν την ιεράρχηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε κατηγορίες με τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα να προηγούνται των άλλων.

Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του 1948 περιλαμβάνει σχεδόν όλο το φάσμα των δικαιωμάτων σε ένα ενιαίο κείμενο. Ο μετέπειτα διαχωρισμός των δικαιωμάτων σε δύο κύριες κατηγορίες είναι αποτέλεσμα μιας αμφιλεγόμενης απόφασης την οποία λαμβάνει η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στις διαβουλεύσεις του 1951 η οποία υποστηρίζεται ότι αποτυπώνει τη σύγκρουση ανάμεσα στις δύο τότε επικρατούσες ιδεολογίες, του φιλελευθερισμού και του κομμουνισμού. Εκεί αποφασίζεται η προετοιμασία δύο χωριστών Συμφώνων, ενός για τα αστικά και τα πολιτικά δικαιώματα και ενός άλλου για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα.⁶⁰

Υποστηρίχθηκε ότι ο διαχωρισμός των δικαιωμάτων ήταν αναγκαίος αφού η διαφορετική φύση των δικαιωμάτων της κάθε κατηγορίας υπαγόρευε και την ανάγκη ύπαρξης διαφορετικών διεθνών οργάνων για την πιο αποτελεσματική προάσπισή τους. Κάπως έτσι τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα κρίθηκαν ως “απόλυτα” και “άμεσα” στην ικανοποίησή τους ενώ τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά θεωρήθηκαν “συστημικά” δικαιώματα, η ικανοποίησή τους δηλαδή απαιτούσε μέτρα τα οποία έπρεπε να ληφθούν από τα κράτη σταδιακά.

Αυτό σήμαινε επίσης και ότι η προάσπιση της πρώτης κατηγορίας δικαιωμάτων από τα κράτη δεν απαιτούσε την οικονομική επιβάρυνση των κρατών αφού ουσιαστικά επέβαλλε τη μη παρέμβαση από πλευράς τους ώστε να διασφαλίζεται ότι σε καμία περίπτωση δεν περιορίζεται η αξιοπρέπεια και η ελευθερία του ατόμου. Αντίθετα στην περίπτωση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων τα κράτη όφειλαν να αναλαμβάνουν θετική δράση, να λαμβάνουν δηλαδή τα απαραίτητα μέτρα ώστε να μπορούν να εγγυούνται την ευημερία όλων, πράγμα που απαιτούσε φυσικά την καταβολή χρηματικών πόρων.

---

⁶⁰ Asbjorn, Eide (2001), σ.10

Το γεγονός αυτό ενίσχυσε περισσότερο την άποψη που υποστήριζε την ύπαρξη δύο κατηγοριών δικαιωμάτων εφόσον με τον τρόπο αυτό τα οικονομικά ανίσχυρα κράτη που δεν ήταν σε θέση να αναλάβουν τις υποχρεώσεις τους για τη διασφάλιση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων θα μπορούσαν τουλάχιστον να κυρώσουν μόνο το σύμφωνο που θα περιλάμβανε τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα.⁶¹ Μια δεύτερη υπόθεση που υποστηρίχθηκε υπέρ του διαχωρισμού ήταν ότι τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα είναι εκδικάσιμα, υπόκεινται δηλαδή σε νομική κρίση. Αυτό σημαίνει ότι τα δικαστήρια και άλλα δικαστικά όργανα μπορούν να αποφανθούν για τα δικαιώματα αυτά ενώ κάτι τέτοιο δεν είναι εύκολο να συμβεί στην περίπτωση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων η φύση των οποίων κρίθηκε ως κυρίως πολιτική και όχι συνταγματική.

Όπως θα σχολιαστεί παρακάτω η βασιμότητα των επιχειρημάτων αυτών μπορεί εύκολα να αμφισβητηθεί. Αρκεί προς το παρόν να αναφερθεί το γεγονός ότι παρά την ύπαρξη τελικά δύο διαφορετικών συμφώνων, σχεδόν όλα τα κράτη που κύρωσαν το Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα κύρωσαν και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά.⁶²

Με τη διακήρυξη της οικουμενικότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διαφώνησαν έντονα όπως ήταν αναμενόμενο εκπρόσωποι από διαφορετικές κουλτούρες και ιδεολογίες. Σε κάποιες κοινωνίες της Δύσης, οι πολιτισμικές παραδόσεις πίστευαν και επιμένουν να πιστεύουν στην εφαρμογή πλήρους οικονομικού φιλελευθερισμού και στον αυστηρά περιορισμένο ρόλο του κράτους σε θέματα ευημερίας των πολιτών. Το γεγονός αυτό αν και προκάλεσε πολιτισμική και ιδεολογική εναντίωση στα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα δεν μπόρεσε τελικά να αποτρέψει την κύρωση του Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα από την ευρεία πλειοψηφία των δυτικών κρατών.

Στο θεσμοθετημένο αυτό σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων αντιδράσεις - κυρίως σε ό, τι αφορά τα πολιτισμικά δικαιώματα- μπορούν να εντοπιστούν και σε άλλες κουλτούρες. Σε ορισμένα ισλαμικά κράτη, ο πατερναλισμός, ο οποίος εκεί παραμένει ισχυρός, προκαλεί ισχυρή πολιτισμική αντίσταση στην αρχή ίσης απόλαυσης οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων από άνδρες και γυναίκες, και

---

⁶¹ Asbjorn, Eide (2001), σσ.9-10

⁶² Από τα 147 κράτη που κύρωσαν ή προσχώρησαν στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, τα 142 προσχώρησαν ή κύρωσαν επίσης το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

συγκεκριμένα στην ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση, ίση αμοιβή για ίση εργασία και ισότητα σε νόμους περί κληρονομιάς και άρα ισότητα στο δικαίωμα στην περιουσία.

Όπως παρατηρήθηκε παραπάνω, το σύστημα θέσπισης των δικαιωμάτων σε διεθνές επίπεδο αρχικά έτεινε να κατηγοριοποιεί τα δικαιώματα και να τα διαχωρίζει. Παρόλα αυτά με την πάροδο των χρόνων το ίδιο αυτό σύστημα εξελίχθηκε με τρόπο τέτοιο που να αναγνωρίζει την ανάγκη μεγαλύτερης ενσωμάτωσης των διάφορων δικαιωμάτων σε ένα σύνολο.⁶³

Αυτό αποδεικνύεται ξεκάθαρα σε συμβάσεις που υπογράφηκαν μετά την κύρωση των δύο χωριστών συμφώνων, όπως στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού όπου η ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης καθώς και η ελευθερία γνώμης, σκέψης, συνείδησης και θρησκείας και άλλα αστικά δικαιώματα συνυπάρχουν με το δικαίωμα στην υγεία, στην κοινωνική φροντίδα, στο επίπεδο ζωής, στην εκπαίδευση και στην προστασία από την οικονομική εκμετάλλευση μέσω παιδικής εργασίας.⁶⁴ Η σύμβαση αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα προσπάθειας από πλευράς κρατών να ενσωματώσουν τα δικαιώματα σε μία ενιαία κατηγορία και γιατί επικυρώθηκε από 193 κράτη, σχεδόν από το σύνολο δηλαδή των κρατών.⁶⁵

Ανάλογες αναφορές σε δικαιώματα ίσης απόλαυσης οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών καθώς και αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων γίνονται και σε άλλες συμβάσεις όπως στη Διεθνή Σύμβαση για την Απάλειψη Κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων⁶⁶ αλλά και στη Διεθνή Σύμβαση για την Καταπολέμηση των Διακρίσεων κατά των Γυναικών.⁶⁷ Αποκορύφωμα όλων αυτών των προσπαθειών είναι όπως αναφέρθηκε παραπάνω η Διακήρυξη της Βιέννης και το Πρόγραμμα Δράσης του 1993 που ορίζει ρητά ότι όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι “οικουμενικά, αδιαχώριστα, αλληλοεξαρτώμενα και αλληλοσχετιζόμενα”.⁶⁸

---

⁶³ Asbjorn, Eide (2001), σσ.11-12

⁶⁴ Οι προβλέψεις αυτές περιέχονται στα άρθρα 12 (Ελευθερία Γνώμης), 13 (Ελευθερία Έκφρασης), 14 (Ελευθερία Σκέψης-Θρησκείας), 24 (Υγεία και Υγειονομικές Υπηρεσίες), 26 (Κοινωνική Πρόνοια), 27 (Επίπεδο Ζωής), 28 (Εκπαίδευση) και 32 (Παιδική Εργασία) της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού που είναι διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <http://www.unicef.gr/reports/symb.php#13>, 17/11/10.

⁶⁵ Μόνο δύο κράτη δεν έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Η Ελλάδα την επικύρωσε στις 2 Δεκεμβρίου του 1992.

⁶⁶ Σύμβαση διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www2.ohchr.org/english/law/cerd.htm>, 17/11/10.

⁶⁷ Σύμβαση διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>, 17/11/10.

⁶⁸ Διακήρυξη της Βιέννης 1993 και Πρόγραμμα Δράσης, παρ.1, προτ.32 διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en), 27/2/11

Κεφάλαιο 2: Ευρωπαϊκοί Οργανισμοί και Κοινωνικά Δικαιώματα

Το κεφάλαιο αυτό έχει ως θέμα τη μελέτη της εργασίας τριών ευρωπαϊκών οργανισμών, του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΣΤΕ), του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), στον τομέα των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων όπως αυτά περιγράφηκαν στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας. Στόχος είναι να περιγραφεί το πλαίσιο και οι μηχανισμοί προστασίας των δικαιωμάτων σε καθέναν από τους οργανισμούς αλλά και να σχολιαστεί η αποτελεσματικότητά τους.

Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη

Ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ)⁶⁹ δεν είναι καθαρά ευρωπαϊκός οργανισμός αφού από τη θεσμοθέτησή του με την Τελική Πράξη του Ελσίνκι το 1975 περιέλαβε -και περιλαμβάνει- ως μέλη όχι μόνο όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, συμπεριλαμβανομένης της τότε Σοβιετικής Ένωσης, αλλά και τις ΗΠΑ και τον Καναδά. Τη δεκαετία του 1970 θεωρήθηκε ότι ο Οργανισμός ήταν αυτός που θα μπορούσε να γεφυρώσει το ιδεολογικό χάσμα που είχε δημιουργηθεί ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Για το λόγο αυτό τα ανθρώπινα δικαιώματα που περιλάμβανε η Τελική Πράξη του Ελσίνκι πήραν σημαντική θέση στην πολιτική ατζέντα των κρατών αφού συνδέθηκαν άμεσα με θέματα ασφαλείας. Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου αν και ο ρόλος του περιορίστηκε, ο ΟΑΣΕ εξακολούθησε να επηρεάζει σε ένα βαθμό τις πολιτικές των κρατών στον τομέα των δικαιωμάτων κυρίως μέσα από τη συνεργασία του με το Συμβούλιο της Ευρώπης χωρίς όμως η δράση του να αποκτήσει ποτέ νομική ισχύ.⁷⁰

Το σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΑΣΕ περιλαμβάνεται στο κείμενο της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι που αποτελείται από τέσσερα “καλάθια” στο πρώτο από τα οποία περιέχονται δέκα βασικές αρχές, δύο εκ των οποίων

---

⁶⁹ Ο Οργανισμός μετονομάστηκε έτσι μόλις το 1994 στη Σύνοδο της Βουδαπέστης. Από το 1975 όταν συστάθηκε αρχικά και μέχρι να μετονομαστεί λειτουργούσε ως Συνδιάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη.

⁷⁰ Buergenthal, Thomas & Shelton, Dinah & Steward, David: International Human Rights in a Nutshell, West Publishing Co., 1995, σσ.159-160

αφορούν στα δικαιώματα του ανθρώπου.⁷¹ Ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης, της θρησκευτικής ελευθερίας και της ελευθερίας της γνώμης καθώς και τα ίσα δικαιώματα και η αυτοδιάθεση των λαών είναι τα δικαιώματα που διατυπώνονται στο πρώτο καλάθι και είναι ουσιαστικά και αυτά που παραμένουν επίκαιρα έως σήμερα.⁷² Αντίθετα, τα δικαιώματα του τρίτου καλάθου της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι μοιάζουν να έχουν πια μικρή σημασία εφόσον αφορούν ζητήματα όπως η επανένωση της οικογένειας και η επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων τα οποία ρυθμίστηκαν με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου.⁷³

Πιο αναλυτικά σύμφωνα με την Έβδομη Αρχή τα κράτη που συμμετέχουν στον ΟΑΣΕ δεσμεύονται να προωθήσουν και να ενθαρρύνουν την αποτελεσματική άσκηση των αστικών, πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και άλλων δικαιωμάτων και ελευθεριών. Εκεί γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένα δικαιώματα όπως σε αυτό της θρησκευτικής ελευθερίας, τα δικαιώματα των ατόμων που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες, και το δικαίωμα του ατόμου να “γνωρίζει και να ασκεί τα δικαιώματα και τα καθήκοντά του”⁷⁴.

Αν ανατρέξει κανείς στα διάφορα κείμενα που συντάχθηκαν ως σήμερα στον ΟΑΣΕ θα διαπιστώσει ότι ο Οργανισμός δεν περιορίζεται απλά στη σύνταξη ενός καταλόγου που απαριθμεί τα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά κάνει λόγο για κυριαρχία του νόμου, δημοκρατικές αξίες, εκλογές και άλλα, φαίνεται δηλαδή να έχει ως στόχο τη δημιουργία μιας δημοκρατικής Ευρώπης όπου τηρούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα και η κυριαρχία του νόμου έτσι ώστε να ενισχύεται η εγγύηση των ατομικών δικαιωμάτων.⁷⁵ Όσο για τα συλλογικά δικαιώματα ο ΟΑΣΕ επικεντρώνεται στα δικαιώματα των μειονοτήτων, των προσφύγων, των εργατών μεταναστών και των γηγενών πληθυσμών αφού όπως ρητά αναφέρεται στη Διακήρυξη που συντάχθηκε

---

⁷¹ Από τα “καλάθια” της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι το πρώτο αναφέρεται σε θέματα ασφαλείας στην Ευρώπη, το δεύτερο στη συνεργασία στον τομέα των οικονομικών, της επιστήμης, της τεχνολογίας και του περιβάλλοντος, το τρίτο στη συνεργασία σε ανθρωπιστικά και άλλα πεδία και το τελευταίο την τήρηση της Πράξης.

⁷² Έβδομη και όγδοη αρχή του πρώτου “καλαθιού” της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι, διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html#H4.7>, 8/2/11

⁷³ ό.π.

⁷⁴ ό.π.

⁷⁵ Buergenthal, Thomas (1995), σ.167

στη Σύνοδο της Βουδαπέστης του 1994 ο σεβασμός των τελευταίων θεωρείται προϋπόθεση για τη σύσταση μιας δημοκρατικής αστικής κοινωνίας.⁷⁶

Ήδη από το 1990 και μετά στις διασκέψεις του ΟΑΣΕ στη Γενεύη και τη Μόσχα το θέμα των εθνικών μειονοτήτων απασχολεί ιδιαίτερα λόγω του φόβου ότι με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου οι διαμάχες σε θέματα μειονοτήτων θα απειλήσουν την ομαλή ένταξη των πρώην κρατών της Σοβιετικής Ένωσης σε δημοκρατικά πολιτεύματα. Για το λόγο αυτό ο ΟΑΣΕ το 1992 θεσμοθετεί το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τις Εθνικές Μειονότητες που αναλαμβάνει την αρμοδιότητα να δρα ανεξάρτητα αλλά σύμφωνα με τις αρχές του Οργανισμού ώστε να διευθετεί ζητήματα μειονοτήτων πριν αυτά κλιμακωθούν σε βίαιες συρράξεις. Σε θέματα μειονοτήτων αρχικά ο ΟΗΕ το 1992 και δύο χρόνια αργότερα το ΣΤΕ ακολουθούν τη γραμμή του ΟΑΣΕ και κυρώνουν ανάλογες συμφωνίες που ενισχύουν το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του Γραφείου του Ύπατου Αρμοστή του ΟΑΣΕ και επιτρέπει στους οργανισμούς να συνεργάζονται για την αντιμετώπιση ζητημάτων σχετικών με τα ανθρώπινα δικαιώματα.⁷⁷

Η Τελική Πράξη του Ελσίνκι παρόλα αυτά αποτελεί πολιτική δέσμευση για τα κράτη χωρίς να έχει κάποια δεσμευτική νομική ισχύ ως προς τις υποχρεώσεις των κρατών. Η παραπάνω αρχή ισχύει άλλωστε για όλα τα κείμενα που συντάσσονται στα πλαίσια του ΟΑΣΕ εκτός από την περίπτωση που στο ίδιο το κείμενο εκφράζεται ρητά η νομική ισχύς του από τα συμβαλλόμενα κράτη. Οι κυβερνήσεις των κρατών όμως, τα εθνικά δικαστήρια και τα διοικητικά όργανα των κρατών μπορούν να χρησιμοποιήσουν την Τελική Πράξη του Ελσίνκι σε θέματα δικαιωμάτων ώστε να δημιουργήσουν, να ερμηνεύσουν και να εφαρμόσουν νόμους και κανονισμούς στο εσωτερικό τους. Όπως συμβαίνει και με τα μη δεσμευτικά κείμενα του ΟΗΕ που αφορούν στα ανθρώπινα δικαιώματα, η Πράξη του Ελσίνκι θεωρείται σημαντική αφού αποτελεί χρήσιμο εργαλείο στην άσκηση πίεσης από τοπικούς και παγκόσμιους ΜΚΟ μέσα από τη δημοσίευση αναφορών για τις παρατυπίες των κρατών σε θέματα δικαιωμάτων.⁷⁸

---

⁷⁶ Ρυθμίσεις για τα δικαιώματα αυτά περιλαμβάνονται στη δεύτερη παράγραφο του όγδοου κεφαλαίου της Διακήρυξης της Βουδαπέστης του 1994 διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www1.umn.edu/humanrts/osce/new/Human-Dimension.html>, 8/2/11

⁷⁷ Στις 18 Δεκεμβρίου του 1992 ο ΟΗΕ υιοθετεί τη Διακήρυξη για τα Δικαιώματα των Ατόμων που Ανήκουν σε Εθνικές, Θρησκευτικές και Γλωσσικές Μειονότητες και το 1994 το Συμβούλιο της Ευρώπης εκδίδει το προσχέδιο της Σύμβασης για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων που θα αποτελέσει και το πρώτο κείμενο με δεσμευτική νομική ισχύ.

⁷⁸ Buergenthal, Thomas (1995), σ.166

Ευρωπαϊκή Ένωση

Το άρθρο 49 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) ορίζει ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ένταξη και τη συμμετοχή ενός κράτους στην Ένωση το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες, αξίες που περιλαμβάνονται στο δεύτερο άρθρο της ίδιας συνθήκης.⁷⁹ Ένα κράτος που δε σέβεται τις θεμελιώδεις ελευθερίες των πολιτών του δεν μπορεί να προσχωρήσει στην Ένωση ενώ ένα κράτος μέλος της Ένωσης κινδυνεύει με τον αποκλεισμό του από αυτή αν παραβιάζει τα δικαιώματα των πολιτών του.

Το έβδομο άρθρο της ΣΕΕ προβλέπει μέτρα όπως την αναστολή των δικαιωμάτων ψήφου της αντιπροσώπευσης του κράτους μέλους στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Ένωσης σε περίπτωση που ένα κράτος παραβιάζει τις αξίες της Ένωσης. Μετά από πρόταση του ενός τρίτου των κρατών μελών του Κοινοβουλίου ή της Επιτροπής της Ένωσης, το Συμβούλιο με πλειοψηφία τεσσάρων πέμπτων και με τη σύμφωνη γνώμη του Κοινοβουλίου μπορεί να προβεί σε ενέργειες για τη διαπίστωση ύπαρξης παραβίασης των αξιών της Ένωσης από κάποιο κράτος μέλος και να το απευθύνει ανάλογες συστάσεις. Σε περίπτωση σοβαρής παραβίασης ή διαρκών παραβιάσεων των θεμελιωδών αρχών από το κράτος μέλος το Συμβούλιο των Υπουργών είναι αυτό που αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία τα κυρωτικά μέτρα που θα επιβληθούν στο κράτος αυτό.⁸⁰

Τα θεμελιώδη δικαιώματα που αποτελούν μία από τις θεμελιώδεις αρχές της ΕΕ και απαραίτητη προϋπόθεση για τη νομιμοποίησή της περιλαμβάνονται στο μεγαλύτερο μέρος τους στο Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης που θεσπίστηκε αρχικά το 2000 και προσαρμόστηκε το 2007 όποτε και ορίστηκε ότι διαθέτει πλέον το ίδιο κύρος με τις Συνθήκες. Στη Συνθήκη της ΕΕ τα κράτη δηλώνουν ότι αναγνωρίζουν όλα τα δικαιώματα, τις αρχές και τις ελευθερίες που περιλαμβάνονται στο Χάρτη ενώ με το Πρωτόκολλο 8 της Συνθήκης της Λισαβόνας, η Ένωση προσχωρεί στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των

---

⁷⁹ Συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση ή Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέσιμη στην ιστοσελίδα http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/treaties_maastricht_el.htm, 1/3/11

⁸⁰ Μούσης, Νίκος: Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2008, κεφάλαιο 9.2 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://europedia.moussis.eu/about/?lang=gr&book=B0001>, 1/3/11

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών.⁸¹ Όπως δηλώνεται στην ίδια τη Συνθήκη της Λισαβόνας του 2007 “Η ένωση συγκροτεί χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, με σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των διαφορετικών νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών.”⁸²

Στο Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων των Πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που υιοθετήθηκε μετά από διαβουλεύσεις στη Νίκαια το 2000 από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Επιτροπή περιλαμβάνονται οικουμενικές αξίες για την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, την ελευθερία, την ισότητα, την αλληλεγγύη και τη δικαιοσύνη.⁸³ Ο Χάρτης αποτελεί μία προσπάθεια να συγκεντρωθούν τα θεμελιώδη δικαιώματα που διασφαλίζονται ήδη σε άλλες διεθνείς και ευρωπαϊκές πράξεις καθώς και στις νομολογίες του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου που λειτουργεί στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης. Μαζί με τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα ο Χάρτης προβλέπει και θεμελιώδη οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα δίνοντας ιδιαίτερη βάση στα εργασιακά δικαιώματα όπως το δικαίωμα στην απεργία και στη διαβούλευση των εργαζομένων στις επιχειρήσεις.⁸⁴

Πρώτα από τα βασικά δικαιώματα των πολιτών της Ένωσης φαίνεται να είναι όσα αφορούν στην ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή των πολιτών στα κράτη μέλη⁸⁵, στο δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωκοινοβουλίου και στις δημοτικές εκλογές οποιουδήποτε κράτους μέλους στο οποίο διαμένουν οι πολίτες της Ένωσης, στη διπλωματική και προξενική προστασία των πολιτών της Ένωσης σε τρίτα κράτη και στο δικαίωμα τους να αναφέρουν παραβιάσεις στον Ευρωπαϊό Διαμεσολαβητή και να απευθύνουν ερωτήσεις στα θεσμικά και συμβουλευτικά όργανα της Ένωσης με τα τελευταία να δεσμεύονται να απαντούν.⁸⁶ Μεγάλη βαρύτητα δίνεται από το Χάρτη αλλά και από τη Συνθήκη της Λισαβόνας στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών της Ένωσης σε ό, τι έχει να κάνει με την επαγγελματική τους δραστηριοποίηση στα κράτη μέλη της Ένωσης. Μέσα από

---

⁸¹ Μούσης (2008), κεφ.9.2

⁸² Συνθήκη της Λισαβόνας, άρθρο 67 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML>, 1/3/11

⁸³ Η Πολωνία, Το Ηνωμένο Βασίλειο και η Τσέχικη Δημοκρατία εξασφαλίζουν εξαιρέσεις από την εφαρμογή του Χάρτη με το Πρωτόκολλο 30 της Συνθήκης της Λισαβόνας.

⁸⁴ Μούσης (2008), κεφ.9.2

⁸⁵ Οι πρώτες ρυθμίσεις με στόχο την εξάλειψη των ελέγχων στα κοινά σύνορα των κρατών μελών της Ένωσης ξεκινούν το 1990 με την κύρωση της Συμφωνίας Schengen. Από τότε αρχίζουν και οι πρώτες προσπάθειες ρύθμισης του νομικού και θεσμικού πλαισίου της Ένωσης προς τους κοινούς τους στόχους.

⁸⁶ Μούσης (2008), κεφ.9.2

τη θέσπιση των εργασιακών δικαιωμάτων συμφωνούνται και μέτρα κοινής κοινωνικής πολιτικής για την απασχόληση, την επαγγελματική κατάρτιση, την ασφάλεια στον τόπο εργασίας και τη δημόσια υγεία.

Κοινωνικές Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Με τις πρώτες διαδικασίες για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) επικρατούσε η αντίληψη ότι οι κοινωνικές συνθήκες για τα λιγότερο οικονομικά εύρωστα κράτη μέλη και για τους λιγότερο ευνοημένους πολίτες των κρατών θα μπορούσαν να βελτιωθούν αυτόματα ως αποτέλεσμα με τις διαδικασίες οικονομικής ολοκλήρωσης που πιστεύονταν ότι θα συμπαρέσυραν και την κοινωνική πρόοδο. Όπως αποδείχθηκε με την πάροδο των ετών κάτι τέτοιο δε συνέβη και έτσι ανέκυψε η ανάγκη να δημιουργηθούν μηχανισμοί, κυρίως χρηματοδοτικοί, για την εξίσωση των οικονομικών και κοινωνικών διαφορών μέσα στην Ένωση και την εξασφάλιση ίσης κατανομής των πλεονεκτημάτων της κοινής αγοράς σε όλα τα κράτη και όλους τους πολίτες της Ένωσης.

Παρά την επιτυχία των αναπτυξιακών προγραμμάτων και της κοινής οικονομικής πολιτικής της Ένωσης οξύνθηκαν τα ήδη υπάρχοντα κοινωνικά προβλήματα και δημιουργήθηκαν νέα. Παρουσιάστηκε αύξηση της ανεργίας, προβλήματα άνισης κατανομής εισοδημάτων και πλούτου και αύξηση των ποσοστών της φτώχειας στα περισσότερα από τα κράτη.⁸⁷ Στη συνθήκη της Λισαβόνας ορίζονται εκ νέου οι στόχοι για την “προώθηση της απασχόλησης, τη βελτίωση των διαβίωσης και εργασίας, ώστε να καταστήσουν δυνατή την εναρμόνισή τους με παράλληλη διατήρηση της προόδου, την κατάλληλη κοινωνική προστασία, τον κοινωνικό διάλογο και την ανάπτυξη των ανθρωπίνων πόρων που θα επιτρέψουν ένα υψηλό και διαρκές επίπεδο απασχόλησης και την καταπολέμηση του αποκλεισμού”⁸⁸. Στο ίδιο άρθρο αναφέρεται επίσης ότι οι στόχοι για την κοινωνική πρόοδο και συνοχή πρέπει να επιτευχθούν όχι αποκλειστικά από τη λειτουργία της αγοράς αλλά και από κατάλληλες μεταρρυθμίσεις σε νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις

---

⁸⁷ Συγκεκριμένα στοιχεία για τα ποσοστά φτώχειας στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέχρι το έτος 2008 διαθέσιμα στην ιστοσελίδα

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=685&langId=el&intPageId=131>, 1/3/11

⁸⁸ Συνθήκη της Λισαβόνας, άρθρο 151 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα

<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML>, 1/3/11

λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των επιμέρους πολιτικών των κρατών μελών.⁸⁹

Η όροι της παγκοσμιοποίησης που αναλύονται σε επόμενο κεφάλαιο της εργασίας με την αυξανόμενη τεχνολογική πρόοδο στον τομέα της βιομηχανίας απαιτούν συγκεκριμένη εκπαιδευτική και επαγγελματική κατάρτιση των πολιτών ώστε να μπορούν να απασχολούνται στην αγορά εργασίας. Η αλληλεξάρτηση των κρατών στους τομείς της παραγωγής και του εμπορίου αν και φαινομενικά αύξησε την οικονομική ανάπτυξη των κρατών παγκοσμίως, ουσιαστικά προκάλεσε σοβαρά πλήγματα στον κοινωνικό ιστό των κρατών, όχι μόνο του αναπτυσσόμενου κόσμου όπως θα αναλυθεί παρακάτω, αλλά και στα ίδια τα κράτη μέλη της Ένωσης. Η ανακήρυξη του 2010 ως Ευρωπαϊκό Έτος για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού αποδεικνύει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αν και μία από τις πλουσιότερες περιοχές του κόσμου, συγκεντρώνει υψηλά ποσοστά φτώχειας αφού το “17% των Ευρωπαίων έχει περιορισμένα οικονομικά μέσα και δεν μπορεί να ανταποκριθεί οικονομικά για τα βασικά στοιχεία που χρειάζονται”⁹⁰.

Κύριο μέλημα της Κοινότητας από το τέλος της δεκαετίας του 1980 και μετά υπήρξε όπως ήδη αναφέρθηκε η ολοκλήρωση μιας ενιαίας αγοράς. Η λογική στην οποία βασίστηκαν οι όποιες προσπάθειες για την επίτευξη κοινωνικής συνοχής στην Ένωση ήταν η εξασφάλιση μερικών ελάχιστων κοινωνικών προδιαγραφών οι οποίες θα θεσπίζονταν σύμφωνα με τα εθνικά συστήματα των κρατών μελών και με βάση τις διάφορες ανάγκες και τις οικονομικές δυνατότητές τους. Στόχος αυτού ήταν η απασχόληση όλων των εργαζομένων μέσα στην Ένωση να γίνεται με όρους που θα τους εξασφαλίζουν μία ελάχιστη κοινωνική και φυσική προστασία. Η ύπαρξη των ελάχιστων κοινωνικών προδιαγραφών στον εργασιακό τομέα θα λειτουργούσε ως φρένο στην αυθαίρετη δράση των επιχειρήσεων των κρατών μελών με κάθε μέσο. Σε περίπτωση που τα κράτη δεν τηρούσαν τις κοινωνικές προδιαγραφές, ακόμα και αν η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεών τους θα μπορούσε με αυτόν τον τρόπο να αυξηθεί, κάτι τέτοιο θα θεωρούνταν αθέμιτος ανταγωνισμός και άρα θα παρεμποδίζονταν από τα άλλα κράτη.

Το κοινωνικό πλαίσιο της Ένωσης έπρεπε να είναι κατάλληλο ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες των οικονομικά ασθενών κρατών μελών χωρίς όμως

---

⁸⁹ Συνθήκη της Λισαβόνας, άρθρο 151 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML>, 1/3/11

⁹⁰ Στοιχεία διαθέσιμα στην ιστοσελίδα <http://www.2010againstopoverty.eu/?langid=el>, 1/3/11

να παρεμποδίζεται η δράση των πιο αναπτυγμένων. Τα διαρθρωτικά ταμεία της Ένωσης με σπουδαιότερο το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) θεσπίστηκαν ώστε να συντονίζουν την κατανομή των χρηματικών πόρων για την περιφερειακή ανάπτυξη με στόχο να εξασφαλίζεται η οικονομική και κοινωνική συνοχή στο εσωτερικό της Ένωσης καθώς και να εργάζονται για την υποστήριξη της απασχόλησης.⁹¹ Σήμερα, σύμφωνα με τον κύκλο προγραμματισμού 2007-2013 κύριες αρμοδιότητες του Ταμείου είναι η βελτίωση του ανθρώπινου δυναμικού και της πρόσβασης στην απασχόληση, η κοινωνική ένταξη των ευπαθών ομάδων στην απασχόληση, η καταπολέμηση των διακρίσεων στην αγορά εργασίας καθώς και η ενίσχυση της προσαρμοστικότητας εργαζομένων αλλά και επιχειρήσεων και επιχειρηματιών.⁹²

Σύμφωνα με μία άποψη η Συνθήκη της ΕΟΚ δεν περιλάμβανε τις κατάλληλες ρυθμίσεις ώστε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που θα προέκυπταν από την έναρξη των προσπαθειών δημιουργίας της κοινής εσωτερικής αγοράς αφού “δεν εξόπλιζε αρκετά τους κοινοτικούς θεσμούς για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα απασχόλησης που άρχισαν να βασανίζουν σοβαρά όλα τα κράτη της Κοινότητας στα μέσα της δεκαετίας του ‘70’.⁹³ Ο συντονισμός των κρατών μελών σύμφωνα με τη Συνθήκη αποτελούσε αποστολή της Επιτροπής η οποία όμως χρησιμοποίησε ως μόνα μέσα ρύθμισης της απασχόλησης μελέτες, γνωμοδοτήσεις και οργάνωση διαβουλεύσεων.⁹⁴

Από το 2000 και μετά όμως το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας ενέκρινε μία διευρυμένη ατζέντα κοινωνικής πολιτικής που μεταφράζει σε συγκεκριμένα μέτρα τους πολιτικούς στόχους της στρατηγικής της Λισαβόνας σχετικά με την ισότητα των φύλων, την εξάλειψη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων συντάξεων και υγείας. Συντονίζονται επιμέρους πολιτικές για την απασχόληση, την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση,

---

⁹¹ Το ΕΚΤ είναι το πρώτο διαρθρωτικό ταμείο της Ένωσης που δημιουργήθηκε με τη Συνθήκη της Ρώμης του 1957. Πρώτος του ρόλος ήταν η διαχείριση της μετανάστευσης των εργαζομένων μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

⁹² Πληροφορίες διαθέσιμες στην ιστοσελίδα

http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/g24232_el.htm, 2/3/11

⁹³ Μούσης (2008), κεφ.13.2

⁹⁴ Σήμερα υπό την αιγίδα της Επιτροπής λειτουργεί το σύστημα πληροφόρησης “Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Απασχόλησης”, το δίκτυο εκπροσώπων υπεύθυνων για την απασχόληση “MISEP”, το δίκτυο εμπειρογνομόνων της αγοράς εργασίας “SYSDEM” και το κέντρο ερευνών σε θέματα πολιτικής της απασχόλησης “RESEARCH”. Επίσης σε ετήσια βάση λαμβάνει χώρα τριμερής κοινωνική σύνοδος κορυφής για τη μεγέθυνση και την απασχόληση ενώ λειτουργεί και Επιτροπή Απασχόλησης που στελεχώνεται από εκπροσώπους των κρατών μελών.

πολιτικές για την κοινωνική προστασία και πολιτικές για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας.⁹⁵ Παρακάτω θα αναφερθούν συνοπτικά οι πρωτοβουλίες κοινωνικής πολιτικής της Επιτροπής της Ένωσης σχετικά με την απασχόληση, την παιδεία και την εκπαίδευση, τα δικαιώματα των εργαζομένων και τον τομέα της δημόσιας υγείας.

Από τη δεκαετία του '80 με προτροπή της Επιτροπής, το Συμβούλιο υιοθέτησε ψηφίσματα και προγράμματα για την απασχόληση με στόχο την καταπολέμηση της ανεργίας κυρίως των νέων, των γυναικών και των μακροχρόνια ανέργων, και την ενίσχυση τοπικών πρωτοβουλιών σχετικά με τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης.⁹⁶ Η έκδοση των ψηφισμάτων του Συμβουλίου είναι σημαντική γιατί σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, τα κράτη μέλη της Ένωσης οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τα μέτρα που αποφασίζονται στα πλαίσια της Ένωσης στον τομέα της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, της λειτουργίας των επιχειρήσεων και της κοινωνικής προστασίας και να προσαρμόζουν ανάλογα τη νομοθεσία τους ώστε να ακολουθείται μία συλλογική στρατηγική για την απασχόληση.⁹⁷

Το έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για την Απασχόληση του 1997 θέσπισε τις κατευθυντήριες γραμμές απασχόλησης σύμφωνα με τις οποίες τα κράτη θα έπρεπε να ακολουθούν πολιτικές που θα βασίζονται στους εξής τέσσερις πυλώνες: τη βελτίωση της απασχολησιμότητας μέσω κατάλληλης κατάρτισης, την ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος, την ενθάρρυνση της ικανότητας προσαρμογής και την ενίσχυση των πολιτικών ισότητας ευκαιριών μεταξύ γυναικών και ανδρών.⁹⁸ Αποφασίστηκε επίσης κάθε χρόνο τα κράτη μέλη να καταθέτουν στο Συμβούλιο και στην Επιτροπή έκθεση για την εφαρμογή της στρατηγικής τους την οποία ακολουθεί έκθεση της Επιτροπής όπου αναφέρεται η συμβολή κάθε κράτους μέλους στην επίτευξη των στόχων της Ένωσης. Ανάλογους πυλώνες για την καταπολέμηση της ανεργίας θεσπίζει και το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο Απασχόλησης του 1999.⁹⁹

Ο κοινωνικός διάλογος γύρω από την απασχόληση διεξάγεται και στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή που αποτελείται από εκπροσώπους εργοδοτών,

---

⁹⁵ Μούσης (2008), κεφ.13.2

⁹⁶ Μερικά από τα προγράμματα αυτά είναι σύμφωνα με το Νίκο Μούση τα “ERGO”, “LEDA”, “ELISE” και “SPEC”

⁹⁷ Μούσης, (2008), κεφ.13.3.2

⁹⁸ Περισσότερες πληροφορίες διαθέσιμες στην ιστοσελίδα <http://europa.eu/generalreport/el/1997/elx50597.htm>, 2/3/11

⁹⁹ Πληροφορίες για το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο Απασχόλησης διαθέσιμες στην ιστοσελίδα <http://www.tee.gr/online/epikaira/1999/2037/pg076.shtml>, 2/3/11

εργαζομένων και άλλων ομάδων συμφερόντων και έχει ρόλο την οικοδόμηση ενός συναινετικού κοινωνικού μοντέλου που θα συνδυάζει οικονομική αποτελεσματικότητα και κοινωνική αλληλεγγύη.¹⁰⁰ Οι κοινωνικοί εταίροι με το Συμβούλιο και την Επιτροπή συμφωνούν σε οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα στην τριμερή κοινωνική σύνοδο κορυφής για τη μεγέθυνση και την απασχόληση. Η πληροφόρηση, η διαβούλευση και η συμμετοχή των εργαζομένων σε θέματα τεχνολογικών μεταβολών στις επιχειρήσεις, σε περιπτώσεις αναδιαρθρώσεων ή συγχωνεύσεων των επιχειρήσεων, σε περιπτώσεις απολύσεων και γενικά σε όποιες περιπτώσεις οι εργαζόμενοι επηρεάζονται από την πολιτική απασχόλησης της επιχείρησης στην οποία εργάζονται προστατεύεται από τον Κοινωνικό Χάρτη του 1989 και τις διατάξεις του που έχουν παρέλθει στη Συνθήκη της Λισαβόνας¹⁰¹ καθώς επίσης και από τις σχετικές οδηγίες της Επιτροπής.

Οι διάφορες οδηγίες διαχωρίζουν τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε ένα κράτος μέλος από τη δράση των πολυεθνικών και ρυθμίζουν ζητήματα ομαδικών απολύσεων, μεταβίβασης επιχειρήσεων, αλλά και ζητήματα ασφάλειας και υγείας των εργαζομένων στον χώρο εργασίας τονίζοντας ότι οι διαβουλεύσεις εργαζομένων και εργοδοτών οφείλουν να βασίζονται στο διάλογο και την ανταλλαγή απόψεων ώστε να έρχονται σε συμφωνία πριν τη λήψη της απόφασης. Αξίζει να αναφερθεί ότι στη συμμετοχή των εργαζομένων στα κεφάλαια και στα κέρδη της επιχείρησης αναφέρεται μία σύσταση του συμβουλίου προς τα κράτη που όμως σε αντίθεση με τις οδηγίες, δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα.¹⁰²

Όσο για τον τομέα της εκπαίδευσης, αν και η κύρια αρμοδιότητα για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος ανήκει στα κράτη μέλη, η Ένωση ενθαρρύνει τη συνεργασία των κρατών για την ανάπτυξη μιας παιδείας υψηλού επιπέδου.¹⁰³ Τα εκπαιδευτικά προγράμματα της Ένωσης κυρίως αφορούν στην εκμάθηση και τη διάδοση των γλωσσών των κρατών μελών, στην κινητικότητα φοιτητών και εκπαιδευτικών και τη συνεργασία ανάμεσα στα εκπαιδευτικά ιδρύματα των κρατών, στις ανταλλαγές μαθητών και φοιτητών,

---

¹⁰⁰ Μούσης (2008), κεφ.13.5.1

¹⁰¹ Συνθήκη της Λισαβόνας, άρθρο 151 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML>, 2/3/11

¹⁰² Μούσης (2008), κεφ.13.5.2

¹⁰³ Συνθήκη για την ΕΕ, άρθρο 165 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/treaties_maastricht_el.htm, 2/3/11

στην προώθηση της εκπαίδευσης εξ αποστάσεως καθώς και στη δημιουργία ευρωπαϊκής διάστασης του αθλητισμού που θα διέπεται από κοινές αξίες.¹⁰⁴

Στη Συνθήκη της Λισαβόνας αναφέρεται ότι η Ένωση εφαρμόζει κοινή πολιτική επαγγελματικής εκπαίδευσης με στόχο την προσαρμογή της εκπαίδευσης στις απαιτήσεις της βιομηχανίας, τη συνεχή κατάρτιση για την επαγγελματική ένταξη στην αγορά εργασίας, την ενίσχυση της κινητικότητας των εκπαιδευτών και των εκπαιδευόμενων, τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων και την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τα προβλήματα των συστημάτων κατάρτισης των κρατών μελών.¹⁰⁵ Για την προώθηση της κοινής πολιτικής επαγγελματικής κατάρτισης το Συμβούλιο καλεί τα κράτη να προωθήσουν την ευρωπαϊκή πολυγλωσσία καθώς και να τηρείται το κοινό σύστημα αξιολόγησης και εξασφάλισης της ποιότητας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Για τον ίδιο λόγο το 2007 θεσπίζεται το Πρόγραμμα Δράσης στον Τομέα της Δια Βίου Μάθησης που έχει ως στόχο να ενισχύσει τις ανταλλαγές, τη συνεργασία και την κινητικότητα των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης ώστε η Ευρωπαϊκή Ένωση να αναδειχθεί σε μια προηγμένη κοινωνία της γνώσης με βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, καλύτερες και περισσότερες θέσεις εργασίας και κοινωνική συνοχή.¹⁰⁶ Στο πλαίσιο του Προγράμματος που συντονίζεται από την Επιτροπή και διεκπεραιώνεται από εθνικά γραφεία είναι ανοιχτό και σε άλλα κράτη πέρα από τα κράτη μέλη της Ένωσης¹⁰⁷ και δικαιούχοι είναι μαθητές, φοιτητές, εκπαιδευόμενοι και εκπαιδευτές, εργαζόμενοι, ιδρύματα, οργανισμοί, επιχειρήσεις, κοινωνικοί εταίροι, ερευνητικά κέντρα, μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) και άλλοι.

Κοινωνικά Δικαιώματα στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Στην Ένωση λειτουργεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας με εκπροσώπους από τα κράτη μέλη και την Επιτροπή της ΕΕ η οποία εκτός από τις

---

¹⁰⁴ Ενδεικτικά αναφέρονται το δίκτυο πληροφοριών για την εκπαίδευση “EURYDICE”, το Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης “CEDEFOP”, το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Καινοτομίας και Τεχνολογίας “EIT”, το Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο της Φλωρεντίας, το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης στο Τορίνο καθώς και τις πρωτοβουλίες “e-learning” και “Νεολαία σε Κίνηση” όπως και το σύστημα συλλογής και διάδοσης πληροφοριών σχετικών με τις γνώσεις και την επαγγελματική κατάρτιση “Europass”

¹⁰⁵ Συνθήκη της Λισαβόνας, άρθρο 166 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML>, 2/3/11

¹⁰⁶ Το Πρόγραμμα Δράσης χωρίζεται σε έξι υποπρογράμματα, τα προγράμματα Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig και τέλος το πρόγραμμα Jean Monnet

¹⁰⁷ Μπορούν ακόμα να συμμετέχουν και όσα κράτη ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών, τα μέλη του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, η Ελβετική Συνομοσπονδία, χώρες υποψήφιες για προσχώρηση στην ΕΕ και εν δυνάμει υποψήφιες χώρες των Δυτικών Βαλκανίων.

αρμοδιότητες που ανεξάρτητα αναλαμβάνει, διατηρεί και επικουρικό ρόλο στο Συμβούλιο και στην Επιτροπή.¹⁰⁸ Η Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας μαζί με το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Κοινωνικής Ασφάλισης από το 1990 και μετά λειτουργούν σύστημα πληροφόρησης και ανταλλαγής πληροφοριών για την κοινωνική προστασία. Το 1992 το Συμβούλιο, που εργάζεται για την εφαρμογή του Χάρτη των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων καλεί τα κράτη μέσα από δύο συστάσεις του να αναγνωρίσουν “το γενικό δικαίωμα σε εγγυημένους πόρους και παροχές σε κάθε άτομο που κατοικεί στο έδαφος κράτους μέλους και δε διαθέτει επαρκείς πόρους” και να εντείνουν τις προσπάθειές τους για “σύγκλιση των στόχων και της πολιτικής για την κοινωνική προστασία ώστε οι διαφορές κοινωνικής προστασίας μεταξύ των κρατών μελών να μην εμποδίζουν την κινητικότητα των ατόμων ούτε ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα εθνικά συστήματα προστασίας να οδηγεί σε υποβάθμιση της”.¹⁰⁹ Η δεύτερη αυτή σύσταση κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική αφού με τον τρόπο αυτό αναγνωρίζονται τα κοινά κοινωνικά προβλήματα που έχουν να αντιμετωπίσουν τα κράτη ενώ τονίζεται επίσης και η ανάγκη σύγκλισης των συστημάτων κοινωνικής προστασίας μέσα στην Ένωση.¹¹⁰

Ο ίδιος ο όρος “κοινωνική προστασία” μπορεί να αναφέρεται αποκλειστικά στην κοινωνική ασφάλιση του ατόμου ή να περιλαμβάνει όλα τα κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ υιοθετεί το δεύτερο ορισμό της κοινωνικής προστασίας έτσι με τον όρο “αλληλεγγύη” αναφέρεται στο δικαίωμα των εργαζομένων στην ενημέρωση και τη διαβούλευση στο πλαίσιο της επιχείρησης, στο δικαίωμα διαπραγμάτευσης και συλλογικών δράσεων, στην προστασία σε περίπτωση αδικαιολόγητης απόλυσης, στις δίκαιες συνθήκες εργασίας, στην προστασία των νέων στην εργασία, στην προστασία της υγείας και στην προστασία της κοινωνικής ασφάλειας και της κοινωνικής αρωγής.¹¹¹ Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων περιλαμβάνει διατάξεις που εξασφαλίζουν την πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες και στην κοινωνική ασφάλεια σε περιπτώσεις μητρότητας, ασθένειας, εργατικού ατυχήματος, γήρατος και σε περίπτωση απώλειας της απασχόλησης.

---

¹⁰⁸ Συνθήκη της Λισαβόνας, άρθρο 160 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML>, 2/3/11

¹⁰⁹ Συστάσεις 92/441 και 92/442 αντίστοιχα διαθέσιμες στην ιστοσελίδα www.aueb.gr/.../European%20social%20and%20employment%20policies.ppt, 2/3/11

¹¹⁰ Μούσης (2008), κεφ.13.5.3

¹¹¹ ό.π.

Παρόλα αυτά, η κοινωνική ασφάλιση καλύπτεται από τα εθνικά δίκτυα των κρατών μελών ενώ οι ευρωπαϊκές διατάξεις που πρέπει να προσαρμοστούν στην εσωτερική νομοθεσία των κρατών είναι μόνο αυτές που αφορούν στους εργαζόμενους μετανάστες και στις εργαζόμενες γυναίκες. Στη ρύθμιση κοινωνικών ζητημάτων το Συμβούλιο αποφασίζει με ομοφωνία με κάθε κράτος να διατηρεί το δικαίωμα άσκησης βέτο και έτσι η λήψη κοινοτικών διατάξεων να ματαιώνεται.¹¹² Οι σχετικοί με ζητήματα κοινωνικής πολιτικής κανονισμοί δηλαδή της Ένωσης που οφείλουν να προσαρμόζονται στις εθνικές νομοθεσίες αναφέρονται αποκλειστικά σε ρυθμίσεις για την εξάλειψη των εμποδίων στη λειτουργία της ενιαίας αγοράς, αφορούν δηλαδή μόνο ρυθμίσεις σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων στην Ένωση και δεν επεκτείνονται σε άλλα κοινωνικά ζητήματα.

Άλλες σημαντικές οδηγίες της Ένωσης που αφορούν τα εργασιακά δικαιώματα είναι όσες ρυθμίζουν τις ομαδικές απολύσεις, τις μεταβιβάσεις επιχειρήσεων, την παύση των πληρωμών του εργοδότη και την προστασία των νέων στην εργασία.¹¹³ Ανάλογες οδηγίες ρυθμίζουν και την ασφάλεια και την υγεία στο χώρο εργασίας για τα κράτη μέλη της Ένωσης. Τα συνταξιοδοτικά ζητήματα, όσο σημαντικά και αν θεωρούνται λόγω της προοδευτικής γήρανσης του πληθυσμού της Ευρώπης, παρότι αναγνωρίζεται η ανάγκη συνεργασίας των κρατών μελών για μια συντονισμένη διεύθυνση παραμένουν ζητήματα εθνικά αφού σχετικά με την ελαστική συνταξιοδότηση το Συμβούλιο έχει εκδώσει ψήφισμα με μη δεσμευτικό χαρακτήρα για τα κράτη μέλη.

Αρχικά με τη Συνθήκη για την ΕΕ του 1992 και πιο πρόσφατα με τη Συνθήκη της Λισαβόνας ορίζονται πολιτικές για την επίτευξη υψηλού επιπέδου προστασίας της δημόσιας υγείας με προτεραιότητες την πρόληψη της ανθρώπινης ασθένειας σε όλες τις μορφές της, την έρευνα για τα αίτια των ασθενειών, την πρόληψη, την ενημέρωση και τη διαπαιδαγώγηση στον τομέα της υγείας καθώς και την επαγρύπνηση για τον εντοπισμό διασυνοριακών απειλών κατά της υγείας.¹¹⁴ Με δεδομένες τις τεράστιες ανισότητες στους τομείς υγείας ανάμεσα στα κράτη μέλη και

---

¹¹² Συνθήκη Λισαβόνας, άρθρο 153 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML>, 2/3/11

¹¹³ Οδηγίες 98/59, 2001/23, 2008/94, και 94/33 διαθέσιμες στις ιστοσελίδες <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998L0059:EL:HTML>, <http://www.esee.gr/page.asp?id=2400>, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:283:0036:01:EL:HTML>, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1994L0033:20070628:EL:PDF> αντίστοιχα, 2/3/11

¹¹⁴ Μούσης (2008), κεφ.13.5.8

την εμφάνιση νέων προκλήσεων καθημερινά όπως είναι η γήρανση του πληθυσμού, οι πανδημίες, η βίο-τρομοκρατία, η εμφάνιση νέων τύπων μεταδοτικών ασθενειών, το AIDS, τα ναρκωτικά, το κάπνισμα και άλλα η Επιτροπή εξέδωσε μία από τις Λευκές Βίβλους της όπου καθορίζεται ένα στρατηγικό πλαίσιο από το 2008 έως το 2013 για την αντιμετώπιση των προκλήσεων στον τομέα της υγείας με κύριες αρχές την αναγνώριση της σχέσης μεταξύ υγείας και οικονομικής ευμάρειας, τη συμπερίληψη της υγείας σε όλες τις κοινές πολιτικές και την ενδυνάμωση της ΕΕ στον τομέα της υγείας σε παγκόσμιο επίπεδο.¹¹⁵ Για καθεμία από τις προκλήσεις στον τομέα της υγείας που αναφέρθηκαν παραπάνω υπάρχουν και αντίστοιχα κοινοτικά κέντρα και προγράμματα δράσης.¹¹⁶

Απολογισμός των κοινωνικών πολιτικών της Ένωσης

Όπως γίνεται φανερό από το τμήμα της εργασίας που προηγήθηκε οι κοινές πολιτικές που ακολουθούν τα κράτη μέλη της Ένωσης αφορούν κυρίως στην επαγγελματική κατάρτιση και στον στενό τομέα της εργασίας, ρυθμίσεις ανεπαρκείς να απευθυνθούν δραστικά στον κοινωνικό αποκλεισμό που λαμβάνει όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις στην Ένωση.¹¹⁷ Η Συνθήκη για την ΕΕ αναφέρει ότι η Ένωση “καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία”¹¹⁸ και η Συνθήκη της Λισαβόνας προχωρά στη δήλωση ότι η Ένωση “κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεών της,....,συνεκτιμά τις απαιτήσεις που συνδέονται με την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού”¹¹⁹ όμως “δεν εξουσιοδοτεί τα θεσμικά όργανα της Ένωσης να επιδιώξουν ενεργητικά αυτόν τον στόχο”¹²⁰. Έτσι, η καταπολέμηση της φτώχειας

---

¹¹⁵ Λευκή Βίβλος “Μαζί για την Υγεία: Στρατηγική Προσέγγιση της ΕΕ για την περίοδο 2008-2013”, 2007 διαθέσιμη στην ιστοσελίδα

http://europa.eu/documentation/official-docs/white-papers/index_el.htm, 2/3/11

¹¹⁶ Ενδεικτικά αναφέρονται τα κοινοτικά προγράμματα δράσης στον τομέα της υγείας, το δίκτυο επιδημιολογικής παρακολούθησης, το Ευρωπαϊκό Κέντρο Πρόληψης και Ελέγχου Νόσων, προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης για την καταπολέμηση του ιού HIV, για την καταπολέμηση του καρκίνου και για την πρόληψη του καπνίσματος και το Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανών

¹¹⁷ Μούσης (2008), κεφ.13.5.6

¹¹⁸ Συνθήκη για την ΕΕ, άρθρο 3 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα

http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/treaties_maastricht_el.htm, 2/3/11

¹¹⁹ Συνθήκη της Λισαβόνας, άρθρο 9 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα

<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML>, 2/3/11

¹²⁰ Συνθήκη της Λισαβόνας, άρθρο 153 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα

<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML>, 2/3/11

και του κοινωνικού αποκλεισμού αφορά τις εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές κάθε κράτους.

Τα σχέδια δράσης της Επιτροπής, η στήριξη του ευρωπαϊκού δικτύου ΜΚΟ κατά της φτώχειας και η φιλανθρωπική της δραστηριότητα μέσω των ΜΚΟ όπως η διανομή του πλεονάσματος τροφίμων στους άπορους ή η ηλεκτρονική ένταξη των ανέργων σε κοινή βάση δεδομένων, αποδεικνύονται ανεπαρκείς τρόποι για την κοινωνική ενσωμάτωση και την ένταξη στην απασχόληση των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων. Ο μοναδικός σχετικός με την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού κανονισμός που έχει εκδώσει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο ορίζει την προστασία και την παροχή βοήθειας στα άτομα με αναπηρία και στα άτομα με μειωμένη κινητικότητα που ταξιδεύουν αεροπορικώς.¹²¹

Η στρατηγική της ΕΕ “Ευρώπη 2020” στοχεύει στο να διασφαλιστεί οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και να αναγνωριστούν τα θεμελιώδη δικαιώματα των ατόμων που ζουν κάτω από συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού ώστε όλοι οι άνθρωποι να ζουν με αξιοπρέπεια και να συμμετέχουν στην κοινωνία. Σημαντικότερος από όλους τους στόχους είναι η κατά 25% μείωση του αριθμού των Ευρωπαίων που ζουν κάτω από τα εθνικά όρια της φτώχειας, ποσοστό που μεταφράζεται σε 20 εκατομμύρια πολίτες.¹²² Χωρίς το συντονισμό δυναμικών κοινωνικών πολιτικών η υλοποίηση των παραπάνω στόχων μοιάζει να είναι περισσότερο από αμφίβολη.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ξεκαθάρισε ότι η κοινοτική έννομη τάξη δεσμεύεται να προστατεύει, για την επίτευξη των απαραίτητων στόχων που τέθηκαν στο Καταστατικό της Ένωσης, τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και στα εθνικά συντάγματα των κρατών μελών.¹²³ Από τη στιγμή όμως που στις Συνθήκες της Ένωσης δεν περιλαμβάνεται εξαντλητικός κατάλογος ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα δικαιώματα αναγνωρίζονται ρητά από το Δικαστήριο μόνο μέσα από συγκεκριμένες υποθέσεις παραβίασης που δικάζονται.¹²⁴ Οι τρεις κατηγορίες δικαιωμάτων που μέχρι στιγμής έχουν αναγνωριστεί ρητά από το δικαστήριο είναι τα οικονομικά δικαιώματα που σχετίζονται με το ατομικό δικαίωμα στην ιδιοκτησία, το ελεύθερο εμπόριο και το

¹²¹ Κανονισμός 1107/2006 διαθέσιμος στην ιστοσελίδα

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:204:0001:01:EL:HTML>, 2/3/11

¹²² Πληροφορίες διαθέσιμες στην ιστοσελίδα <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=961&langId=el>, 2/3/11

¹²³ Υπόθεση 44/79 Hauer v Land Rheinland-Pfalz, 1979

¹²⁴ Τριμιδάς, Τάκης: The General Principles of EU Law, Oxford EC Library, 2006, σ.307

δικαίωμα στην ελεύθερη επιλογή επαγγέλματος, οι αστικές και πολιτικές ελευθερίες όπως η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η θρησκευτική ισότητα, η ελευθερία της έκφρασης, η απαγόρευση των διακρίσεων βάσει φύλου, το δικαίωμα στην ιδιωτική και στην οικογενειακή ζωή, το ιατρικό απόρρητο, η ελευθερία της συνάθροισης και της συμμετοχής στο εμπόριο και τέλος τα δικαιώματα προσφυγής για την απόλαυση νομικής αποζημίωσης σε περίπτωση παραβίασης και το δικαίωμα πρόσβασης στα δημόσια όργανα των ευρωπαϊκών οργανισμών.¹²⁵ Χαρακτηριστική είναι η απουσία οποιασδήποτε υπόθεσης που να σχετίζεται με κοινωνικά δικαιώματα.

Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων αποτελεί μία ελπίδα διασφάλισης των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων ιδιαίτερα στις περιθωριοποιημένες κοινωνικά ομάδες αφού θεωρείται ότι έχει συνταχθεί έτσι ώστε να είναι κατανοητός και ξεκάθαρος σε όλους τους ανθρώπους στους οποίους απευθύνεται.¹²⁶ Τα δικαιώματα του Χάρτη ομαδοποιούνται υπό τους τίτλους της αξιοπρέπειας, των ελευθεριών, της ισότητας, της αλληλεγγύης, των δικαιωμάτων των πολιτών και της δικαιοσύνης¹²⁷, κατηγορίες που προφανώς σχετίζονται άμεσα με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα όπως αυτά προσεγγίζονται στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Σημαντικό επίσης θεωρείται και το γεγονός ότι στον Χάρτη τονίζεται ο σεβασμός στην αρχή της οικουμενικότητας που υπαγορεύει την εφαρμογή των δικαιωμάτων ανεξάρτητα από την εθνικότητα και τον τόπο κατοικίας τους.¹²⁸

Από την άλλη πλευρά, νομικοί υποστηρίζουν πως οι διατάξεις του Χάρτη για τα κοινωνικά δικαιώματα είναι τόσο ευρείες που δεν ορίζουν επακριβώς τις κατευθύνσεις, τους περιορισμούς και τις υποχρεώσεις στις οποίες οφείλουν να ανταποκρίνονται οι αρχές των κρατών με αποτέλεσμα ο Χάρτης να μη θεωρείται ένα συμπαγές κείμενο με δικαιώματα, αρχές και αξίες το οποίο να μπορεί να επικαλείται ώστε να διασφαλίζονται συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές και δικαιώματα.¹²⁹ Σε κάθε περίπτωση αυτό που μπορεί να εξασφαλίσει τα κοινωνικά δικαιώματα είναι, όπως συμβαίνει και στο διεθνές πλαίσιο, περισσότερο η δυναμική πρωτοβουλία των κρατών μελών και των οργάνων της Ένωσης η οποία απαιτείται ώστε να δοθεί

---

¹²⁵ Τριμιδάς (2006), σσ.307-308

¹²⁶ ό.π.

¹²⁷ Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαθέσιμος στην ιστοσελίδα http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf, 3/3/11

¹²⁸ Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, άρθρο 45 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf, 3/3/11

¹²⁹ Τριμιδάς (2006), σσ.358-359

πραγματική ισχύ στα ήδη υπάρχοντα θεσμικά κείμενα για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Συμβούλιο της Ευρώπης

Τη μεγαλύτερη έμφαση στον τομέα των δικαιωμάτων σε περιφερειακό επίπεδο θεωρείται ότι έχει δώσει το Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣτΕ) το οποίο λειτουργεί μέχρι σήμερα το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Στο Δικαστήριο μπορούν να προσφεύγουν οι πολίτες ενός κράτους μέλους του Συμβουλίου εναντίον του κράτους αυτού σε περίπτωση που το τελευταίο έχει παραβιάσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ υπερισχύουν των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων των κρατών μελών του Συμβουλίου. Σήμερα το Συμβούλιο έχει 46 μέλη -τα κράτη μέλη της ΕΕ, την Τουρκία, κράτη από την ευρύτερη περιφέρεια της Ευρώπης καθώς συμμετέχουν και άλλα κράτη, ακόμα και μη ευρωπαϊκά, με ειδικό καθεστώς.¹³⁰

Στόχος του ΣτΕ από την ίδρυσή του μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν να δημιουργήσει έναν τόπο κοινών αξιών και νορμών με γνώμονα τη δημοκρατία, την ισονομία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Για το λόγο αυτό, όπως ορίζεται στο ιδρυτικό καταστατικό του Συμβουλίου, εκτός από το γεωγραφικό κριτήριο για να προσχωρήσει ένα κράτος στο ΣτΕ “πρέπει να αποδέχεται τις αρχές της ισονομίας και της απόλαυσης από όλους τους ανθρώπους των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών καθώς και να συνεργάζεται ειλικρινά και αποτελεσματικά στην πραγματοποίηση του στόχου του Συμβουλίου όπως αυτός ορίζεται στο Κεφάλαιο 1”¹³¹. Οι ίδιες αρχές πρέπει να γίνονται σεβαστές και από τα κράτη που συμμετέχουν στο Συμβούλιο με ειδικό καθεστώς.

Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας για την ΕΕ προβλέπεται η προσχώρηση της Ένωσης στην ΕΣΔΑ ως μία ενιαία νομική προσωπικότητα ώστε το ΕΔΔΑ να ελέγχει τη συμμόρφωση των πράξεων της Ένωσης με την ΕΣΔΑ, γεγονός που θα ενισχύσει την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο εσωτερικό της Ένωσης.¹³² Μία νέα

---

¹³⁰ Τα ιδρυτικά μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης σύμφωνα με το Προοίμιο του Καταστατικού του είναι τα: Βέλγιο, Δανία, Γαλλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Νορβηγία, Ολλανδία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο ενώ ακολουθούν η Ελλάδα και η Τουρκία. Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, το 1990 με πρώτη την Ουγγαρία, προσχωρεί το μεγαλύτερο μέρος των υπόλοιπων μελών.

¹³¹ Καταστατικό του ΣτΕ, άρθρο 3 διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/001.htm>, 3/3/11

¹³² Πληροφορίες διαθέσιμες στην ιστοσελίδα <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=137&pageRank=3&language=EL>, 3/3/11

τέτοια προσέγγιση στη συνεργασία των δύο οργανισμών θα επηρεάσει σημαντικά την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αφού θα συντονίσει τη νομική προσέγγιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη και με δεδομένη την παραχώρηση κρατικών εξουσιών στην Ένωση, η τελευταία θα μπορεί να αντιπροσωπεύεται με μία φωνή στο ΣτΕ.¹³³ Για μία ακόμα φορά όμως, η αποτελεσματική νομική κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων αποδεικνύεται αμφίβολη.

Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης

Η ΕΣΔΑ που κυρώθηκε το 1950 μαζί με τα συμπληρωματικά της Πρωτόκολλα διασφαλίζει τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα των πληθυσμών και τις θεμελιώδεις ελευθερίες τους.¹³⁴ Τα οικονομικά και τα κοινωνικά δικαιώματα περιέχονται όμως σε ξεχωριστό κείμενο, στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που συντάσσεται για πρώτη φορά το 1961. Μέσω του Χάρτη, το Συμβούλιο επιχειρεί να βελτιώσει το επίπεδο ζωής των ανθρώπων και να εξασφαλίσει την κοινωνική τους ευημερία.¹³⁵ Το 1996 ο Κοινωνικός Χάρτης αναθεωρείται και για την προάσπιση των δικαιωμάτων που ορίζει υιοθετείται Πρωτόκολλο το οποίο τίθεται σε ισχύ για πρώτη φορά το 1998 σύμφωνα με το οποίο λειτουργεί ξεχωριστός μηχανισμός για την εξέταση συλλογικών αναφορών παραβίασης των κοινωνικών δικαιωμάτων. Συνοπτικά ο Χάρτης περιλαμβάνει ρυθμίσεις σχετικές με το δικαίωμα στη στέγη, στην υγεία, στην εκπαίδευση, στην κοινωνική και νομική προστασία, στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και στη μη-διάκριση¹³⁶ και είναι ανάλογες με τις προβλέψεις του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα όπως αυτά περιγράφηκαν στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας.

Πριν τη θεσμοθέτηση αυτού του μηχανισμού, η μόνη πρόβλεψη του Χάρτη για τον έλεγχο της τήρησης των δεσμεύσεων των κρατών απέναντι στα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα που είχαν αναλάβει ήταν ένα σύστημα αναφορών σύμφωνα με το οποίο τα κράτη κάθε δύο χρόνια κατέθεταν στην Ευρωπαϊκή Κοινωνική Επιτροπή του Συμβουλίου αναφορά σχετικά με τη δράση τους ως προς την εφαρμογή του Χάρτη. Όσα κράτη μέλη δεν ανταποκρίνονταν επαρκώς στις

---

¹³³ Benoit-Rohmer, Florence & Klebes, Heinrich: Council of Europe Law. Towards a Pan-European Legal Area, 2005, σσ.115-126

¹³⁴ Συμβούλιο της Ευρώπης: Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, Σειρά Ευρωπαϊκών Καταστατικών, Τεύχος 163, Στρασβούργο 1996, Προοίμιο διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/163.htm>, 3/3/11

¹³⁵ ό.π.

¹³⁶ ο.α.

προβλέψεις του Χάρτη λάμβαναν συστάσεις από την Επιτροπή των Υπουργών του Συμβουλίου.¹³⁷

Το Πρωτόκολλο για τη σύσταση του μηχανισμού εξέτασης αναφορών σχετικών με την παραβίαση οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων αναγνωρίζει τη σημασία της ίσης αναγνώρισης των δικαιωμάτων και τονίζει την ανάγκη ύπαρξης ενός αποτελεσματικού μηχανισμού για την εξασφάλισή τους.¹³⁸ Παρά την έμφαση που δίνεται θεωρητικά στην ίση σημασία των αστικών και πολιτικών με τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα, το ΣτΕ φαίνεται να υιοθετεί μια συντηρητική προσέγγιση που ορίζει ότι μόνο οι προβλέψεις που περιέχει η ΕΣΔΑ μπορούν να αξιώνουν αποζημιώσεις στα θύματα που υπέστησαν παραβιάσεις. Και μόνο το γεγονός ότι η προσχώρηση στο Πρωτόκολλο του 1995 είναι προαιρετική¹³⁹ χωρίς τα μέλη να υποχρεούνται να αναλάβουν οποιαδήποτε περαιτέρω ευθύνη ως προς τα κοινωνικά δικαιώματα πέρα από τη σύνταξη των αναφορών μία φορά στα δύο χρόνια αποδεικνύει τον υποβιβασμό των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.¹⁴⁰

Στο μηχανισμό εξέτασης αναφορών δεν μπορούν να προσφύγουν άτομα αλλά αποκλειστικά συγκεκριμένες κατηγορίες οργανισμών. Πρώτοι που δικαιούνται να απευθυνθούν στο μηχανισμό είναι διεθνείς οργανισμοί εργοδοτών και εμπορικών εταιρών που έχουν δικαίωμα παρατηρητή στις συνεδριάσεις της Κυβερνητικής Επιτροπής για την εξέταση των αναφορών των κρατών μελών για τα κοινωνικά δικαιώματα. Ακολουθούν διεθνείς ΜΚΟ που διαθέτουν συμβουλευτικό ρόλο στο ΣτΕ αλλά και έχουν περιληφθεί σε ειδική λίστα που συνέταξε η Κυβερνητική Επιτροπή. Η λίστα αυτή πιστοποιεί σε συγκεκριμένους ΜΚΟ την ύπαρξη ενός αριθμού προϋποθέσεων που τους κρίνουν ικανούς να καταθέτουν αναφορές παραβίασης. Ακόμα και αν οι ΜΚΟ που διαθέτουν συμβουλευτικό ρόλο είναι πολλοί, η αποτελεσματικότητα του μηχανισμού έχει αμφισβητηθεί διότι η λίστα της Κυβερνητικής Επιτροπής κρίνεται ως ιδιαίτερα περιορισμένη. Υποστηρίζεται επίσης ότι η δυνατότητα κατάθεσης αναφοράς θα έπρεπε να είναι ανοιχτή στους ΜΚΟ και

---

¹³⁷ Churchill, Robin R.& Khalid, Urfan: The Collective Complaints System of the European Social Charter: An Effective Mechanism for Ensuring Compliance with Economic and Social Rights?, EJIL Oxford Journals, Vol.15 No.3, 2004, σ.418

¹³⁸ Συμβούλιο της Ευρώπης (1996), Πρωτόκολλο του 1995 προσαρτημένο στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη

¹³⁹ Μέχρι το 2005 έντεκα κράτη κύρωσαν το Πρωτόκολλο: Βέλγιο, Κροατία, Κύπρος, Φινλανδία, Γαλλία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Νορβηγία, Πορτογαλία και Σουηδία

¹⁴⁰ Churchill, Robin R.& Khalid, Urfan (2004), σσ.421-423

να γίνεται βάσει λίστας κριτηρίων και προϋποθέσεων παρά να επιτρέπεται αποκλειστικά στους ΜΚΟ που περιλαμβάνονται σε συγκεκριμένη λίστα.¹⁴¹

Τρίτη κατηγορία είναι αντιπροσωπευτικοί οργανισμοί εργοδοτών όταν η αναφορά τους γίνεται εναντίον αντίθετου οργανισμού ο οποίος υπάγεται στη δικαιοδοσία του Συμβουλίου. Το αν ο οργανισμός που απευθύνεται στο μηχανισμό είναι “αντιπροσωπευτικός” ή όχι άπτεται της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Επιτροπής του Συμβουλίου και κρίνεται με βάση το μέγεθος του οργανισμού, τον τομέα στον οποίο δραστηριοποιείται και τη σχέση που έχει η αναφορά του με το πεδίο δράσης της Επιτροπής. Η Επιτροπή αποφασίζει τέλος και για τις αναφορές που γίνονται από την τελευταία κατηγορία που προβλέπεται στο Πρωτόκολλο του 1995 που είναι “άλλοι αντιπροσωπευτικοί εθνικοί ΜΚΟ που σχετίζονται με ζητήματα που περιλαμβάνονται στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη” οι οποίοι πρέπει να πληρούν προϋποθέσεις ανάλογες με αυτές των εθνικών αντιπροσωπευτικών οργανισμών εργοδοτών.¹⁴² Αξίζει να σημειωθεί ότι για να απευθυνθεί μία εθνική ΜΚΟ στο μηχανισμό οφείλει να διαθέτει έγγραφη δήλωση από την κυβέρνηση του κράτους στο οποίο δραστηριοποιείται που να του επιτρέπει να απευθυνθεί στο μηχανισμό.¹⁴³

Οι αναφορές που έχουν σημειωθεί και γίνει δεκτές μέχρι σήμερα δεδομένου και του περιορισμένου αριθμού κρατών που κύρωσαν το Πρωτόκολλο δεν ξεπερνούν τις τριάντα και προέρχονται από τη δεύτερη και την τρίτη κατηγορία οργανισμών. Αφορούν κυρίως στην παιδική εργασία, την καταναγκαστική εργασία, τις συνθήκες εργασίας, διακρίσεις στην πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, φυλετικές διακρίσεις.¹⁴⁴ Ακόμα και στις περιπτώσεις που αποδείχτηκε παραβίαση του Χάρτη, η Επιτροπή των Υπουργών δεν επέβαλε κανένα κυρωτικό μέτρο στα υπεύθυνα κράτη παρά μόνο δήλωσε ότι αναμένει από τα κράτη να επιληφθούν της κατάστασης και να αναφέρουν την αποκατάσταση των παραβιάσεων στην επόμενη τους έκθεση.¹⁴⁵

Ο μηχανισμός εξέτασης των αναφορών παραβίασης κρίθηκε ως αναποτελεσματικός κυρίως λόγω του ποσοστού των κρατών μελών του Συμβουλίου που κύρωσαν το Πρωτόκολλο αλλά και γιατί ο μηχανισμός δεν έγινε ευρέως γνωστός και δεν εξασφάλισε πρόσβαση σε κοινωνικές ομάδες παρά μόνο μέσω συγκεκριμένων ΜΚΟ. Επιπλέον, η γενική περιγραφή των δικαιωμάτων όπως αυτά

---

¹⁴¹ ό.π. σ.424

¹⁴² Churchill, Robin R.& Khalid, Urfan (2004), σ.426

¹⁴³ Πρωτόκολλο 1995 του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, άρθρο 2, παρ.1

¹⁴⁴ Οι αναφορές απευθύνονται στη Γαλλία, την Ελλάδα, την Πορτογαλία, την Ιταλία, το Βέλγιο, τη Φινλανδία, την Ιρλανδία και τη Σουηδία.

¹⁴⁵ Churchill, Robin R.& Khalid, Urfan (2004), σσ.441-445

περιλαμβάνονται στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη επιτρέπει την κατά περίπτωση ερμηνεία τους με αποτέλεσμα οι αποφάσεις που λαμβάνονται από την Επιτροπή των Υπουργών να ευνοούν τα υπόλογα κράτη και να μη γεννούν υποχρέωση αποζημίωσης για τα θύματα των παραβιάσεων και άμεση λήψη μέτρων για την αποκατάσταση της κατάστασης. Αποτρεπτικό επίσης είναι και το οικονομικό κόστος της υποβολής αναφοράς από οργανισμούς που σε πολλές περιπτώσεις δε διαθέτουν τους απαραίτητους πόρους καθώς και οι χρονοτριβές που σημειώνονται από την κατάθεση μέχρι την εξέταση των αναφορών. Η Επιτροπή των Υπουργών τέλος, που έχει τη μεγαλύτερη ισχύ στην εξέταση των αναφορών, έχει κατηγορηθεί ότι με το σύστημα που εφαρμόζει λειτουργεί υπέρ των κρατών αφού η χώρα που κατηγορείται διατηρεί δικαίωμα ψήφου στις διαβουλεύσεις αλλά και επειδή για τη διαπίστωση παραβίασης απαιτείται πλειοψηφία των 2/3 της Επιτροπής ενώ σε άλλα όργανα του ΣτΕ όπως στην Ευρωπαϊκή Κοινωνική Επιτροπή οι αποφάσεις λαμβάνονται με απλή πλειοψηφία.¹⁴⁶

Για την ενίσχυση των κοινωνικών δικαιωμάτων κατ' αρχήν απαιτείται η προσχώρηση περισσότερων κρατών μελών του ΣτΕ στο Πρωτόκολλο του 1995 και κατόπιν η ενίσχυση του μηχανισμού ώστε να διασφαλίζεται ευρύτερη πρόσβαση και αντικειμενικότερη δράση της Επιτροπής των Υπουργών για τη διαπίστωση παραβιάσεων. Το ΕΔΔΑ με δεδομένη την αποτελεσματικότητά του στην υπεράσπιση των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων θα πρέπει να λειτουργήσει ως πρότυπο στο οποίο μπορεί να βασιστεί ο σχεδιασμός ενός εξίσου αποτελεσματικού οργάνου για τη διασφάλιση των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Κοινωνικού Χάρτη.

---

¹⁴⁶ Churchill, Robin R.& Khalid, Urfan (2004), σσ.441-454

Κεφάλαιο 3: Νεοφιλελευθερισμός και Κοινωνικά Δικαιώματα

Όπως περιγράφεται στα δύο προηγούμενα κεφάλαια της εργασίας από το σύστημα των ανθρώπινων δικαιωμάτων που αφορά στα κοινωνικά δικαιώματα τόσο σε διεθνές όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο λείπουν ουσιαστικοί μηχανισμοί που θα μπορούσαν να τα εξασφαλίσουν, κάτι που δε συμβαίνει τουλάχιστον σε τέτοιο βαθμό σε ό, τι αφορά στο σύστημα αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Το τρίτο αυτό κεφάλαιο της εργασίας επιχειρεί να ερμηνεύσει το φαινόμενο αυτό υπό το πρίσμα πολιτικής θεωρίας. Αφού δοθούν ο ορισμός του νεοφιλελευθερισμού και της παγκοσμιοποίησης και οι συνέπειες τους στα οικονομικά ανίσχυρα κράτη αλλά και στις κοινωνικά ευπαθείς ομάδες του κάθε κράτους, θα παρουσιαστεί το δημοκρατικό ζήτημα που προκύπτει από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που ακολουθούν διεθνείς οργανισμοί όπως η Παγκόσμια Τράπεζα (ΠΤ), το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ). Στόχος του κεφαλαίου είναι να εξεταστεί αν και κατά πόσο οι σύγχρονοι όροι του νεοφιλελευθερισμού επιτρέπουν τη διασφάλιση σε όλους των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, του δικαιώματος στην ανάπτυξη καθώς και των δικαιωμάτων τρίτης γενιάς όπως αυτά περιγράφηκαν στα πρώτα κεφάλαια της εργασίας καθώς επίσης να σχολιαστεί αν η νεοφιλελεύθερη αυτή πραγματικότητα μπορεί να θεωρείται ή όχι δημοκρατική.

Πολιτική Φιλοσοφία και Δικαιώματα

Για τους πολιτικούς φιλοσόφους ένας κατάλογος που απαριθμεί τα ανθρώπινα δικαιώματα όπως αυτός του ΟΗΕ δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί προβληματικός εφόσον περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό δικαιωμάτων που συνίσταται σε μια πολλαπλότητα δικαίων χωρίς όμως να αναγάγει την πολλαπλότητα αυτή στην αρχή της, στην ιδέα του ανθρώπου. Το σύστημα ανθρώπινων δικαιωμάτων κατά αυτούς παραμένει δυσλειτουργικό όσο δε διευκρινίζει αν η ανθρώπινη ύπαρξη συνίσταται στην ελευθερία, την αξιοπρέπεια και στο δίκαιο ή στην ασφάλεια, στην ευτυχία και στην ειρήνη.¹⁴⁷

Σύμφωνα με μία άποψη οφείλει να γίνεται διαχωρισμός ανάμεσα στο φιλελευθερισμό και στο σοσιαλισμό με βάση τις δύο διαφορετικού τύπου ελευθερίες

---

¹⁴⁷ Μπουρζουά, Μπερνάρ, Φιλοσοφία και Δικαιώματα του Ανθρώπου, Από τον Καντ ως τον Μαρξ, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 2000, σσ.11-12

που προτείνουν τα δύο ρεύματα σκέψης. Το δίκαιο της πρώτης, “τυπικής ελευθερίας” του φιλελευθερισμού δεν μπορεί παρά να περιλαμβάνει μια ελευθερία η οποία μεταφράζεται στο δικαίωμα του ατόμου να πράττει κατά βούληση ενώ η “υλική ελευθερία” του σοσιαλισμού αποτυπώνεται σε ένα δίκαιο που περιλαμβάνει πιστώσεις, ορίζει δηλαδή το δικαίωμα που διαθέτει ο άνθρωπος ως πολίτης πια και άρα ως μέλος ενός συνόλου να απολαμβάνει κοινωνικά δικαιώματα που εξασφαλίζει για το σύνολο αυτό η νομοθεσία.¹⁴⁸ Μία τέτοια συλλογιστική οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κάθε προσπάθεια συνύπαρξης φιλελευθερισμού –αστικών, πολιτικών δικαιωμάτων- και σοσιαλισμού –οικονομικών, κοινωνικών δικαιωμάτων- είναι αδύνατη και οδηγεί σε αδιέξοδο.

Το υπάρχον θεωρητικό πλαίσιο για τα δικαιώματα όμως, τουλάχιστον όπως αυτό αποτυπώνεται στην Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα¹⁴⁹ αλλά και η καθεαυτή ύπαρξη του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, αποδεικνύει πως έχει στόχο να εγγυηθεί όχι μόνο την ελευθερία ως προϋπόθεση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας αλλά και την πραγματική αλληλεγγύη η οποία μπορεί να διεκδικηθεί μόνο μέσα σε ένα πλαίσιο παγκόσμιας ισότητας και αδελφосύνης, ικανό να πετύχει την ευζωία και την ειρήνη. Γίνεται δηλαδή έτσι μια απόπειρα να ενωθεί η ανθρώπινη ελευθερία και η αξιοπρέπεια με την ευδαιμονία και την ειρήνη και έτσι ο φιλελευθερισμός να μπορέσει να συνυπάρξει με τον κοινωνισμό που υπαγορεύουν τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα.¹⁵⁰

Στην πράξη βέβαια η προτεραιότητα που δίνεται στα αστικά και πολιτικά δικαιώματα ιδίως αν λάβει υπόψη κανείς τους μηχανισμούς ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως αυτοί διαμορφώνονται στους περιφερειακούς οργανισμούς της Ευρώπης αλλά και τη δυτική επιρροή που ασκήθηκε έντονα στον κατά τα άλλα οικουμενικό ΟΗΕ, τείνει να δικαιώσει μάλλον θεωρητικούς που υποστηρίζουν ότι στο πρόβλημα αυτό της αντινομίας που δημιουργείται ανάμεσα στις κατηγορίες δικαιωμάτων στην πράξη έχει υιοθετηθεί η ρεπουμπλικανική λύση η οποία υπαγορεύει την ταυτόχρονη αλλά ιεραρχημένη θέση των δικαίων-ελευθεριών του

---

¹⁴⁸ Μπουρζουά (2000), σσ.11-12

¹⁴⁹ Αναφορά στην επίτευξη της ειρήνης γίνεται στο Προοίμιο της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα καθώς επίσης αναφορές για οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα περιλαμβάνονται στα άρθρα 22, 23, 25, 26 και 29. Διακήρυξη διαθέσιμη στην ιστοσελίδα http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/grk.pdf, 15/2/11

¹⁵⁰ Αυτή η συνύπαρξη ελευθερίας και αλληλεγγύης που επιτυγχάνεται μέσα από την ένωση του φιλελευθερισμού με την ειρήνη οδηγεί στη δημιουργία του δημοκρατικού σοσιαλισμού του Μπλοχ και αποτελεί προϋπόθεση ώστε να πραγματώνεται ο άνθρωπος σαν πολίτης και να εξιδανικεύεται ο πολίτης ως άνθρωπος. Μπουρζουά (2000), σσ.13-14

φιλελευθερισμού ως πρωτευόντων και απόλυτων απέναντι στα δευτερεύοντα και σχετικά δίκαια-πιστώσεις του σοσιαλισμού.¹⁵¹

Με βάση τη ρεπουμπλικανική ανάγνωση των δικαιωμάτων, η ύπαρξη μιας άλλης κατηγορίας δικαίων από αυτές που ήδη αναφέρθηκαν, των “δικαιών συμμετοχών”, αρκεί για να ρυθμιστεί η κατάσταση ασυμβατότητας που δημιουργείται μεταξύ από τη μία των πολιτικών και από την άλλη των κοινωνικών δικαιωμάτων. Τα δίκαια-συμμετοχές περιλαμβάνουν τα πολιτικά δικαιώματα συμμετοχής στην εξουσία μέσω της καθολικής ψήφου καθώς και την ελευθερία του λόγου, την ελευθεροτυπία και το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, μέσα από τα οποία μπορούν να επιτευχθούν τα δίκαια-πιστώσεις και άρα η αλληλεγγύη που θα εγγυάται την ειρήνη.

Σύμφωνα με τη ρεπουμπλικανική αυτή θεώρηση των δικαιωμάτων μόνον τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα που ορίζουν τη μη παρέμβαση του κράτους στη δράση του ατόμου είναι απόλυτα τεθειμένα και αδιαπραγμάτευτα δικαιώματα μέσα σε προσδιορισμένους κανόνες και ως τέτοια μπορούν να αποτελούν θετικό δίκαιο. Αντίθετα, τα κοινωνικά δικαιώματα γίνονται αντιληπτά από το ρεπουμπλικανικό τρόπο σκέψης ως σχετικά, δευτερεύοντα και με αόριστο περιεχόμενο, γεγονός που δεν τους επιτρέπει να αποτελέσουν θετικό δίκαιο αφού κάτι τέτοιο θα μπορούσε να απειλήσει την προτεραιότητα των δεδομένων πολιτικών δικαιωμάτων. Οι ρυθμίσεις για τον κοινωνικό ρόλο που οφείλει να αναλαμβάνει το κράτος, χωρίς να θεσμοθετούνται ως διαχρονικό θετικό δίκαιο, οφείλουν να προσδιορίζονται επ’ αόριστον ανάλογα με την ιστορική εξέλιξη που ακολουθούν οι κοινωνίες.¹⁵² Το υπάρχον θεωρητικό πλαίσιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα εμπνευσμένο αρχικά κυρίως από το Γερμανικό Ιδεαλισμό και τη Γαλλική Επανάσταση μοιάζει να ανταποκρίνεται περισσότερο στη ρεπουμπλικανική θεώρηση που θέλει μια ιεράρχηση των δικαιωμάτων, με τα κοινωνικά δικαιώματα να έπονται των αστικών και πολιτικών.¹⁵³

Από την Αποικιοκρατία ως το Νεοφιλελευθερισμό

Υποστηρίζεται ότι τα ισχυρά κράτη της Δυτικής Ευρώπης από τον 16^ο αιώνα και μετά κατάφεραν να επιβάλλουν στις αποικίες τους κυρίως μέσω συγκεκριμένων

---

¹⁵¹ Μπουρζουά (2000), σσ.14-15

¹⁵² Μπουρζουά (2000) σσ.15-16

¹⁵³ ό.π.

οικονομικών και εκπαιδευτικών πολιτικών που εφαρμόζουν εκεί τους δυτικούς θεσμούς, αξίες και αντιλήψεις σε κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο. Σύμφωνα με μία άποψη, με όπλα του τη μοντέρνα επιστήμη, τον καπιταλισμό και τον ατομικισμό ο “ευρωκεντρισμός” αυτός, αγνοώντας τις επιρροές που έχει δεχθεί η Ευρώπη μέσα στους αιώνες από λαούς που εκτείνονται από την Περσία ως την Αίγυπτο και από την Αφρική ως την Ασία, ανάγει τις ιδέες του για την ελευθερία, τη δημοκρατία, την οικονομία και την τέχνη ως μοναδικές και αυθεντικές και τις καθιερώνει στον υπόλοιπο κόσμο με στόχο να εδραιώσει τελικά τον ιμπεριαλισμό ως τη νέα μορφή αποικιοκρατίας με την οποία τρέφεται η “ηγεμονία της Δύσης”.¹⁵⁴ Η Δυτική Ευρώπη μέσα από τον ευρωκεντρισμό “επιλέγει στοιχεία από ένα συγκεκριμένο παρελθόν για να καθιερώσει και να νομιμοποιήσει ένα συγκεκριμένο μέλλον”¹⁵⁵.

Παρόμοιες μεθόδους με αυτές της Δυτικής Ευρώπης θεωρείται ότι εφαρμόζουν και οι ΗΠΑ με αποτέλεσμα η δυτική υπεροχή να εδραιωθεί τελικά σχεδόν σε όλον τον υπόλοιπο κόσμο. Ο όρος “λευκή αγάπη”¹⁵⁶ έχει χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει το πλαίσιο μέσα στο οποίο σχεδιάστηκαν οι εκπαιδευτικές και οικονομικές πολιτικές που εφάρμοσαν τα ευρωπαϊκά κράτη στις αποικίες τους. Η λευκή αγάπη περιγράφει την επιθυμία των ΗΠΑ να σώσουν τους “άγριους” με τη μύησή τους στο Χριστιανισμό, να αντικαταστήσουν τις τοπικές τους διαλέκτους με την αγγλική γλώσσα και να αλλάξουν την κουλτούρα τους.¹⁵⁷

Η λευκή αγάπη χρησιμοποιήθηκε για να δικαιολογήσει και να εκλογικεύσει τον ιμπεριαλισμό. Η κατάληψη κυρίως της Κεντρικής και της Νότιας Αμερικής θεωρήθηκε έτσι σαν ένας στόχος που αναλάμβαναν από κοινού η εκκλησία και το κράτος. Με τη δικαιολογία ότι οι πληθυσμοί έπρεπε να σωθούν από την άγρια κατάστασή τους και τις παγανιστικές πρακτικές τους, πολλοί Ευρωπαίοι και αργότερα Αμερικάνοι ένιωθαν ότι προσέφεραν στο καλό της ανθρωπότητας με το να προσηλυτίζουν γηγενείς αμερικανικές, αφρικανικές και ασιατικές φυλές. Αισθάνονταν ότι όφειλαν να δεσμευτούν ηθικά να το κάνουν αφού εκλάμβαναν “ως

---

¹⁵⁴ De Sousa Santos, *Boaventura: A Non-Occidental West? Learned Ignorance and Ecology of Knowledge, Theory, Culture and Society*, SAGE, 2009, Vol.26, σσ.103-105

¹⁵⁵ ό.π. σ.103

¹⁵⁶ Η λευκή αγάπη είναι όρος που εισάγει για πρώτη φορά ο Vicente Rafael σε μελέτη του για τη δράση των ΗΠΑ στις Φιλιππίνες.

¹⁵⁷ Spring, Joel (1998), σ.10

σχεδόν μεταφυσικό τους καθήκον να ανοίξουν το δρόμο σε αυτούς τους υποδεέστερους, κατώτερους, λιγότερο εξελιγμένους νοητικά ανθρώπους”¹⁵⁸.

Σχεδόν από τα πρώτα χρόνια της αποικιοκρατίας ο ιμπεριαλισμός επιβάλλει οικονομικές προτεραιότητες και διαβλέπει τον πλουτισμό του στο ελεύθερο εμπόριο. Τον 19^ο αιώνα πιστεύονταν ότι με τον τρόπο αυτό ο πόλεμος θα λάμβανε τέλος και ένας νέος παγκόσμιος πολιτισμός θα γεννιόταν. Η ελεύθερη ανταλλαγή των αγαθών, “το νέο όπλο του ηθικού κόσμου”¹⁵⁹ όπως έχει χαρακτηριστεί από τον Denis Diderot, προαπαιτούσε την ύπαρξη επικοινωνίας ανάμεσα στις χώρες και άρα την ανταλλαγή κουλτούρας. Όσο το παγκόσμιο εμπόριο επεκτεινόταν το 19^ο και τον 20^ο αιώνα, η βρετανική και αμερικανική επικράτηση στο παγκόσμιο εμπόριο εξασφάλισε ότι η κοινή γλώσσα επικοινωνίας σε όλο τον κόσμο θα ήταν η αγγλική. Κάπως έτσι το ελεύθερο εμπόριο των δυτικών συνεπάγονταν και την ταυτόχρονη εξάπλωση των δυτικών ιδεών και ιδεολογιών.

Υποστηρίζεται ότι η ιδεολογία της ελεύθερης αγοράς που είναι ανάλογη με τις αποικιοκρατικές πολιτικές που επικρατούσαν στο παρελθόν, ήρθε να τις αντικαταστήσει. Έτσι, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και τα ισχυρά ευρωπαϊκά κράτη θεωρούνται πια παγκόσμιοι ηγέτες που στο πλαίσιο της πολιτικής οικονομίας αρκούνται στο να εξισώνουν το ελεύθερο εμπόριο με τη δημοκρατία.¹⁶⁰ Σε ομιλία της το 1997, η γραμματέας του κράτους των Ηνωμένων Πολιτειών Madeleine Albright με ανακοίνωσή της επιβεβαιώνει την άποψη αυτή: “Σήμερα, πιστεύω ότι κανένα κράτος του κόσμου δεν πρέπει να αποκλειστεί από το παγκόσμιο σύστημα που εμείς κατασκευάζουμε...Κάθε κράτος που αναζητά τη συμμετοχή και είναι πρόθυμο να κάνει όλα όσα μπορεί ώστε να βοηθηθεί θα έχει την υποστήριξη της Αμερικής ώστε να βρει το σωστό δρόμο.”¹⁶¹

Σύμφωνα με την παραπάνω θέση το ελεύθερο εμπόριο θεωρείται ως ακόμα ένα παράδειγμα της δυτικής προσπάθειας να εκπολιτίσει τον κόσμο. Όπως χαρακτηριστικά έχει αναφερθεί, οι σύγχρονοι ηγέτες “έχουν δημιουργήσει μια οικουμενική τάξη πραγμάτων που βασίζεται σε μία άλλη, όχι λιγότερο ισχυρή μέθοδο από τη μύηση σε μία θρησκευτική πίστη: τη δημοκρατία, μια ιδεολογία που λειτουργεί εξίσου πειστικά ως επιχείρημα ... όσο των Ρωμαίων... και των

---

¹⁵⁸ ό.π.

¹⁵⁹ Marshall, Byron: Learning to be Modern: Japanese Discourse on Education, Westview Press, Boulder, Colorado, 1994, σσ.177-178

¹⁶⁰ Spring, Joel (1998), σσ.8-9

¹⁶¹ ό.π.

Χριστιανών της προγόνων. Όπως η ρωμαϊκή και έπειτα η χριστιανική πρακτική, έτσι και η δημοκρατία διαχωρίζει αυτούς που ζουν εντός της από εκείνους που ζουν εκτός της.”¹⁶²

Η απληστία αναγνωρίζεται σύμφωνα με την άποψη αυτή, ως μέγιστη δυτική αξία που ωθεί το άτομο σε συνεχή οικονομική δραστηριοποίηση με μοναδικό σκοπό το οικονομικό του κέρδος. Η αξία αυτή που θεωρείται απαραίτητος παράγοντας για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής κοινωνίας και βασικό συστατικό της σημερινής παγκόσμιας οικονομίας, συνθέτει την καπιταλιστική ιδεολογία που έχει τις ρίζες της στην προτεσταντική ηθική. Με το να διακηρύττει τη θρησκευτική αξία της σκληρής εργασίας και την μεγιστοποίηση του πλούτου, η προτεσταντική ηθική έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας αφού θεωρούσε ότι όσοι πλούτιζαν ήταν ευλογημένοι από το Θεό.¹⁶³

Πρώτος ο Max Weber στο έργο του “Η Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού” στις αρχές του 20^{ου} αιώνα εντοπίζει και αναλύει τις αιτίες γέννησης του καπιταλισμού σε σχέση με την προτεσταντική ιδεολογία. Σύμφωνα με τη θεώρηση του Weber ο καπιταλισμός αναπτύσσεται και υποστηρίζεται μέσα από την επιβολή της πειθαρχίας, της εγκράτειας και της συνεχούς εργασίας. Οι αρχές του Προτεσταντισμού ορίζουν δηλαδή μία συγκεκριμένη οικονομική συμπεριφορά που αποτελεί τη δύναμη της ανάπτυξης του καπιταλισμού.¹⁶⁴ Ο Προτεσταντισμός υπαγορεύει κατά τον Weber την αποδοχή του δόγματος του “προκαθορισμού” το οποίο ωθεί τους πιστούς στην υιοθέτηση “ενός μοντέλου ορθολογικά ρυθμισμένης διαβίωσης με την ενεργητική και αδιάλειπτη επιδίωξη ενός στόχου και την αποφυγή όλων των μαγικών αποδράσεων”.¹⁶⁵ Έτσι, η αποδοχή από τους πιστούς της αξίας του αυτοελέγχου που προτάθηκε από τον Προτεσταντισμό στην επίγεια ζωή ως απαραίτητη προϋπόθεση για την επουράνια σωτηρία, οδήγησε στη δόμηση του ορθολογικά οργανωμένου κράτους και της κοινωνικής οργάνωσης που ενίσχυσαν την ανάπτυξη του καπιταλισμού.¹⁶⁶

Μαζί με το ελεύθερο εμπόριο στον υπόλοιπο κόσμο εμποτίζονται οι δυτικές ιδέες του ατομικισμού, του ανταγωνισμού και του δημοκρατικού ρεπουμπλικανισμού. Σύμφωνα με τη θεωρία του νεοφιλελευθερισμού η ολοκληρωτική ελευθερία στη

---

¹⁶² Spring, Joel (1998), σ.27

¹⁶³ ό.π. σ.32

¹⁶⁴ Φίσοφ, Εφραίμ: Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού: Το Ιστορικό μιας Διαμάχης, μτφρ. Στριφτού Β., Εκδόσεις ΕΑΠ, Πάτρα 2008, σσ.42-50

¹⁶⁵ ό.π. σ.49

¹⁶⁶ ό.π. σσ.42-50

μετακίνηση κεφαλαίου, προϊόντων και υπηρεσιών είναι αυτή που θα ρυθμίσει τον ανταγωνισμό ανάμεσα στα άτομα και μέσα σε αυτές τις συνθήκες θα δημιουργηθεί μια παγκόσμια ηθική και κοινωνική τάξη χωρίς να υπάρχει ανάγκη ύπαρξης ισχυρών ηγετών όπως υποστήριζαν τα κλασικά ρεύματα πολιτικής σκέψης. Το σύγχρονο αυτό δυτικό ρεύμα σκέψης ορίζει ότι μία αγορά χωρίς κανόνες είναι ο καλύτερος τρόπος για την αύξηση της οικονομικής ανάπτυξης η οποία, τελικά θα ωφελήσει όλους.¹⁶⁷

Ο νεοφιλελευθερισμός βασίζεται ως επί το πλείστον στην ιδέα ότι το κράτος, αντί να λειτουργεί ως προστάτης και εκφραστής του κοινωνικού συνόλου, στην πραγματικότητα τάσσεται απέναντί του και αντιτίθεται στα συμφέροντά του. Το κράτος δηλαδή είναι αυτό που καταπιέζει και περιορίζει την αστική κοινωνία και μόνο με τον περιορισμό του είναι δυνατόν να μειωθούν οι αρνητικές συνέπειες που επιφέρει και άρα να ενδυναμωθεί η αστική κοινότητα. Ως λύση ο νεοφιλελευθερισμός προτείνει το “ελάχιστο κράτος”, ρόλος του οποίου θα είναι να ρυθμίζει το εσωτερικό νομικό πλαίσιο σύμφωνα με τις ανάγκες του νέου κοινωνικού και οικονομικού μοντέλου που βασίζεται στην ιδιωτικοποίηση, το φιλελευθερισμό και τις σχέσεις της αγοράς. Τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και οι όροι των συμβολαίων με τις πολυεθνικές επιχειρήσεις απαιτείται να προστατεύονται σε κάθε κράτος από ένα νομικό και δικαστικό σύστημα το οποίο θα συντίθεται από ανεξάρτητους μηχανισμούς που θα λειτουργούν σύμφωνα με διεθνείς κανόνες ώστε οι επιχειρήσεις και οι καταναλωτές να απολαμβάνουν της ίδιας νομιμοποίησης μέσα στα παρόμοια νομικά πλαίσια που θα υιοθετούνται σε κάθε κράτος.¹⁶⁸

Στην πράξη βέβαια αποδεικνύεται καθημερινά ότι η μείωση του ρόλου του κράτους και άρα των δημόσιων δαπανών που οι αρχές του νεοφιλελευθερισμού ορίζουν ακόμα και για κοινωνικές υπηρεσίες όπως για την εκπαίδευση και την υγεία καθώς και η πώληση κρατικών άλλοτε κοινωνικών υπηρεσιών σε ιδιώτες επενδυτές ωφελούν τελικά μόνο μια μειονότητα του παγκόσμιου πληθυσμού ενώ στερούν ολοκληρωτικά από την συντριπτική πλειοψηφία των χωρών κυρίως του Τρίτου Κόσμου τα κατά τα άλλα θεμελιώδη δικαιώματά τους.

Από το 1948 οι Ηνωμένες Πολιτείες προσφέρουν σημαντική οικονομική βοήθεια ώστε να χτιστούν από την αρχή τα ευρωπαϊκά κράτη με νέες πολιτικές ικανές

---

¹⁶⁷ Martinez, Elizabeth & Garcia, Arnoldo, άρθρο με τίτλο: Τι είναι ο νεοφιλελευθερισμός, ηλεκτρονική εφημερίδα “Θέματα”, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα http://www.epohi.gr/martinez_issues_1562003.htm, 16/2/11

¹⁶⁸ De Sousa Santos, Boaventura: Globalizations, Theory, Culture and Society, SAGE publications, 2006, σ.394

να δημιουργήσουν τους κατάλληλους εμπορικούς εταίρους στο περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης που αρχίζει σταδιακά να δημιουργείται. Με το Σχέδιο Μάρσαλ συστήνεται ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και την Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ) που είναι παγκόσμιος οργανισμός και σε περιφερειακό επίπεδο η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Οι οργανισμοί αυτοί μαζί με την Παγκόσμια Τράπεζα (ΠΤ), το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) αναλαμβάνουν ρόλο στις πολιτικές εκδημοκρατισμού που εφαρμόζουν τα κράτη του αναπτυσσόμενου κόσμου και λαμβάνουν αποφάσεις από κοινού ώστε τα τελευταία να ενταχθούν στο παγκόσμιο οικονομικό παιχνίδι.

Η ιδέα της δημιουργίας των παγκόσμιων οικονομικών οργανισμών αρχικά δεν ήταν η ελάττωση του οικονομικού ρόλου του κράτους και του κράτους πρόνοιας ούτε η πλήρης απελευθέρωση της οικονομικής δράσης των εταιριών. Το ΔΝΤ και η ΠΤ θεωρούνταν κατά τα πρώτα χρόνια της σύστασής τους προοδευτικοί θεσμοί που θα συνέβαλλαν στην ανοικοδόμηση και στην ανάπτυξη των κρατών χωρίς να παρεμβαίνουν στη χάραξη εθνικής πολιτικής των κρατών. Μέσα στα επόμενα χρόνια όμως και με την εδραίωση του νεοφιλελευθερισμού, οι παγκόσμιοι αυτοί οικονομικοί οργανισμοί έφτασαν να ασκούν σημαντική επιρροή στον καθορισμό των πολιτικών κυρίως των φτωχότερων κρατών με αποτέλεσμα να καθορίζουν την οικονομική, πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα στο εσωτερικό τους.¹⁶⁹

Όσο για τους οργανισμούς που συστήθηκαν με το Σχέδιο Μάρσαλ, παρά τους διαφορετικούς σκοπούς των οργανισμών, –η ΕΕ επιχειρεί να δημιουργήσει ένα περιφερειακό εμπορικό μπλοκ κρατών με κοινούς πολιτικούς και οικονομικούς στόχους στην παγκόσμια οικονομία ενώ σκοπός του ΟΟΣΑ και της Παγκόσμιας Τράπεζας είναι να συντονίσουν την οικονομική ανάπτυξη και να διασπείρουν το κεφάλαιο στον ανεπτυγμένο και αναπτυσσόμενο κόσμο- τόσο ο ΟΟΣΑ όσο και η ΕΕ διέπονται από την αρχή ότι πρωταρχικός ρόλος του κράτους είναι να προωθεί την οικονομική ανάπτυξη. Συνεπώς οι πολιτικές των κρατών -οικονομικές, κοινωνικές και εκπαιδευτικές- αρχίζουν σταδιακά να προσαρμόζονται με στόχο την παγκόσμια ανάπτυξη όπως αυτή θα γίνει αντιληπτή αργότερα στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης παγκόσμιας οικονομίας.¹⁷⁰

---

¹⁶⁹ Susan, George: A Short History of Neo-liberalism, Twenty Years of Elite Economics and Emerging Opportunities for Structural Change, Conference on Economic Sovereignty in a Globalised World, Μπανγκόκ, 24-26 Μαρτίου 1999

¹⁷⁰ Spring, Joel (1998), σσ.92-93

Σύμφωνα με μία άποψη, κατά τη διάρκεια των χρόνων που ακολούθησαν την ψήφιση του Σχεδίου Μάρσαλ εφαρμόστηκε προπαγάνδα από τις ΗΠΑ με στόχο τα κράτη να προωθήσουν το οικονομικό κέρδος και να οργανώσουν πολιτικές ικανές να ανταποκριθούν στις καινούργιες οικονομικές ανάγκες. Οι ΗΠΑ κατέβαλαν έντονες προσπάθειες να περάσουν την ιδεολογία τους αυτή στην Ευρώπη έτσι ώστε να σταματήσουν την εξάπλωση του κομμουνισμού, της άλλης δημοφιλούς ιδεολογίας της εποχής και να αποκρούσουν τα οικονομικά σχέδια που πρότειναν στα ευρωπαϊκά κράτη τα κόμματα κομμουνιστικών κρατών και οι αριστερές εμπορικές ενώσεις.¹⁷¹

Μετά την εφαρμογή των ηγεμονικών και ιμπεριαλιστικών σχεδίων των ΗΠΑ απέναντι στην Ευρώπη ώστε να δημιουργηθούν εκεί νέες αγορές για τα αμερικανικά προϊόντα, οι πολιτικές που τα ευρωπαϊκά κράτη διαμόρφωσαν τελικά ήταν μια σύνθεση της οπτικής του αμερικανού καταναλωτή και της ευρωπαϊκής οπτικής για την οικονομική ευημερία. Το περιεχόμενο της καμπάνιας που διέδιδε τη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία των ΗΠΑ στα ευρωπαϊκά κράτη αποτυπώνεται εμφανώς σε δύο από τα σλόγκαν του επικοινωνιακού τους προγράμματος: “Μπορείς κι εσύ να γίνεις σαν εμάς” και “Ο πλούτος σε κάνει ελεύθερο”.¹⁷²

Ζήτημα Δημοκρατικής Αντιπροσώπευσης στους Διεθνείς Οικονομικούς Οργανισμούς

Μέχρι τη δεκαετία του 1960 οι δυτικές δημοκρατίες κατάφεραν να εδραιώσουν μια καινούργια πραγματικότητα κυρίως χάρη στην οικονομική ευημερία και την ασφάλεια που τους παρείχε η αμερικανική στρατιωτική ομπρέλα. Από τότε και μετά αρχίζουν να ανακύπτουν ζητήματα που θέτουν τη νέου τύπου δημοκρατία που δημιουργείται υπό αμφισβήτηση. Ξαφνικά, οικονομικά ισχυρά κράτη και παγκόσμιοι μη κυβερνητικοί παράγοντες με οικονομική δράση όπως πολυεθνικές επιχειρήσεις αλληλεπιδρούν στη χάραξη πολιτικών που άλλοτε αφορούσαν αποκλειστικά την εσωτερική ατζέντα του κάθε κράτους ξεχωριστά.

Η δράση αυτή που συντονίζεται μέσα σε διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς υποστηρίζεται από θεωρητικούς ότι απειλεί θεμελιώδεις αρχές της δημοκρατίας όπως τη συμμετοχή, την αντιπροσώπευση και την αρχή της νομιμοποίησης και τελικά “υφαρπάζει την εξουσία των μαζών προς όφελος μιας ολιγαρχίας ή μιας

---

¹⁷¹ ό.π., σ.93

¹⁷² Ellwood, David: You Too Can Be Like Us: Selling the Marshall Plan, History Today, τεύχος 48, Οκτώβριος 1998

περιορισμένης ιθύνουσας ομάδας”¹⁷³. Η ολιγαρχία αυτή συντίθεται στο νεοφιλελευθερισμό από οικονομικά και πολιτικά κυρίαρχες ομάδες που καταφέρνουν μέσα στους νέους μηχανισμούς λήψεως αποφάσεων να αντιπροσωπεύουν αποκλειστικά τα δικά τους συμφέροντά κατά τομείς.¹⁷⁴

Υποστηρίζεται ότι η αλλαγή αυτή θέτει σε κίνδυνο τις δημοκρατικές αρχές κυρίως επειδή περιορίζει το ρόλο και των οικονομικά ανίσχυρων κρατών αλλά και των πολιτών στην πολιτική σφαίρα. Η δημοκρατία ορίζεται ως “ένα σύστημα θεμελιωδών δικαιωμάτων όπου τα άτομα μπορούν να κυριαρχούν και να αποφασίζουν είτε άμεσα μέσα από συνελεύσεις είτε έμμεσα μέσω της εκλογής των κυβερνητικών τους αντιπροσώπων διαθέτοντας τον έλεγχο στις πολιτικές και τις αποφάσεις των αντιπροσώπων αυτών”¹⁷⁵. Σε ένα διεθνές περιβάλλον όπου όλο και περισσότερες αποφάσεις λαμβάνονται στα πλαίσια διεθνών οικονομικών οργανισμών με τα ισχυρά κράτη και τις πολυεθνικές επιχειρήσεις να καθορίζουν τις πολιτικές επιλογές των ανίσχυρων κρατών χωρίς την απαιτούμενη συναίνεση των πολιτών, είναι φανερό ότι ο παραπάνω ορισμός για τη δημοκρατία κάθε άλλο παρά ανταποκρίνεται στη νέα παγκόσμια πραγματικότητα.

Τα οικονομικά ισχυρά κράτη και οι πολυεθνικές επιχειρήσεις συχνά παρίστανται σε παγκόσμιους εμπορικούς και χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς όπως είναι ο ΠΟΕ, το ΔΝΤ και η ΠΤ με μια “πιο ίση αντιπροσώπευση” από ότι τα αναπτυσσόμενα κράτη με αποτέλεσμα να επηρεάζουν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σύμφωνα με τα οικονομικά τους συμφέροντα.¹⁷⁶ Τα τελευταία, με στόχο να δημιουργήσουν ελκυστικές αγορές για τους επενδυτές συχνά επιλέγουν να ανταποκριθούν στους όρους των διεθνών αγορών παρά να υπερασπιστούν τα κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών τους. Εφόσον λοιπόν οι αποφάσεις που λαμβάνονται παύουν να ανήκουν στην ιδιωτική σφαίρα των οικονομικών και αφορούν πια τη δημόσια σφαίρα της πολιτικής με τις διαδικασίες που ακολουθούνται να μην εξασφαλίζουν τη συναίνεση των πολιτών και χωρίς να υπάρχει η υποχρέωση

---

¹⁷³ Meny, Yves: Συγκριτική Πολιτική: Οι δημοκρατίες: Γαλλία, Γερμανία, Ηνωμένες Πολιτείες, Ιταλία, Μεγάλη Βρετανία, Τόμος Α, Εκδόσεις Παπαζήση, 1993, σ.87.

¹⁷⁴ Meny, Yves (1993): σσ.86-88

¹⁷⁵ Μανιτάκης, Αντώνης: Η έννοια του πλήθους και η ουτοπική προοπτική της παγκόσμιας δημοκρατίας, 28/1/11, μελέτη διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <http://www.constitutionalism.gr/html/ent/910/ent.1910.asp>, 3/3/11

¹⁷⁶ Shapiro, Ian & Hacker- Cordon, Casiano: Democracy’ s Edges, Cambridge University Press, 1999, σ.20

οι διεθνείς οργανισμοί να λογοδοτούν στους πολίτες, είναι επόμενο να τίθεται το ζήτημα της δημοκρατικότητας και άρα της νομιμότητας τέτοιων αποφάσεων.¹⁷⁷

Οι όροι της νεοφιλελεύθερης δημοκρατίας επιτρέπουν στις ισχυρότερες χώρες που ανήκουν στην ομάδα των G8¹⁷⁸ καθώς και σε παγκόσμιες πολυεθνικές εταιρίες κολοσσούς να υπέρ-εκπροσωπούνται στους οικονομικούς οργανισμούς με φυσικό επόμενο τα φτωχά κράτη να αναγκάζονται να υιοθετούν πολιτικές που μπορεί να ικανοποιούν την παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη εν γένει αλλά έχουν καταστροφικά αποτελέσματα στην εξασφάλιση των ελάχιστων κοινωνικών αγαθών στο εσωτερικό τους. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις και η μεταφορά κεφαλαίων στα αναπτυσσόμενα κράτη ενισχύουν την οικονομία τους χωρίς αυτό να συνεπάγεται την ενίσχυση των κοινωνικών παροχών και της δημοκρατίας. Για το λόγο αυτό, μία άποψη υποστηρίζει ότι ο νεοφιλελευθερισμός μπορεί τελικά να λειτουργήσει καταστροφικά για τη δημοκρατία και τον κοινωνικό ιστό των κρατών.¹⁷⁹

Στον αντίποδα των παγκόσμιων οικονομικών οργανισμών που εκπροσωπούν κυρίως συμφέροντα των ομάδων ελίτ δεν έχει θεσμοθετηθεί κανένας ανάλογης ισχύος παγκόσμιος μηχανισμός που να εκπροσωπεί τα συμφέροντα των εργατών. Η έλλειψη λοιπόν σχετικής πληροφόρησης και συντονισμένης δράσης από πλευράς των εργατών επιτρέπει στους υπάρχοντες οργανισμούς να λαμβάνουν αποφάσεις που συχνά οδηγούν στην αποδόμηση του κοινωνικού ιστού αφού οι δεύτεροι παραμένουν απαλλαγμένοι από το φόβο μιας παγκόσμιας εξέγερσης.¹⁸⁰ Ακόμα και στις διασκέψεις της ίδιας της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας οι εργαζόμενοι υπό-εκπροσωπούνται σε σχέση με τους εκπροσώπους των κρατών-μελών και των εργοδοτών αφού η αναλογία είναι δύο αντιπρόσωποι κράτους έναντι ενός εργοδότη και ενός εργαζομένου από κάθε κράτος-μέλος αντίστοιχα, αναλογία η οποία σε πολλές περιπτώσεις δεν τηρείται καν.¹⁸¹

---

¹⁷⁷ Shapiro, Ian & Hacker- Cordon, Casiano, (1999), σ.45-47

¹⁷⁸ Η ομάδα G8 αποτελείται από τα οχτώ πιο ανεπτυγμένα βιομηχανικά κράτη του κόσμου, τη Γαλλία, τη Γερμανία, τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία, την Ιταλία, τον Καναδά, τη Μεγάλη Βρετανία και τη Ρωσία. Πληροφορίες διαθέσιμες στην ιστοσελίδα <http://en.wikipedia.org/wiki/G8>, 17/2/11

¹⁷⁹ Anderson, James: *Transnational Democracy, Political Spaces and Border Crossings*, Routledge, 2003, σσ.10-14

¹⁸⁰ De Sousa Santos, Boaventura (2006), σ.394

¹⁸¹ Επιτροπή Νομικών Θεμάτων και Διεθνών Αρχών Εργασίας, Μέτρα Σχετικά με την Εκπροσώπηση των Εργοδοτών και των Εργαζομένων στη Διεθνή Διάσκεψη Εργασίας: Σχετικά με την Τριμερή Ανισοκατανομή ανάμεσα στους υποψήφιους, Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, Γενεύη, Μάρτιος 2010, 307^η Συνεδρίαση. Πρακτικά Συνεδρίασης διαθέσιμα στα αγγλικά στην ιστοσελίδα http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_123461.pdf, 23/2/11

Υποστηρίζεται ότι σταδιακά έχει επικρατήσει η ύπαρξη μιας νέου τύπου “επίσημης δημοκρατίας” οι όροι της οποίας ανταποκρίνονται μόνο στις αξίες του δυτικού καπιταλισμού. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, με την εισχώρησή τους στους παγκόσμιους οικονομικούς οργανισμούς οι αναπτυσσόμενες χώρες καλούνται να περάσουν ένα “τεστ δημοκρατίας” που στην πραγματικότητα εφαρμόζει τις πολιτικές τους στις απαιτήσεις της παγκόσμιας αγοράς και μόνον αγνοώντας τις κλασικές αξίες της δημοκρατίας, της πολιτικής δικαιοσύνης και της κοινωνικής ισότητας.

Ο στόχος αυτός της “βιομηχανικής προσαρμογής” των κρατών στην παγκόσμια αγορά δεν τους επιτρέπει να ανταποκριθούν στις πολιτικές και κοινωνικές δεσμεύσεις τους απέναντι στους πολίτες. Αυτό που έχει συμβεί, είναι απλά ότι “η άμεση καταπίεση των αυταρχικών πολιτικών συστημάτων (δικτατορίες των αναπτυσσόμενων κρατών της Λατινικής Αμερικής και κομμουνιστικά καθεστώτα στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη) έχουν αντικατασταθεί από έναν καταπιεστικό έλεγχο που επιβάλλει η παγκόσμια αγορά με τρόπο εξίσου αναποτελεσματικό και βίαιο ανάλογο με αυτόν των αυταρχικών καθεστώτων”.¹⁸²

Στον αντίποδα των παραπάνω βρίσκονται επιχειρήματα που υποστηρίζουν ότι από τη στιγμή που τα κράτη που συμμετέχουν στους οργανισμούς είναι δημοκρατικά δεν μπορεί παρά και οι ίδιοι οι οργανισμοί να είναι δημοκρατικοί. Η νομιμότητα των αποφάσεων δεν μπορεί να αμφισβητείται από τη στιγμή που οι διεθνείς οργανισμοί κινούνται μέσα σε ένα πλαίσιο δημοκρατικών νορμών και όσο τα κράτη παραμένουν υπόλογα στους πολίτες τους σχετικά με τις αποφάσεις που λαμβάνονται στους παγκόσμιους οικονομικούς οργανισμούς.¹⁸³

Επιπλέον, η συλλογική δράση θεωρείται ότι εξασφαλίζει στους πολίτες περισσότερα αγαθά από όσα θα τους εξασφάλιζαν τα κράτη αν δρούσαν ανεξάρτητα. Υποστηρίζεται έτσι ότι οι παγκόσμιοι οικονομικοί οργανισμοί δίνουν την ευκαιρία στα κράτη να ρυθμίσουν αποτελεσματικά τις εθνικές πολιτικές τους σύμφωνα με τις υπάρχουσες διεθνείς οικονομικές δομές. Σύμφωνα με τη λογική αυτή, οι παγκόσμιοι οικονομικοί οργανισμοί αντιμετωπίζονται μάλλον ως μέρος της λύσης και όχι ως πρόβλημα στο δημοκρατικό ζήτημα που προκύπτει στη διεθνή πραγματικότητα.¹⁸⁴

---

¹⁸² Altwater, Elmar: *The Growth Obsession*, DIR and Institute for History, International and Social Studies, Aalborg University, 2001, σσ.17-19

¹⁸³ Underhill, Geoffrey RD & Zhang, Xiaoke: *Norms, Legitimacy and Global Financial Governance*, World Economy and Finance Research Program Working Paper Series, Economic and Social Research Council, September 2006, σ.14

¹⁸⁴ Zurn, Michael: *Global Governance and Legitimacy Problems*, Government and Opposition, τεύχος 39/2, άνοιξη 2004, σ.286

Από την άλλη πλευρά υποστηρίζεται ότι στους παγκόσμιους αυτούς οργανισμούς η εκπροσώπηση των κρατών δεν είναι τόσο αντιπροσωπευτική ώστε να διασφαλίζονται τα δικαιώματα όλων των πολιτών. Η συμμετοχή εκεί μονοπωλείται από ομάδες ελίτ που δε διεκδικούν παρά τα δικά τους συμφέροντα και μόνον. Το αποτέλεσμα είναι ιδιαίτερα οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες να αποκλείονται από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε ζητήματα πολιτικά που θα μπορούσαν να τους εξασφαλίσουν κοινωνικά δικαιώματα, σε πολλές περιπτώσεις θεμελιώδη για την ίδια τους την επιβίωση.¹⁸⁵ Σε αυτές τις περιπτώσεις συμπεραίνεται ότι ακόμα και αν οι κυβερνήσεις έχουν λόγο στους διακυβερνητικούς οργανισμούς, απουσιάζει η ικανότητα των πολιτών να επηρεάσουν τις αποφάσεις. Οι νεοφιλελεύθεροι όροι που ορίζουν τη νομιμότητα ενός τέτοιου συστήματος τελικά δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες και στις διεκδικήσεις των ευπαθών ομάδων.

Η απουσία της πολιτικής συναίνεσης, μιας θεμελιώδους δημοκρατικής αξίας, θεωρείται πολύ σημαντικό ζήτημα αφού θέτει σε κίνδυνο την κοινωνική ισότητα. Υποστηρίζεται ότι στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς η διαδικασία λήψης αποφάσεων φαίνεται να έχει από-πολιτικοποιηθεί εφόσον οι εκπρόσωποι εκεί είναι σε θέση να αποφασίζουν πολιτικές χωρίς τη συναίνεση των πολιτών. Η κυριαρχία μεταφέρεται από τους εκλεγμένους εκπροσώπους του λαού σε “γραφεία υπουργών και πρωθυπουργών, οικονομικών ομάδων ελίτ και κεντρικές τράπεζες”¹⁸⁶.

Στο πλαίσιο που περιγράφηκε, το μέλλον των παραδοσιακά κοινωνικών υπηρεσιών αποτελεί πλέον θέμα εξωτερικής πολιτικής που αποφασίζεται από πολιτικές ελίτ απουσία μηχανισμών που θα επέβαλλαν στις ελίτ αυτές να λογοδοτούν στους πολίτες για τις αποφάσεις τους. Ως αποτέλεσμα οι πολίτες λόγω της ελάχιστης πληροφόρησης που λαμβάνουν σχετικά με ζητήματα που αφορούν θεμελιώδη κοινωνικά τους δικαιώματα περιορίζονται σε έναν παθητικό ρόλο με τα συμφέροντα συγκεκριμένων μειοψηφιών να κερδίζουν έδαφος.

Χαρακτηριστική είναι η άποψη που υποστηρίζει ότι “Εάν οι αποφάσεις για τα κοινωνικά αγαθά λαμβάνονταν με σύνεση, εάν στην τέλεια πλατωνική μορφή τους οι ελίτ διέθεταν την απαιτούμενη σύνεση και την επαρκή αρετή να χρησιμοποιήσουν τις γνώσεις τους για το κοινό καλό, και αν οι πολίτες δεν ήταν ικανοί να έχουν γνώμη ή είχαν γνώμη που όμως ήταν αντίθετη με ίδια τους τα συμφέροντα, τότε θα μπορούσε

---

¹⁸⁵ Banerjee, Subhabrata Bobby: Corporate Social Responsibility, the Good, the Bad and the Ugly, Edward Elgar Publishing, 2007, σσ.72-74

¹⁸⁶ Anderson, James (2003): σ.9

να έχει λόγο ύπαρξης ένα επιχείρημα που θα υποστήριζε ότι οι πολιτικοί αρχηγοί και οι ομάδες ελίτ θα μπορούσαν να αναλάβουν τις αποφάσεις αυτές.”¹⁸⁷

Ο νεοφιλελευθερισμός δεν απειλεί μόνο τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα αλλά και τα δικαιώματα τρίτης γενιάς με κυριότερο το δικαίωμα στη βιώσιμη ανάπτυξη και στο καθαρό περιβάλλον. Με γνώμονα το οικονομικό κέρδος, αγαθά που προορίζονται για όλους όπως ο καθαρός αέρας, το νερό και το φαγητό γίνονται αντιληπτά από κράτη και πολυεθνικές επιχειρήσεις ως αποκλειστικά εμπορεύσιμα χωρίς να υπολογίζονται οι κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνέπειες που επιφέρει η αλόγιστη σπατάλη τους. Ακαδημαϊκοί υποστηρίζουν ότι υπάρχει άμεση ανάγκη η δράση των διεθνών οικονομικών οργανισμών να επαναπροσδιοριστεί με πραγματικά δημοκρατικούς όρους οι οποίοι θα λειτουργούν ως κοινωνικά και οικολογικά όρια στην παγκόσμια εξέλιξη των πραγμάτων που σήμερα φαίνεται να ορίζεται αποκλειστικά από τους όρους της ελεύθερης αγοράς.¹⁸⁸

Για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα, η συμμετοχή, η επιρροή και ο έλεγχος από πλευράς των πολιτών στις αποφάσεις που λαμβάνονται σε διακυβερνητικό επίπεδο οφείλουν να είναι ανάλογες τουλάχιστον με αυτές που ισχύουν σε κρατικό επίπεδο. Οι ΜΚΟ όσο και να συμβάλλουν στην πληροφόρηση των πολιτών αποτυγχάνουν να παίζουν καθοριστικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων που αφορούν κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα εφόσον δε διαθέτουν ιδιότητα επίσημης εκπροσώπησης με δικαίωμα ψήφου στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Η δημοκρατική νομιμότητα οποιουδήποτε πλαισίου στο οποίο πολιτικές αποφάσεις λαμβάνονται απουσία κοινής συναίνεσης δεν μπορεί παρά να τίθεται υπό αμφισβήτηση.

Παγκοσμιοποίηση και Κοινωνικά Δικαιώματα

Τις προηγούμενες δεκαετίες όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, έχει σημειωθεί σημαντική αύξηση στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στα κράτη λόγω των νέων συστημάτων παραγωγής και της παγκόσμιας μεταφοράς κεφαλαίου που λειτούργησε ως εφαλτήριο για την εξάπλωση πληροφοριών και εικόνων μέσω των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) αλλά και τη μαζική μετακίνηση πληθυσμών, είτε αυτοί

¹⁸⁷ Shapiro, Ian & Hacker-Cordon Casiano (1999): σ.27

¹⁸⁸ Nonini, Donald Macon: The Global Idea of the Commons, Berghahn Books, New York, Oxford, 2007, σσ.5-6

ήταν τουρίστες, είτε οικονομικοί μετανάστες ή πρόσφυγες. Οι αιτίες και τα αποτελέσματα του φαινομένου αυτού που αποκτά διαστάσεις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές, θρησκευτικές και νομικές, συνθέτουν τη σημερινή έννοια της παγκοσμιοποίησης που απασχολεί κυρίως κοινωνικούς και πολιτικούς επιστήμονες.

Μετά τους δύο παγκόσμιους πολέμους ανάμεσα στις ηγεμονικές δυνάμεις του 20^{ου} αιώνα και μετά τον Ψυχρό Πόλεμο που ακολούθησε, η περίοδος της παγκοσμιοποίησης που διανύουμε δε χαρακτηρίζεται πια από ένοπλες συγκρούσεις ανάμεσα στα ισχυρά κράτη αλλά από συνεργασία, αλληλεξάρτηση και προσαρμογή στο νέο διεθνές σύστημα. Οι πόλεμοι που λαμβάνουν χώρα την περίοδο αυτή είναι μικρότερης κλίμακας και αφορούν κράτη που δεν ανήκουν στη Δύση όμως ελέγχονται από τη Δύση μέσα από επιλεκτικές στρατιωτικές παρεμβάσεις, επιλεκτικές αποστολές διεθνούς βοήθειας και έλεγχο της δράσης των παγκόσμιων οικονομικών οργανισμών στα κράτη αυτά.

Παρόλα αυτά η απουσία γενικευμένων ένοπλων συγκρούσεων και μόνον δε φαίνεται να μπορεί να εγγηθεί την παγκόσμια ευημερία. Σύμφωνα με μία άποψη “αν η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και η πτώση του Τείχους του Βερολίνου επιβεβαίωσαν την αποτυχία του επαναστατικού μοντέλου, η σημερινή κρίση της ευημερίας στις αναπτυγμένες χώρες και η πλήρης απουσία κοινωνικής ευημερίας στις αναπτυσσόμενες χώρες πιστοποιεί την αποτυχία του νέου αναμορφωτικού μοντέλου που επιχειρήθηκε να εφαρμοστεί ανά τον κόσμο.”¹⁸⁹

Το παγκόσμιο οικονομικό μοντέλο που εφαρμόστηκε κρίνεται πως δεν κατάφερε παρά να διαχωρίσει τους παίκτες σε νικητές και χαμένους. Σχετικά με την ανάπτυξη των εμπορικών περιφερειών υποστηρίζεται ότι αποκλεισμένα από την παγκόσμια οικονομία για χρόνια, μεγάλα τμήματα της Αφρικής, της Λατινικής Αμερικής και της Ασίας αντιμετωπίζουν μαζικό υποσιτισμό και επιδημίες. Ακόμα και ένας οργανισμός ελίτ όπως το Συμβούλιο Εξωτερικής Πολιτικής της Νέας Υόρκης έχει αναγνωρίσει το γεγονός αυτό στο παρελθόν με την παρακάτω τοποθέτηση: “Η παγκόσμια οικονομία αποκλείει εκατομμύρια άλλοτε ενεργών εργατών. Η ανισότητα, η ανεργία και η ενδημική φτώχεια έχουν γίνει τα πρώτα από όσα η παγκόσμια αυτή οικονομία παράγει.”¹⁹⁰

---

¹⁸⁹De Sousa Santos, Boaventura (2006), σσ.394-395

¹⁹⁰Spring, Joel: Education and the Rise of Global Economy, Spring, 1998, σ.7

Αυτό που ορίζεται γενικά ως παγκοσμιοποίηση είναι “ένα ευρύ κοινωνικό πεδίο μέσα στο οποίο κυριαρχούσες οικονομικές ομάδες, κράτη, ενδιαφέροντα και ιδεολογίες έρχονται σε σύγκρουση με άλλες λιγότερο ισχυρές κοινωνικές ομάδες, κράτη, ενδιαφέροντα και ιδεολογίες σε παγκόσμια κλίμακα”¹⁹¹. Ακόμα και αν μέσα στις ίδιες τις κυριαρχούσες ομάδες υπάρχουν συγκρούσεις και διαφωνίες, υπεράνω αυτών επικρατεί μία βασική συναίνεση ανάμεσα στα ισχυρότερα από τα μέλη τους – τα κράτη της ομάδας G8-. Η συναίνεση αυτή προσδίδει στην παγκοσμιοποίηση χαρακτηριστικά που την κάνουν να κυριαρχεί έναντι των αδύναμων ομάδων οι οποίες καθίστανται θύματα των άνισων εμπορικών ανταλλαγών.¹⁹²

Η συναίνεση που συνθέτει την παγκοσμιοποίηση βασίζεται σύμφωνα με την παραπάνω θέση, σε ένα νεοφιλελεύθερο μοντέλο που ορίζει την παγκόσμια οικονομία, τις κοινωνικές πολιτικές, τις σχέσεις κράτους-αστικής κοινωνίας και τις διεθνείς σχέσεις, ένα παγκόσμιο μοντέλο που λειτουργεί σύμφωνα με τους όρους της νεοφιλελεύθερης οικονομίας, της νεοφιλελεύθερης δημοκρατίας, της αποδυνάμωσης του κράτους ως εγγυητή των κοινωνικών δικαιωμάτων και την προτεραιότητα ενός κράτους δικαίου που βασίζεται στο δικαστικό σύστημα. Η συναίνεση των ισχυρών σε μία νεοφιλελεύθερη οικονομία ορίζει ότι όλες οι εθνικές οικονομίες οφείλουν να ανοίξουν τις αγορές τους σε μία διεθνή αγορά με τις εσωτερικές τιμές να αναπροσαρμόζονται βάσει παγκόσμιας κλίμακας. Κύριο μέλημα των κρατών θα πρέπει να είναι ο τομέας των εμπορικών εξαγωγών και στόχος οι νομισματικές και χρηματοπιστωτικές πολιτικές να προσεγγίζονται με βάση τη μείωση του πληθωρισμού.

Σε μια τέτοια πραγματικότητα είναι τα δικαιώματα της ιδιωτικής περιουσίας που αρχικά θα πρέπει να προστατεύονται ακόμη και σε βάρος των κοινωνικών και για το λόγο αυτό η ελεύθερη διακίνηση πόρων, επενδύσεων και κεφαλαίων σε πολλές περιπτώσεις υπαγορεύει την πώληση κρατικών κοινωνικών υπηρεσιών σε ιδιωτικές επιχειρήσεις. Με τον τρόπο αυτό, ο περιορισμός του κρατικού παρεμβατισμού στα οικονομικά μπορεί να μεταφραστεί σε περιορισμό των κοινωνικών παροχών του κράτους με τις απαραίτητες κοινωνικές πολιτικές να παραγκωνίζονται και τελικά οι ευπαθείς ομάδες να στερούνται των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους.

---

¹⁹¹ Fisher, William & Ponniah, Tomas: Another World is Possible: Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum, Zed Books, Λονδίνο, 2003, σ.13

¹⁹² De Sousa Santos, Boaventura: Globalizations, Theory, Culture and Society, SAGE publications, 2006, σ.393

Έτσι, υποστηρίζεται ότι εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης από τη μία εδραιώνεται η οικουμενικότητα και η απάλειψη των εθνικών συνόρων ενώ παράλληλα από την άλλη σαν ανταπάντηση στις καταστροφικές συνέπειές της παγκοσμιοποίησης στα ευπαθή κοινωνικά σύνολα και στο περιβάλλον παρατηρείται ότι αυξάνεται το αίσθημα της εθνικής ταυτότητας, της τοπικής διαφορετικότητας και γενικά παρατηρείται μία τάση επιστροφής στις αξίες της τοπικής κοινότητας της κάθε ομάδας. Αυτή η “τοπικοποίηση” όπως έχει οριστεί, οφείλεται στις ριζικές αλλαγές που έχει επιφέρει η παγκοσμιοποίηση όπως είναι η δραματική αύξηση της ανισότητας ανάμεσα σε πλούσια και φτωχά κράτη καθώς και σε πλούσιους και φτωχούς σε κάθε κράτος, οι οικολογικές καταστροφές, οι εθνοτικές διαμάχες, η διεθνής μαζική μετανάστευση, η αύξηση εμφύλιων πολέμων, το διεθνώς οργανωμένο έγκλημα, η ύπαρξη της επίσημης δημοκρατίας η οποία αναφέρθηκε προηγουμένως στην εργασία ως πολιτική προϋπόθεση για παροχή διεθνούς βοήθειας, η τρομοκρατία, η στρατοκρατία και άλλα.¹⁹³

Οι γνώσεις και οι πρακτικές της παγκοσμιοποίησης αφήνεται να εννοηθεί ότι ως ιεραρχικά ανώτερες των άλλων γνώσεων που συνθέτουν την εμπειρία του κόσμου δεν μπορεί παρά να επικρατούν διεθνώς. Έτσι η παγκοσμιοποίηση σε όλα τα επίπεδα που αφορά, από το επιστημονικό μέχρι το πολιτικό, αντιμετωπίζεται ως ένα μη αναστρέψιμο φαινόμενο, ως ένα απλό γεγονός που συμβαίνει στην ανθρώπινη καθημερινότητα. Σύμφωνα με την επιστημονική άποψη όμως, η παγκοσμιοποίηση συνθέτει ένα ουσιαστικά ιδεολογικό και πολιτικό κίνημα που κρύβει περισσότερα από όσα φανερώνει και το οποίο αρχικά χαρακτηρίζεται από τη “λανθάνουσα τελεολογία του”¹⁹⁴.

Βάσει της ανάλυσης αυτής η παγκοσμιοποίηση λάθος γίνεται αντιληπτή ως μία διαδικασία “στιγμιαία, αυτόματη, αναπόφευκτη και μη αναστρέψιμη που εντείνεται και εξελίσσεται σύμφωνα με μία εσωτερική λογική και έναν δυναμισμό αρκετά ισχυρό ώστε να επιβάλλεται σε κάθε εξωτερική παρέμβαση που δέχεται”. Το λάθος στο οποίο υποκύπτει μια τέτοια θεώρηση είναι ότι ανάγει τα αίτια της παγκοσμιοποίησης σε αποτελέσματά της παραγνωρίζοντας το γεγονός ότι η παγκοσμιοποίηση καθώς και τα αποτελέσματά της συντίθενται μέσα από έναν αριθμό

---

¹⁹³ De Susa Santos (2006), σσ.393-394

¹⁹⁴ ό.π., σ.395

πολιτικών αποφάσεων που μπορούν να εντοπιστούν σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο¹⁹⁵.

Ένα δεύτερο σφάλμα που σημειώνεται στην ίδια θεώρηση είναι ότι δεν εντοπίζεται πουθενά διαχωρισμός ανάμεσα σε κράτη Βορρά και Νότου. Είτε σε οικονομικό επίπεδο, είτε σε επίπεδο παραγωγής και κατανάλωσης, ο κόσμος θεωρείται ενσωματωμένος σε μία ενιαία παγκόσμια οικονομία που προσφέρει τις ίδιες ευκαιρίες σε όλους και χαρακτηρίζεται από πολλαπλές αλληλεπιδράσεις χωρίς το παγκόσμιο σύστημα να διαχωρίζεται σε κέντρο και περιφέρεια και χωρίς να υπάρχει “Τρίτος Κόσμος”.¹⁹⁶ Εδώ αντιπαραβάλλονται επιχειρήματα που αποδεικνύουν τη ραγδαία αύξηση των ανισοτήτων ανάμεσα σε Βορρά και Νότο που έχει παρατηρηθεί τις τέσσερις τελευταίες δεκαετίες εξαιτίας των πρακτικών αποκλεισμού που εφαρμόζει η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και υποστηρίζουν ότι κάθε μελέτη της παγκοσμιοποίησης οφείλει να διαχωρίζει τον αναπτυγμένο από τον αναπτυσσόμενο κόσμο. Ενδεικτικά σημειώνεται ότι ένας τέτοιος διαχωρισμός μοιάζει απαραίτητος εφόσον σύμφωνα με επίσημα στοιχεία του ΟΗΕ οι βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες της Δύσης που συνθέτουν το ¼ του παγκόσμιου πληθυσμού καταναλώνουν το 80% της παγκόσμιας καταναλώσιμης ενέργειας ενώ οι αναπτυσσόμενες χώρες καταναλώνουν 4 με 7 φορές λιγότερους φυσικούς πόρους και ενέργεια σε σχέση με τις ποσότητες που καταναλώνονται στη Δύση.¹⁹⁷

Το ίδιο αυτό επιχείρημα περί ανισότητας ωστόσο φαίνεται να προβάλλεται υπέρ της παγκοσμιοποίησης ως απαραίτητη προϋπόθεση βιώσιμης ανάπτυξης στα κράτη της Δύσης τα οποία καταφέρνουν να απαλλάσσονται έστω και παροδικά από το περιβαλλοντικό κόστος των οικονομικών πολιτικών τους με το να μεταφέρουν τις ρυπογόνες δυτικές βιομηχανίες στο έδαφος των αναπτυσσόμενων κρατών όπου ταυτόχρονα εξασφαλίζουν και χαμηλό κόστος παραγωγής λόγω του φτηνού εργατικού δυναμικού. Τα μέτρα περιβαλλοντικής προστασίας στα δυτικά βιομηχανικά κράτη φαίνεται έτσι να ψηφίζονται με κόστος τους φυσικούς πόρους των αγροτικών κοινοτήτων του “Τρίτου Κόσμου”. Έχει υποστηριχθεί πως με τον τρόπο που μόλις περιγράφηκε, το φτωχότερο μέρος της ανθρωπότητας θυσιάζεται με τους οικονομικά ισχυρότερους παίκτες του παγκόσμιου οικονομικού παιχνιδιού να

---

¹⁹⁵ De Susa Santos (2006), σ.395

¹⁹⁶ ό.π.

¹⁹⁷ Silver, Cheryl Simone & DeFries, Ruth.S.: One Earth, One Future, Our Changing Global Environment, National Academies Press, 1990, σ.53

συγκεντρώνουν περισσότερες πιθανότητες “να διατηρηθούν στη δημοκρατία”¹⁹⁸. Έτσι, η παγκοσμιοποίηση μπορεί από τη μία να θεωρείται το αποκορύφωμα της προόδου, της ελευθερίας και της αφθονίας για ένα μέρος της ανθρωπότητας ενώ ταυτόχρονα σε ένα άλλο μέρος της να επιφέρει κοινωνικό αποκλεισμό, κατάληψη και κατασπατάληση εδάφους και φυσικών πόρων καθώς και περιβαλλοντικές καταστροφές.

Η επανάσταση της πληροφόρησης βέβαια όπως και η πρόοδος που σημειώθηκε τις τελευταίες δεκαετίες στις τεχνολογίες της επικοινωνίας αποτελούν επίσης εκφάνσεις της παγκοσμιοποίησης που μπορούν να λειτουργήσουν ως μέσον προώθησης της παγκόσμιας αλληλεγγύης και του αντικαπιταλιστικού αγώνα. Αν δεχτούμε τον ορισμό που υποστηρίζει πως η παγκοσμιοποίηση δεν είναι παρά ένα σύνολο κοινωνικών σχέσεων που δρομολογεί συγκεκριμένα φαινόμενα τότε δεν μπορεί παρά να αναγνωρίσουμε την ύπαρξη διαφόρων τέτοιων κοινωνικών συνόλων και άρα διαφόρων παγκοσμιοποιήσεων.¹⁹⁹ Το γεγονός ότι σήμερα επικρατεί μία μόνο αντίληψη της παγκοσμιοποίησης φανερώνει την επικράτηση μίας συγκεκριμένης ομάδας κοινωνικών σχέσεων που την υποστηρίζει, η οποία όμως ουσιαστικά είναι κάθε άλλο παρά παγκόσμια αφού συντίθεται αποκλειστικά σε ορισμένες τοπικότητες.

Για να γίνει κατανοητή η παραπάνω θέση χρησιμοποιείται το παράδειγμα κοινωνικών ομάδων όπως οι αυτόχθονες της Βολιβίας, του Περού και της Κολομβίας οι οποίοι με την καλλιέργεια κόκας συμβάλλουν μεν στη διαμόρφωση ενός φαινομένου παγκοσμιοποίησης προς όφελος του νεοφιλελευθερισμού όμως ταυτόχρονα οι ίδιοι παραμένουν εγκλωβισμένοι στην τοπικότητα των αγροτικών χωριών τους. Για να εδραιωθεί η παγκοσμιοποίηση δηλαδή σε αυτή την περίπτωση απαιτείται η συμβολή όχι μόνο της επικρατούσας τοπικότητας των ισχυρών της Δύσης αλλά και των άλλων του Τρίτου Κόσμου. Έτσι γίνεται φανερό ότι σε μερικά φαινόμενα της παγκοσμιοποίησης –όπως είναι η επικράτηση της αγγλικής ως παγκόσμιας γλώσσας, η διάδοση του αμερικανικού κινηματογράφου, η υιοθέτηση κοινής νομοθεσίας περί πνευματικής ιδιοκτησίας- μία και ισχυρή τοπικότητα καταφέρνει να επικρατήσει και να ενσωματώσει τις αξίες της στον υπόλοιπο κόσμο ενώ αντίθετα στο παράδειγμα που αναφέρθηκε παραπάνω, η ισχυρή αυτή τοπικότητα

---

¹⁹⁸ Lane, Jan-Eric & Ersson, Svante O.: Democracy, A Comparative Approach, Routledge, 2003, σ.44

¹⁹⁹ De Susa Santos (2006), σ.395

χρειάζεται να χρησιμοποιήσει σύμφωνα με τα συμφέροντά της και άλλες τοπικότητες.²⁰⁰

Η τελευταία αυτή περίπτωση συγκεντρώνει φαινόμενα όπως είναι η απάλειψη του τοπικού εμπορίου και της παραδοσιακής αγροτικής καλλιέργειας ως μέρος της “δομικής προσαρμογής” των αναπτυσσόμενων χωρών στις απαιτήσεις της παγκόσμιας αγοράς με καταστροφικά αποτελέσματα για τους γηγενείς πληθυσμούς, η αποψίλωση και η μαζική καταστροφή των φυσικών πηγών σε εδάφη του Τρίτου Κόσμου ως τρόπο αποπληρωμής δημοσίου εξωτερικού χρέους, οι μισθοί εξαθλίωσης που προσφέρουν οι πολυεθνικές επιχειρήσεις στους εργαζόμενους του Τρίτου Κόσμου οι οποίοι καταδικάζονται χωρίς εναλλακτικές.

Αυτές οι δύο διαφορετικές διαδικασίες παγκοσμιοποίησης λειτουργούν συμπληρωματικά και συνθέτουν τη σύγχρονη πραγματικότητα του νεοφιλελευθερισμού που εδραιώνει την κυριαρχία ισχυρών βιομηχανικών κρατών και καπιταλιστικών ομάδων ανά τον κόσμο. Εάν υποθέσουμε ότι το υπάρχον πλαίσιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων διαμορφώθηκε και αυτό μετά από συγκρούσεις ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες όπως συνέβη και με τα φαινόμενα της παγκοσμιοποίησης που τελικά επικράτησαν, τότε το σύστημα υπεράσπισης των δικαιωμάτων σήμερα δεν μπορεί παρά να αντιπροσωπεύει τις αξίες του νεοφιλελευθερισμού. Έτσι μπορούν να διαπιστωθούν οι λόγοι για τους οποίους τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα έχουν σαφή και ξεκάθαρη προτεραιότητα σε σχέση με τα οικονομικά και κοινωνικά. Τα ανθρώπινα δικαιώματα σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, κάθε άλλο παρά βαθιά συναισθηματικά, απλά λειτουργούν ως ενισχυτικά της νεοφιλελεύθερης δημοκρατίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται: “Οι ελεύθερες εκλογές και οι ελεύθερες αγορές είναι οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος: το κοινό καλό γίνεται αντιληπτό ως κάτι που μπορεί να επιτευχθεί μέσω της δράσης υλιστικών ατόμων που εμπλέκονται σε ανταγωνιστικές ανταλλαγές με την ελάχιστη δυνατή κρατική παρέμβαση.”²⁰¹

---

²⁰⁰ De Susa Santos (2006), σ.397

²⁰¹ De Susa Santos (2006), σ.394

Κεφάλαιο 4: Διασφάλιση των κοινωνικών δικαιωμάτων

Όπως είναι φανερό από τα προηγούμενα κεφάλαια της εργασίας, τα κράτη, αν και δεσμεύονται από διεθνείς συμβάσεις να εγγυώνται με κάθε δυνατό τρόπο τα κοινωνικά δικαιώματα σε όλους τους ανθρώπους, στη νεοφιλελεύθερη πραγματικότητα δρουν μάλλον ως οικονομικοί παίκτες της παγκόσμιας ανάπτυξης παραβλέποντας τις σχετικές με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα υποχρεώσεις τους με αποτέλεσμα οι πλειοψηφίες των ανθρώπων του αναπτυσσόμενου κόσμου καθώς και οι περιθωριοποιημένες κοινωνικά ομάδες σε κάθε κράτος να αναγκάζονται να ζουν σε συνθήκες εξαθλίωσης που τους στερούν την ανθρώπινή τους αξιοπρέπεια καθώς επίσης και το δικαίωμά τους να ζουν σε ένα καθαρό και βιώσιμο φυσικό περιβάλλον. Στο τελευταίο αυτό κεφάλαιο της εργασίας δεν επιχειρείται να παρουσιαστούν τρόποι για την αντιμετώπιση μεμονωμένων περιπτώσεων καταπάτησης κοινωνικών δικαιωμάτων αλλά συλλογικές λύσεις για τη δημιουργία μίας άλλης πραγματικότητας που θα βασίζεται στον ανθρωπισμό και την αλληλεγγύη.

Ανάγκη Διασφάλισης των Κοινωνικών Δικαιωμάτων

Ανά τον κόσμο 840 εκατομμύρια άνθρωπων είναι χρόνια υποσιτισμένοι, 11 εκατομμύρια παιδιών πεθαίνουν πριν φτάσουν την ηλικία των 5 ετών και πάνω από 100 εκατομμύρια –τα περισσότερα εκ των οποίων είναι κορίτσια- δεν έχουν πρόσβαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.²⁰² Η τεράστια οικονομική και κοινωνική ανισότητα σήμερα αποτελεί πραγματικότητα σε κάθε χώρα ανεξάρτητα από το πολίτευμα και τους δείκτες ανάπτυξής της. Αυτή η πραγματικότητα δεν οφείλεται σε έλλειψη απαραίτητων φυσικών πόρων αλλά στην απροθυμία, την αδιαφορία και τις διακρίσεις στις οποίες επιδίδονται κράτη και ιδιώτες. Ολόκληρες ομάδες πληθυσμών όπως φτωχοί, αγρότες χωρών του Τρίτου Κόσμου, εθνικές μειονότητες, ιθαγενείς, γυναίκες, άνθρωποι με μεταδιδόμενες ασθένειες, νοητικά προβλήματα και άλλοι παραγκωνίζονται και στερούνται τα θεμελιώδη τους δικαιώματα ως αποτέλεσμα διακρίσεων και κοινωνικής αδικίας.

Η πείνα, η έλλειψη στέγης και οι ασθένειες λόγω έλλειψης απαραίτητων φυσικών πόρων και κοινωνικών υποδομών δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται πια ως

---

²⁰² Human Rights for Human Dignity, A Primer on Economic, Social and Cultural Rights, Amnesty International Publications, 2005, σ.6

αναπόφευκτο κοινωνικό φαινόμενο ή ως αποτέλεσμα τυχαίων φυσικών καταστροφών αφού αποτελεί ξεκάθαρη καταπάτηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα κράτη πέρα από τις εσωτερικές τους υποχρεώσεις και τις διεθνείς οικονομικές τους υποχρεώσεις οφείλουν να ανταποκρίνονται κατ' αρχήν στις διεθνείς δεσμεύσεις που έχουν αναλάβει να σέβονται, να προστατεύουν και να εξασφαλίζουν τα δικαιώματα αυτά τα οποία αποτελούν ισότιμη κατηγορία δικαιωμάτων με τα αστικά και πολιτικά όπως ορίζει η Διακήρυξη της Βιέννης του 1993.²⁰³ Για να γίνει αυτό, όλα τα κράτη, ανεξάρτητα από την οικονομική τους ισχύ και τη γεωγραφική τους θέση οφείλουν να αντιληφθούν ότι μέσα στις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει είναι και ο έλεγχος της δράσης των πολυεθνικών επιχειρήσεων ώστε να προλαμβάνονται οι κοινωνικές και περιβαλλοντικές καταστροφές που σήμερα γίνονται αντιληπτές ως μια μη αναστρέψιμη πραγματικότητα.

Ακόμη και πλούσια και ισχυρά κράτη αποδεικνύεται καθημερινά ότι αποτυγχάνουν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους να δοθεί ένα τέλος στην πείνα και τις ασθένειες καθώς και να περιοριστεί ο αριθμός των αναλφάβητων και άστεγων όχι μόνο διεθνώς αλλά και στο εσωτερικό τους. Σε αναφορά της Διεθνούς Αμνηστίας αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι “παρά τις μεγάλωνες εκδηλώσεις ενδιαφέροντος και δηλώσεις καλής θέλησης, η διεθνής κοινότητα τάσσεται σιωπηρά υπέρ της απαξίωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκατομμυρίων ανθρώπων από τις κυβερνήσεις”²⁰⁴.

Η υπεράσπιση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων συνεχίζει να αντιμετωπίζεται από τις κυβερνήσεις με άρνηση και σκεπτικισμό. Το ιδιωτικό συμφέρον υπερισχύει σαν αξία και αποτελεί προτεραιότητα των κυβερνήσεων με αποτέλεσμα να υποτιμούνται οι διεθνείς υποχρεώσεις των κρατών απέναντι στα κοινωνικά δικαιώματα με πρώτα θύματα αυτής της κατάστασης τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες ανά τον κόσμο. Η άρνηση των κρατών να παραδεχτούν την καταπάτηση των δικαιωμάτων αυτών υποβοηθείται από το ίδιο το διεθνές πλαίσιο που τα προστατεύει εφόσον ούτε μέσα από τις κυρωμένες διακηρύξεις και συμβάσεις ορίζονται ξεκάθαρα οι περιπτώσεις καταπάτησης και οι καταπατητές, ούτε και προβλέπονται ανάλογες αποζημιώσεις των θυμάτων.

---

²⁰³ Διακήρυξη της Βιέννης και Πρόγραμμα Δράσης, διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en), 9/11/2010

²⁰⁴ Human Rights for Human Dignity, A Primer on Economic, Social and Cultural Rights, Amnesty International Publications, 2005, σ.7

Για την ανατροπή της σύγχρονης αυτής κατάστασης τα κράτη δεν αρκεί να δρουν ως αυτόνομοι παίκτες στο διεθνές σύστημα αλλά ως μία διεθνής κοινότητα που αντιλαμβάνεται τα ανθρώπινα δικαιώματα ως άμεση προτεραιότητα και έτσι αποφασίζει να δρα συλλογικά. Η προώθηση και η υπεράσπιση των δικαιωμάτων είναι σημαντικό να υποστηρίζεται και από τη συλλογική δράση των πολιτών οι οποίοι μέσα από ουσιαστική πληροφόρηση μπορούν να εντοπίζουν περιπτώσεις καταπάτησης δικαιωμάτων και να πιέζουν τις κυβερνήσεις για αλλαγή της παγκόσμιας κατάστασης. Η καταπάτηση των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι η ίδια η καταπάτηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας η σημασία της οποίας ορίζεται στο πρώτο από τα άρθρα της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.²⁰⁵

Ανάπτυξη μέσα από τα Δικαιώματα: Η Νέα Πρόταση του ΟΗΕ

Η σημασία της ενσωμάτωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις διεθνείς αναπτυξιακές πολιτικές που άρχισαν να εφαρμόζονται μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο αναγνωρίζεται από όργανα του ΟΗΕ το 2000 στα πλαίσια του Προγράμματος Ανάπτυξης του ΟΗΕ. Στην αναφορά που συντάσσεται για την ανάπτυξη τονίζεται ότι: “Ένα επαρκές επίπεδο διαβίωσης, επαρκής τροφή, ιατρική περίθαλψη και άλλες κοινωνικές παροχές δεν αποτελούν απλούς στόχους της αναπτυξιακής πολιτικής. Αποτελούν ανθρώπινα δικαιώματα αναπόσπαστα από την ανθρώπινη ελευθερία και αξιοπρέπεια... Είναι (τα δικαιώματα) διεκδικήσεις ενός συστήματος κοινωνικών παροχών –νορμών, θεσμών, νόμων- που μπορούν να εξασφαλίζουν την απόλαυση των δικαιωμάτων αυτών. Επιπλέον, είναι υποχρέωση των κρατών και άλλων να εφαρμόζουν τις πολιτικές αυτές ώστε να διασφαλίζονται οι κοινωνικές παροχές”²⁰⁶

Θεωρείται ωστόσο ότι η ύπαρξη της παραπάνω αναφοράς ελάχιστα έχει να προσφέρει ουσιαστικά εφόσον τα κύρια όργανα του ΟΗΕ καθώς και παγκόσμιοι οικονομικοί οργανισμοί όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο δεν έλαβαν κανένα απολύτως μέτρο ώστε να ενσωματώσουν ανάλογες προβλέψεις για την προστασία των δικαιωμάτων στις πολιτικές τους ακόμα και σε περιπτώσεις που η δράση τους επηρέαζε ξεκάθαρα τη διασφάλιση των κοινωνικών δικαιωμάτων από τα κράτη.

---

²⁰⁵ Διακήρυξη διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>, 25/2/2011

²⁰⁶ United Nations Development Program, Human Development Report, 2000, σ.73

Η ενσωμάτωση των εθνικών οικονομιών στην παγκόσμια οικονομία, η απελευθέρωση του εμπορίου και η ιδιωτικοποίηση κρατικών υπηρεσιών θεωρήθηκαν απαραίτητες διαδικασίες που θα προωθούσαν τη διεθνή ανάπτυξη. Το μέτρο της ιδιωτικοποίησης όμως αφορά -στις περισσότερες περιπτώσεις χωρίς να γίνεται κανένας διαχωρισμός- και κρατικές υπηρεσίες απαραίτητες για τη διασφάλιση ζωτικής σημασίας οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων. Η νέα σύλληψη της ιδέας της ανάπτυξης που προτάθηκε το 2000, χωρίς να βασίζεται πια σε οικονομικούς δείκτες αλλά στην κοινωνική δικαιοσύνη, απαιτεί οι διαδικασίες της ιδιωτικοποίησης να περιορίζονται από τα κράτη ώστε να μη θέτουν ούτε στο ελάχιστο σε κίνδυνο την πρόσβαση όλων σε υπηρεσίες άμεσα συνδεδεμένες με το δικαίωμα στο νερό, στις υπηρεσίες υγείας και στην εκπαίδευση.²⁰⁷

Το 1986 όταν η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ κυρώνει τη Διακήρυξη για το Δικαίωμα στην Ανάπτυξη επιχειρείται για πρώτη φορά να συνδεθεί η αναπτυξιακή διαδικασία που ακολουθούν τα κράτη με τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει τα τελευταία στον τομέα των δικαιωμάτων. Στη Διακήρυξη χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι “Το δικαίωμα στην ανάπτυξη είναι αναφαίρετο δικαίωμα στο όνομα του οποίου κάθε άνθρωπος και όλοι οι λαοί έχουν δικαιοδοσία να συμμετέχουν, να συμβάλλουν και να απολαμβάνουν οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ανάπτυξη στα πλαίσια της οποίας όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώσεις ελευθερίες μπορούν να πραγματοποιηθούν πλήρως.”²⁰⁸

Ακόμα σημαντικότερη για την ενσωμάτωση των δικαιωμάτων στον τομέα της ανάπτυξης θεωρείται η Διακήρυξη της Βιέννης του 1993 όπου αναφέρεται ότι “Οι παράγοντες στον τομέα της ανάπτυξης θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την αμοιβαία σχέση ανάμεσα στην ανάπτυξη, τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η συνεργασία θα πρέπει να βασίζεται στο διάλογο και τη διαφάνεια.”²⁰⁹ Η αναφορά σε όλους τους εμπλεκόμενους παράγοντες στα αναπτυξιακά προγράμματα είναι σημαντική γιατί αναγνωρίζει και τις υποχρεώσεις των πολυεθνικών επιχειρήσεων ως προς τα δικαιώματα και έτσι γίνεται ένα πρώτο βήμα οι επιχειρήσεις να θεωρούνται άμεσα υπεύθυνες για τις καταπατήσεις δικαιωμάτων που προκαλεί η δράση τους.

---

²⁰⁷ Human Rights for Human Dignity, A Primer on Economic, Social and Cultural Rights, Amnesty International Publications, 2005, σ.19

²⁰⁸ Διακήρυξη διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/74.htm>, 27/2/11

²⁰⁹ Διακήρυξη της Βιέννης και Πρόγραμμα Δράσης, Άρθρο 74, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.CONF.157.23.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.CONF.157.23.En?OpenDocument), 27/2/11

Ανάλογα αναγνωρίζεται η υποχρέωσή τους να προλαμβάνουν τέτοιες καταπατήσεις στη σφαίρα δράσης τους.²¹⁰ Κάτι τέτοιο φυσικά σε καμία περίπτωση δεν απαλλάσσει τα ίδια τα κράτη –είτε αυτά παρέχουν διεθνή αναπτυξιακή βοήθεια είτε τη δέχονται– από τις υποχρεώσεις τους να διασφαλίζουν στο μέγιστο των δυνατοτήτων τους τα κοινωνικά δικαιώματα με το να μελετούν διεξοδικά τις επιπτώσεις που μπορεί να επιφέρουν τα αναπτυξιακά σχέδια που εγκρίνουν ως μέλη παγκόσμιων οικονομικών οργανισμών.

Τα Προγράμματα Δομικής Προσαρμογής που εφαρμόστηκαν στα διάφορα κράτη υπό την αιγίδα της ΠΤ και του ΔΝΤ στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές του 1990 παρόλα αυτά, είναι γεγονός ότι απαιτούσαν μειώσεις της δημόσιας κάλυψης δαπανών για κοινωνικές υπηρεσίες όπως η ιατρική περίθαλψη και η εκπαίδευση ενώ όριζαν χρέωση των υπηρεσιών αυτών στους πολίτες με αποτέλεσμα οι φτωχοί να στερούνται πια τα κοινωνικά τους δικαιώματα. Στην κατάσταση αυτή, οι οικονομικοί οργανισμοί απάντησαν το 1999 με τα “στρατηγικά δελτία μείωσης της φτώχειας” που χορηγήθηκαν ως οικονομική βοήθεια στα χρεωμένα κράτη. Τα δελτία αυτά όμως, σε κανένα από τα οποία η ελάχιστη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη δεν αναγνωρίζεται ως ανθρώπινο δικαίωμα, σχολιάστηκε ότι στόχο είχαν να κερδίσουν τις εντυπώσεις αφού στην πράξη δε βελτίωσαν καθόλου την κατάσταση με τις ευπαθείς ομάδες των κρατών να παραμένουν χωρίς πρόσβαση στις υπηρεσίες από τις οποίες είχαν προηγουμένως αποκλειστεί.²¹¹

Πέρα από τους αντικειμενικούς στόχους και τα αποτελέσματα στα οποία στοχεύει η νεοφιλελεύθερη θεώρηση της παγκόσμιας ανάπτυξης, το μοντέλο που βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα δίνει προβάδισμα στις αρχές της συμμετοχής και της ισότητας των πολιτών και αντιπροτείνεται ως μία εναλλακτική και προοδευτική λύση για την καταπολέμηση της φτώχειας και των ανισοτήτων. Το μοντέλο αυτό ορίζει τους πολίτες ως δικαιούχους των κοινωνικών αγαθών με αντίστοιχες υποχρεώσεις και προϋποθέτει την ενεργή συμμετοχή τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων ενώ οι κρατικοί και μη παράγοντες της ανάπτυξης γίνονται αντιληπτοί ως φορείς υποχρεώσεων με άμεση υποχρέωση την πραγματοποίηση των προβλέψεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα.²¹²

---

²¹⁰ Human Rights for Human Dignity, A Primer on Economic, Social and Cultural Rights, Amnesty International Publications, 2005, σ.50

²¹¹ ό.π. σ.51

²¹² UN Report of the Second Interagency Workshop on Implementing a Human Rights-Based Approach in the Context of UN Reform, Attachment: The Human Rights-Based Approach to

Η εφαρμογή ενός τέτοιου μοντέλου θα μπορούσε να σηματοδοτήσει μία σημαντική αλλαγή αφού ό, τι μέχρι σήμερα αποτελεί ανθρώπινη ανάγκη θα μετατρέποταν σε νόμιμη διεκδίκηση με τη δικαιοσύνη να μην αντιμετωπίζεται πια ως απλή φιλανθρωπία. Η δικαιοδοσία που δίνεται βάσει του μοντέλου σε όλους τους πολίτες να ενημερώνονται για τις πολιτικές που σχεδιάζονται και να μπορούν να αρθρώσουν λόγο σύμφωνα με τις ανάγκες τους θα μπορούσε να αλλάξει τους όρους της σημερινής ανάπτυξης. Σε μία τέτοια πραγματικότητα, κράτη, επιχειρήσεις και ομάδες συμφερόντων, ως φορείς υποχρεώσεων πια σε τοπικό, εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο θα λογοδοτούν και θα συναποφασίζουν με τους πολίτες για τις πολιτικές που σχεδιάζουν με απαραίτητη προϋπόθεση να μην απειλούν τα δικαιώματα των ευπαθών ομάδων. Επιπλέον, οι ΜΚΟ φαίνεται να παίζουν μεγάλο ρόλο στην εγγύηση της διαφάνειας δράσης των οικονομικών αυτών παραγόντων αφού σύμφωνα με το νέο μοντέλο ανάπτυξης που προτείνεται θα τους δίνεται επίσημος ρόλος παρατηρητή στις διαδικασίες ώστε να επιτυγχάνεται η αντικειμενική ενημέρωση των πολιτών.²¹³

Η βιώσιμη ανάπτυξη από προσανατολισμένη στο οικονομικό κέρδος κρίνεται απαραίτητο να αλλάξει κατεύθυνση δίνοντας προτεραιότητα στην καταπολέμηση της φτώχειας, της ανισότητας και των διακρίσεων. Αυτό προαπαιτεί οι ίδιοι οι πολίτες να ενεργοποιηθούν ώστε να μάθουν τον τρόπο με τον οποίο το υπάρχον νομικό πλαίσιο, οι εθνικές και οι διεθνείς πολιτικές μπορούν να λειτουργήσουν προς όφελός τους. Χρειάζεται επίσης η κατάλληλη γνώση ώστε οι άνθρωποι στο σύνολό τους και όχι οι οργανισμοί ανάπτυξης να ρυθμίζουν τη λειτουργία των κοινωνικών υπηρεσιών με τρόπο που να εξασφαλίζει τα κοινωνικά δικαιώματα για τους ίδιους. Σύμφωνα με μία άποψη η αυτό-οργάνωση των ανθρώπων στις κοινότητές τους είναι η μόνη εγγυήτρια λύση για την καταπολέμηση της φτώχειας και την προστασία του περιβάλλοντος.²¹⁴ Γνωρίζοντας καλύτερα από τον καθένα το φυσικό περιβάλλον στο οποίο ζουν και τις ανάγκες τους, οι κοινότητες, μέσα από την ευαισθησία τους και όχι μέσα από την τεχνοκρατική γνώση, θεωρείται ότι αποτελούν τη μοναδική ελπίδα για το περιβάλλον και για την ανθρωπότητα.

Development Cooperation- Towards a Common Understanding Among UN Agencies, 5-7 Μαΐου 2003, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <http://www.undp.org/governance/cdromhr/homepage.html>, 28/2/11

²¹³ ό.π.

²¹⁴ Filmer-Wilson, Emilie: The Human Rights-Based Approach to Development: The Right to Water, Netherlands Institute of Human Rights, 2005, σσ.11-21

Άλλες λύσεις

Εκτός από το μοντέλο ανάπτυξης που προτείνει ο ΟΗΕ υπάρχουν και άλλες θεωρίες για την ενίσχυση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων. Εναλλακτικά έχει προταθεί ο κοσμοπολιτισμός ως απάντηση στα παγκόσμια προβλήματα που προκαλεί η παγκοσμιοποίηση. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, ευπαθείς τοπικές κοινωνικές ομάδες και κινήματα μπορούν να χρησιμοποιήσουν την επανάσταση της τεχνολογίας και της πληροφόρησης προς όφελος τους και να συνδεθούν σε ένα παγκόσμιο δίκτυο επικοινωνίας με στόχο να εναντιωθούν στον κοινωνικό αποκλεισμό, την καταστροφή των εδαφών τους και του οικοσυστήματος καθώς και την πολιτική και την πολιτιστική καταπίεση που υφίστανται.²¹⁵

Διαφορετικά κοινωνικά κινήματα που εργάζονται για τα δικαιώματα των γυναικών, των παιδιών, των ιθαγενών, των φτωχών, των μεταναστών, των προσφύγων και άλλων αποδεικνύουν καθημερινά με ποιους τρόπους οι ομάδες αυτές στερούνται τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά τους δικαιώματα και υποδεικνύουν τις απαραίτητες αλλαγές που χρειάζεται να γίνουν στο νομικό πλαίσιο και στις πολιτικές που εφαρμόζονται για την αποκατάσταση της κατάστασης. Εφόσον ο στόχος όλων των παραπάνω ομάδων είναι κοινός, η κοινή δράση τους σε διεθνές επίπεδο αποτελεί βασική προϋπόθεση του κοσμοπολιτισμού που προτείνεται αντί της παγκοσμιοποίησης.

Το παγκόσμιο δίκτυο που περιγράφεται αναφέρεται σε μία δια-δραστική σχέση ανάμεσα σε άλλα μικρότερα δίκτυα κρατών του Νότου αλλά και του δυτικού κόσμου που με τη βοήθεια αποφασιστικών ΜΚΟ θα εργάζονται για την αλληλεγγύη. Με δεδομένη τη συνεργασία των ομάδων ελίτ στον παγκόσμιο οικονομικό τομέα, κρίνεται ως απαραίτητη η ύπαρξη και μίας αντίστοιχης παγκόσμιας εργατικής τάξης ώστε να προωθείται ο διάλογος και η συνεργασία ανάμεσα στους διάφορους περιφερειακούς εργατικούς οργανισμούς. Εφόσον οι ίδιες βιομηχανίες κολοσσοί δραστηριοποιούνται σε πολλές χώρες κυρίως του αναπτυσσόμενου κόσμου, είναι σημαντικό οι εργαζόμενοι που απασχολούνται στην ίδια πολυεθνική, σε οποιοδήποτε μέρος και αν βρίσκονται, να έχουν τη δυνατότητα να συντονίζουν μαζικά τη δράση τους ενάντια στις απάνθρωπες συνθήκες εργασίας που υφίστανται, στα μεροκάματα που δεν εξασφαλίζουν την αξιοπρεπή επιβίωσή τους και στις πρακτικές διακρίσεων

---

²¹⁵ De Sousa Santos, Boaventura (2006), σσ.397-398

που εφαρμόζονται στον τομέα της εργασίας. Για την αποτελεσματική δράση του εργατικού αυτού δικτύου απαιτείται και η συνεργασία με ανάλογα διεθνή δίκτυα νομικών οργανισμών και οργανισμών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με την παραπάνω θεώρηση, μέχρι σήμερα η δυτική ιδεολογία και το δυτικό σύστημα αξιών ήταν αυτά που κατάφεραν να εδραιωθούν σε ολόκληρο τον κόσμο με αμφιλεγόμενα αποτελέσματα. Ο κοσμοπολιτισμός που προτείνεται, αντίθετα, αναφέρεται στην πρωτοβουλία των καταπιεσμένων ομάδων από όλον τον κόσμο να οργανώσουν την αντίστασή τους σε μία αταξική βάση ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό, τις διακρίσεις βάσει φύλου, τις φυλετικές διακρίσεις, τις θρησκευτικές διακρίσεις και τις εκδηλώσεις ρατσισμού με όποιον τρόπο και αν εκφράζονται.²¹⁶ Μέσα από τη δικτυωμένη δράση τοπικών ομάδων σε παγκόσμιο επίπεδο όχι μόνο η ισότητα αλλά και η αυτονομία όπως και η αναγνώριση της διαφοράς μπορούν να γίνουν τα μέσα που θα αποκαταστήσουν όλα τα δικαιώματα για όλους τους ανθρώπους.

Δεν παραβλέπονται όμως και οι κίνδυνοι που μπορεί να εμπεριέχει η εφαρμογή ενός τέτοιου μοντέλου το οποίο μπορεί τελικά να αποδειχθεί ασταθές και προβληματικό.²¹⁷ Ως αντίμαχος στον ηγεμονικό χαρακτήρα του νεοφιλελευθερισμού, ο κοσμοπολιτισμός μπορεί να παρουσιάσει στην εξέλιξή του όμοια ηγεμονικά χαρακτηριστικά. Αυτό μπορεί να συμβεί γιατί οι στιγματισμένες ομάδες που καλούνται να αναλάβουν δράση δε γνωρίζουν παρά τη δημοκρατία του νεοφιλελευθερισμού η οποία συνθέτει το χαρακτήρα της μέσα από στοιχεία σύγχρονου ολοκληρωτισμού, συντηρητισμού των πολιτικών και οικονομικών ελίτ καθώς και μέσα από μια τεχνοκρατική προσέγγιση της ανάπτυξης. Πέρα από τη συντονισμένη δράση τους δηλαδή, τα κοινωνικά δίκτυα καλούνται μέσα από μία εσωτερική θεωρητική αναζήτηση να διαχωρίσουν τη σύγχρονη σύλληψη της άνισης συμμετοχικής δημοκρατίας από την ισότιμη συμμετοχική δημοκρατία που θα επιχειρήσουν να εδραιώσουν.²¹⁸

Η δράση του δυτικού κόσμου στον αναπτυσσόμενο φροντίζει ώστε οι κάτοικοι του πρώτου να ωφελούνται χωρίς να ενημερώνονται για την πραγματική κατάσταση. Αυτή η έλλειψη πληροφόρησης δεν επιτρέπει στους πολίτες να αντιληφθούν το μέγεθος της δυσαναλογίας που υπάρχει ανάμεσα στους δύο κόσμους

---

²¹⁶ De Sousa Santos, Boaventura (2006), σ.398

²¹⁷ ό.π.

²¹⁸ De Sousa Santos, Boaventura (2006), σ.398

ώστε να πιέσουν για εναλλακτικές λύσεις οι οποίες θα εξασφαλίζουν βιώσιμη ύπαρξη για ανθρώπους και φύση. Μέσα από το σύστημα της παγκόσμιας βιομηχανίας προωθείται στη Δύση η μαζική κατανάλωση και η διασκέδαση ως βασικές προϋποθέσεις της ατομικής ευτυχίας ενώ αποκρύπτεται έντεχνα το γεγονός ότι το ίδιο αυτό σύστημα λειτουργεί στον Τρίτο Κόσμο ως “μηχανή κοινωνικής αδικίας”²¹⁹. Ακόμα και από τους περισσότερους θεσμούς -με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τα εκπαιδευτικά συστήματα των κρατών- φαίνεται να λείπουν ρεύματα σκέψης και θεωρίες που να μπορούν να καλλιεργήσουν έναν απλό προβληματισμό σχετικά με την πραγματικότητα που παράγει το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.

Στις χώρες του Νότου η όμως πραγματικότητα γίνεται αντιληπτή ως ένας ιδεολογικός εξαναγκασμός που σε πρακτικό επίπεδο μεταφράζεται σε συνθήκες εξαθλίωσης για τις συντριπτικές πλειοψηφίες των κατοίκων. Από το Νότο βέβαια δε λείπουν και ισχυρές ομάδες ελίτ οι οποίες αποτελούν σύμφωνα με τον Santos “το μικρό κόσμο του ιμπεριαλιστικού Νότου που λειτουργεί ως αντιπροσωπεία του παγκόσμιου Βορά στον παγκόσμιο Νότο”²²⁰. Για την ανατροπή της πραγματικότητας αυτής είναι σημαντικό να υιοθετηθεί μία νέα αντίληψη της οικουμενικότητας που να βασίζεται σε διαφορετικές αξίες από αυτές του ατομικιστικού κέρδους ακόμα και μέσα από την κατασπατάληση των φυσικών πόρων ή την αγοραπωλησία κοινωνικών αγαθών απαραίτητων για την ανθρώπινη επιβίωση που δεν επιδέχονται πώλησης και όμως έχουν καταληφθεί από την αγορά. Η γνώση της παγκοσμιοποίησης που σήμερα αναγνωρίζεται ακόμα ως ιεραρχικά ανώτερη των άλλων είναι αυτή που μέσα σε λίγα χρόνια έχει επιφέρει το φαινόμενο του θερμοκηπίου, τεράστιες οικολογικές καταστροφές, πυρηνικούς πολέμους, απαξίωση της ανθρώπινης ύπαρξης, εξαφάνιση των φυσικών πηγών, αύξηση της κοινωνικής αδικίας και γέννηση μιας νέας μορφής “κοινωνικού δεσποτισμού”²²¹, ενός νέου παγκόσμιου κοινωνικού καθεστώτος που χαρακτηρίζεται από τεράστια ανισοκατανομή δύναμης και ιεραρχίας ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες.

Η καινούργια αυτή γνώση και η νέα αντίληψη της ζωής και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας μπορεί να προέλθει από διάφορες κοινωνικές εμπειρίες στον κόσμο όπως από τα οικολογικά και τα κοινωνικά κινήματα όλων των περιθωριοποιημένων ομάδων, τα αγροτικά κινήματα, τα κινήματα ιθαγενών, τα φεμινιστικά κινήματα, τα

---

²¹⁹ De Sousa Santos, Boaventura (2009), σ.10

²²⁰ De Sousa Santos, Boaventura (2009), σ.9

²²¹ ό.π. σ.12

κινήματα της λεσβιακής, γκέι, μπαϊσέξουαλ και τρανς κοινότητας καθώς και από άλλα. Η κοινωνική και η περιβαλλοντική ευημερία, οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, μπορούν να διασφαλιστούν μόνο με την ύπαρξη ορίων της ανθρώπινης δραστηριότητας τα οποία δεν πρόκειται να θέσει ο νεοφιλελευθερισμός.

Τα κοινωνικά κινήματα που μόλις αναφέρθηκαν δε χρειάζεται να πάρουν τα ίδια τη δύναμη για να φέρουν την αλλαγή αλλά να μετατρέψουν τη δύναμη αυτή με το να διαμορφώσουν μια εναλλακτική κοινωνία που με τη στάση της θα απορρίψει τις σημερινές πρακτικές. Τα κινήματα για να πετύχουν πρέπει να επιβεβαιώσουν την πιθανότητα ότι με την ισότιμη ενσωμάτωση του Νότου ένας άλλος κόσμος είναι δυνατόν να υπάρξει, ακόμα και αν κανείς δεν μπορεί να ξέρει πώς θα μοιάζει ο κόσμος αυτός.²²² Η ηθική διάσταση της κοινωνικής αλλαγής που φέρνει πρώτη από τις αξίες τον ανθρωπισμό μπορεί να διαδίδεται όχι μόνο μέσω των κινήματων αλλά και με πολλούς άλλους τρόπους όπως μέσα από την επιστήμη, τις θρησκείες ή τις τέχνες αρκεί όλοι οι κοινωνικοί παράγοντες και οι ομάδες να δρουν συλλογικά για την αποκατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με όποιον τρόπο και αν τα τελευταία γίνονται αντιληπτά.

---

²²² De Sousa Santos, Boaventura (2009), σσ.12-13

Συμπεράσματα

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, τα Προαιρετικά Πρωτόκολλα καθώς επίσης και τα Γενικά Σχόλια για τα δικαιώματα τρίτης γενιάς αν και περιέχουν σημαντικές προβλέψεις δε θεσμοθετούν ουσιαστικούς μηχανισμούς που να εξασφαλίζουν ότι τα κράτη ανταποκρίνονται στις διεθνείς δεσμεύσεις τους ως προς τα απαραίτητα για την ανθρώπινη ύπαρξη οικονομικά και κοινωνικά αλλά και περιβαλλοντικά δικαιώματα. Τα ανθρώπινα δικαιώματα χαρακτηρίστηκαν στο σύνολό τους από τη Διακήρυξη της Βιέννης και το Πρόγραμμα Δράσης του 1993 ως αδιαίρετα, αλληλοεξαρτώμενα και αλληλοσχετιζόμενα. Παρόλα αυτά η εξασφάλιση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων κρίνεται αμφίβολη αν λάβει κανείς υπόψη τα σημαντικά κενά που παρουσιάζει ο μηχανισμός της Επιτροπής για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα για τον έλεγχο των κρατών ως προς τις υποχρεώσεις τους. Οι αδυναμίες του συστήματος των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι περισσότερο από εμφανείς ιδιαίτερα στους περιφερειακούς ευρωπαϊκούς οργανισμούς οι οποίοι σχετίζονται με τα δικαιώματα. Η κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα κοινωνικά δικαιώματα αποδεικνύεται ιδιαίτερα αδύναμη και περιορισμένη ιδίως όταν αντιπαραβάλλεται με την περισσότερο εντατική και αποτελεσματική δράση των ίδιων οργανισμών σε ό, τι αφορά την προστασία των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που λειτουργεί στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα ουσιαστικός για την ενίσχυση και την εξασφάλιση των αστικών και των πολιτικών δικαιωμάτων. Αντίθετα, ο μηχανισμός αναφορών για τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη ελάχιστα έχει συμβάλει στην εξασφάλισή τους. Το γεγονός ότι μάλλον τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα υπερτονίζονται έναντι των υπολοίπων είναι σύμφωνα με αναλυτές αποτέλεσμα του “ευρωκεντρισμού” αλλά και απαραίτητη προϋπόθεση για να λειτουργήσει η παγκόσμια οικονομία υπό τους όρους του νεοφιλελευθερισμού και της παγκοσμιοποίησης. Με την εδραίωση του νεοφιλελευθερισμού από τη δεκαετία του 1970 και μετά η ιδεολογία της ελεύθερης αγοράς έρχεται να αντικαταστήσει τις αποικιοκρατικές πολιτικές που επικρατούσαν στο παρελθόν. Οι παγκόσμιοι οικονομικοί οργανισμοί διαθέτουν πια ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των πολιτικών των κρατών και καθορίζουν την παγκόσμια οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα. Όσο οι οικονομικοί αυτοί οργανισμοί υποβιβάζουν τη σημασία των

κοινωνικών πολιτικών των κρατών για χάρη της “παγκόσμιας ανάπτυξης” τόσο η ανάπτυξη αυτή απομακρύνεται από το να γίνει μία πραγματικά βιώσιμη ανάπτυξη για όλους τους ανθρώπους και για το περιβάλλον τους. Η πραγματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων μπορεί να επιτευχθεί λοιπόν μόνο μέσα από την αναθεώρηση των όρων της ανάπτυξης καθώς και των σημερινών αξιών και προτεραιοτήτων. Μέσα από ένα παγκόσμιο μοντέλο ανάπτυξης προσανατολισμένο στα δικαιώματα αλλά και μέσα από πιο αποφασιστικές λύσεις όπως είναι η συντονισμένη δράση κοινωνικών κινημάτων από όλον τον κόσμο για την καθιέρωση του “κοσμοπολιτισμού”, τα κοινωνικά δικαιώματα μπορούν να κατοχυρωθούν και μαζί με την ανθρώπινη επιβίωση και αξιοπρέπεια να εξασφαλίσουν και στις επόμενες γενιές –σε οποιοδήποτε σημείο του κόσμου και σε οποιονδήποτε πολιτισμό και αν ανήκουν- ένα βιώσιμο φυσικό περιβάλλον με επαρκείς πόρους για την ευημερία τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Altvater, Elmar. *The Growth Obsession*, DIR and Institute for History, International and Social Studies, Aalborg University, 2001.
- Alston, Philip, Crawford, James: *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*, Cambridge University Press, 2000.
- Amnesty International. *Human Rights for Human Dignity, A Primer on Economic, Social and Cultural Rights*, Amnesty International Publications, 2005.
- Anderson, James. *Transnational Democracy, Political Spaces and Border Crossings*, Routledge, 2003.
- Asbjorn, Eide. *Economic, Social and Cultural Rights*, Springer 2001.
- Banerjee, Subhabrata Bobby. *Corporate Social Responsibility, the Good, the Bad and the Ugly*, Edward Elgar Publishing, 2007.
- Benoit-Rohmer, Florence & Klebes, Heinrich. *Council of Europe Law. Towards a Pan-European Legal Area*, 2005.
- Buergenthal, Thomas & Shelton, Dinah & Steward, David. *International Human Rights in a Nutshell*, West Publishing Co., 1995.
- De Sousa Santos, Boaventura. *Globalizations, Theory, Culture and Society*, SAGE publications, 2006.
- Filmer-Wilson, Emilie. *The Human Rights-Based Approach to Development: The Right to Water*, Netherlands Institute of Human Rights, 2005.
- Fisher, William & Ponniah, Tomas. *Another World is Possible: Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum*, Zed Books, Λονδίνο, 2003.
- Human Rights for Human Dignity. *A Primer on Economic, Social and Cultural Rights*, Amnesty International Publications, 2005.
- Gomez Isa, Felipe & De Feyter Koen. *International Protection of Human Rights: Achievements and Challenges*, Humanitarian Net- University of Deusto- EIUC, Bilbao, 2006.

- Ishay, Micheline R.. *The History of Human Rights, From Ancient Times to the Globalization Era*, Berkeley, University of California Press, 2004.
- Lane, Jan-Eric & Ersson, Svante O.. *Democracy, A Comparative Approach*, Routledge, 2003.
- Marshall, Byron. *Learning to be Modern: Japanese Discourse on Education*, Westview Press, Boulder, Colorado 1994.
- Meny, Ives. *Συγκριτική Πολιτική: Οι δημοκρατίες: Γαλλία, Γερμανία, Ηνωμένες Πολιτείες, Ιταλία, Μεγάλη Βρετανία*, Τόμος Α, Εκδόσεις Παπαζήση, 1993.
- Nonini, Donald Macon. *The Global Idea of the Commons*, Berghahn Books, New York, Oxford, 2007.
- Shapiro, Ian & Hacker- Cordon, Casiano. *Democracy' s Edges*, Cambridge University Press, 1999.
- Silver, Cheryl Simone & DeFries, Ruth.S. *One Earth, One Future, Our Changing Global Environment*, National Academies Press, 1990.
- Spring, Joel. *Education and the Rise of Global Economy*, Spring, 1998.
- Susan, George: A Short History of Neo-liberalism, Twenty Years of Elite Economics and Emerging Opportunities for Structural Change, Conference on Economic Sovereignty in a Globalised World, Μπανγκόκ, 24-26 Μαρτίου 1999
- Trimidas, Takis. *The General Principles of EU Law*, Oxford EC Library, 2006.
- Tully, James. *A Discourse on Property, John Locke and his adversaries*, Cambridge University Press, 1983.
- United Nations Development Program, Human Development Report, 2000.
- Underhill, Geoffrey RD & Zhang, Xiaoke. *Norms, Legitimacy and Global Financial Governance*, World Economy and Finance Research Program Working Paper Series, Economic and Social Research Council, 2006.
- UN Report of the Second Interagency Workshop on Implementing a Human Rights-Based Approach in the Context of UN Reform, Attachment: The Human Rights-Based Approach to Development Cooperation- Towards a Common Understanding Among UN Agencies, 5-7 Μαΐου 2003, διαθέσιμη

στην ιστοσελίδα <http://www.undp.org/governance/cdromhr/homepage.html>,
28/02/2011.

Ελληνόγλωσση

- Μανιτάκης, Αντώνης. Η έννοια του πλήθους και η ουτοπική προοπτική της παγκόσμιας δημοκρατίας, 28/1/11, μελέτη διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <http://www.constitutionalism.gr/html/ent/910/ent.1910.asp>, 03/03/2011.
- Μούσης, Νίκος: Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2008, κεφάλαιο 9.2 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://europedia.moussis.eu/about/?lang=gr&book=B0001>, 01/03/2011.
- Μπουρζουά, Μπερνάρ. Φιλοσοφία και Δικαιώματα του Ανθρώπου, Από τον Καντ ως τον Μαρξ, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 2000.
- Συμβούλιο της Ευρώπης. Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, Σειρά Ευρωπαϊκών Καταστατικών, Τεύχος 163, Στρασβούργο 1996
- Φίσοφ, Εφραίμ: Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού: Το Ιστορικό μιας Διαμάχης, μτφρ. Στριφτού Β., Εκδόσεις ΕΑΠ, Πάτρα 2008

Επιστημονικά Άρθρα

- Alston, Philip. *U.S. Ratification of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: the Need for an Entirely New Strategy*, American Journal of International Law, Vol. 84. 1990.
- Churchill, Robin R.& Khalid, Urfan. *The Collective Complaints System of the European Social Charter: An Effective Mechanism for Ensuring Compliance with Economic and Social Rights?* EJIL Oxford Journals, Vol. 15 No.3, 2004.
- Dankwa, Victor & Flinterman, Cees & Leckie, Scott: *Commentary on the Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights*, Human Rights Quarterly, Volume 20, Number 3, Αύγουστος 1998.
- De Sousa Santos, Boaventura. *A Non-Occidental West? Learned Ignorance and Ecology of Knowledge, Theory, Culture and Society*, SAGE publications, Vol.26, 2009.

- De Sousa Santos, Boaventura. *Beyond Abyssal Thinking, From Global Lines to Ecologies of Knowledges*, Fernand Braudel Center, Binghamton University, 24 October 2006.
- Ellwood, David. *You Too Can Be Like Us: Selling the Marshall Plan*, History Today, Vol.48, 1998.
- Felice, William F.. *The Viability of the United Nations Approach to Economic and Social Human Rights in a Globalised Economy*, International Affairs, Vol.75, Issue 3, 1999.
- Marks, Stephen. *Emerging Human Rights: a new generation for the 1980s?* , *Rutgers Law Review*, Vol.33, 1981.
- Martinez, Elizabeth & Garcia, Arnoldo. *Τι είναι ο νεοφιλελευθερισμός*, ηλεκτρονική εφημερίδα “Θέματα”, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα http://www.epohi.gr/martinez_issues_1562003.htm, 16/02/2011.
- Zurn, Michael. *Global Governance and Legitimacy Problems*, Government and Opposition, Vol.39 (2), 2004.

Κυβερνητικές και Άλλες Δημοσιεύσεις

- The Atlantic Charter διαθέσιμος στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://usinfo.org/docs/democracy/53.htm> , 26/11/2010.
- Διάγγελμα του Roosevelt του 1941 διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://janda.org/politxts/State%20of%20Union%20Addresses/1934-1945%20Roosevelt/FDR41.html> , 26/11/2010.
- Διάγγελμα του Roosevelt του 1944 διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα http://www.fdrlibrary.marist.edu/archives/address_text.html , 26/11/2010.
- Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>, 25/02/2011.
- Διακήρυξη της Βιέννης και Πρόγραμμα Δράσης, διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en) , 09/11/2010.

- Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.unric.org/el/human-rights-greek/26231>, 27/2/2011.
- Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.unric.org/el/index.php/human-rights-greek/26230>, 27/02/2011.
- Committee on the Rights of the Child, General Comment 1: The Aims of Education, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.unhcr.org/refworld/type,GENERAL,,4538834d2.0.html>, 27/02/2011.
- Προαιρετικό Πρωτόκολλο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα http://www.crin.org/docs/filemanager/icescr_op.pdf, 27/02/2011
- Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεων Κατά των Γυναικών διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <http://www.unric.org/el/human-rights-greek/26233>, 27/02/2011.
- Economic and Social Council, Res. 1985/17, May 28, 1985 διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/>, 27/02/2011.
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 12, The Right to Food διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/3d02758c707031d58025677f003b73b9>, 27/02/2011
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 15, The right to Water διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/a5458d1d1bbd713fc1256cc400389e94?Opendocument>, 27/02/2011.
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 14, The right to the highest attainable standard of health, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/40d009901358b0e2c1256915005090be?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/40d009901358b0e2c1256915005090be?Opendocument), 27/02/2011.

- Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 18, The right to work, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/E.C.12.GC.18.En](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/E.C.12.GC.18.En), 28/02/2011.
- Σύμβασης της Βιέννης για το δίκαιο των Συνθηκών του 1969 διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf, 9/11/2010.
- Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <http://www.unicef.gr/reports/symb.php#13>, 17/11/2010.
- UN General Assembly, International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www2.ohchr.org/english/law/cerd.htm>, 17/11/2010.
- UN General Assembly, The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw>, 17/11/2010.
- Conference on Security and Co-operation in Europe, Helsinki Final Act διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html#H4.7>, 08/02/2011.
- Conference on Security and Co-operation in Europe, Budapest Summit Declaration διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://www1.umn.edu/humanrts/osce/new/Human-Dimension.html>, 08/02/2011.
- Ευρωπαϊκή Ένωση, Συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση ή Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέσιμη στην ιστοσελίδα http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/treaties_maastricht_el.htm, 01/03/2011.
- Ευρωπαϊκή Ένωση, Συνθήκη της Λισαβόνας διαθέσιμη στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML>, 01/03/2011.
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 92/441/EOK και 92/442/EOK διαθέσιμες στην ιστοσελίδα

- www.aueb.gr/.../European%20social%20and%20employment%20policies.ppt, 02/03/2011.
- The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights διαθέσιμες στην ιστοσελίδα http://www1.umn.edu/humanrts/instree/Maastrichtguidelines_.html, 27/02/2011.
  - Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οδηγίες 98/59/EK, 2001/23/EK, 2008/94/EK, και 94/33/EK διαθέσιμες στις ιστοσελίδες: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998L0059:EL:HTML>, <http://www.esee.gr/page.asp?id=2400>, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:283:0036:01:EL:HTML>, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1994L0033:20070628:EL:PDF> αντίστοιχα, 02/03/2011.
  - Λευκή Βίβλος “Μαζί για την Υγεία: Στρατηγική Προσέγγιση της ΕΕ για την περίοδο 2008-2013”, 2007 διαθέσιμη στην ιστοσελίδα http://europa.eu/documentation/official-docs/white-papers/index_el.htm, 02/03/2011.
  - Επιτροπή και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κανονισμός 1107/2006 διαθέσιμος στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:204:0001:01:EL:HTML>, 02/03/2011.
  - Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαθέσιμος στην ιστοσελίδα http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf, 03/03/2011.
  - Council of Europe, Treaty of London διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/001.htm>, 03/03/2011.
  - Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας διαθέσιμη στην ιστοσελίδα http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_eec_el.htm, 25/01/2011.

- Επιτροπή Νομικών Θεμάτων και Διεθνών Αρχών Εργασίας, Μέτρα Σχετικά με την Εκπροσώπηση των Εργοδοτών και των Εργαζομένων στη Διεθνή Διάσκεψη Εργασίας: Σχετικά με την Τριμερή Ανισοκατανομή ανάμεσα στους υποψήφιους, Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, Γενεύη, Μάρτιος 2010, 307^η Συνεδρίαση. Πρακτικά Συνεδρίασης διαθέσιμα στα αγγλικά στην ιστοσελίδα http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_123461.pdf, 23/02/2011.

Ιστοσελίδες

- <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=685&langId=el&intPageId=131>
- <http://www.2010againstpoverity.eu/?langid=el>
- http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/g24232_el.htm
- <http://europa.eu/generalreport/el/1997/elx50597.htm>
- <http://www.tee.gr/online/epikaira/1999/2037/pg076.shtml>
- <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=961&langId=el>
- <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=137&pageRank=3&language=EL>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/G8>